

МАРНАТРАЎСТВА

Мікола ЗАХАРАНКА: "Новая хваля беларускага нацыянальнага Адраджэння захлынулася... Насельніцтва абыякава і хваравіта "валяе дурня". Інтэлігенцыя з распачы і крыўды, называючы тое насельніцтва народамі, уголас папракае яго за недаспеласць і недасведомасць, а шэптам, здараецца, і быдлам лае. Яно і ёсць за што..."

5, 12, 15 НОВЫЯ ВЕРШЫ

Эдзі АГНЯЦВЕТ

8

ЭЛАЧКА

Апавяданне Людмілы РУБЛЕЎСКОЙ

9

ВЫЖЫЦЬ І ЖЫЦЬ!

Леанід ЛЫЧ: "Шмат непаразуменняў — і ўсё з-за гэтай славянскай аб'ядноўчай ідэі — было ў беларуска-польскіх зносінах. Нарэшце пасля падпісання ў 1569 г. Люблінскай уніі палякі і беларусы аб'ядналіся ў адзіную федэратыўную дзяржаву. І што атрымалася? Пшык! Аднаму славянскаму (польскаму) народу раптам косткай у горле стала родная мова другога славянскага (беларускага) народа, і дзяржаўныя органы выводзяць яе са службовага справаводства, ведаючы, што гэта немінуча пакладзе пачатак яе паступоваму выміранню".

13, 15

ПРАЦАВАЎ НА НІВЕ БОЖАЙ І НАРОДНАЙ...

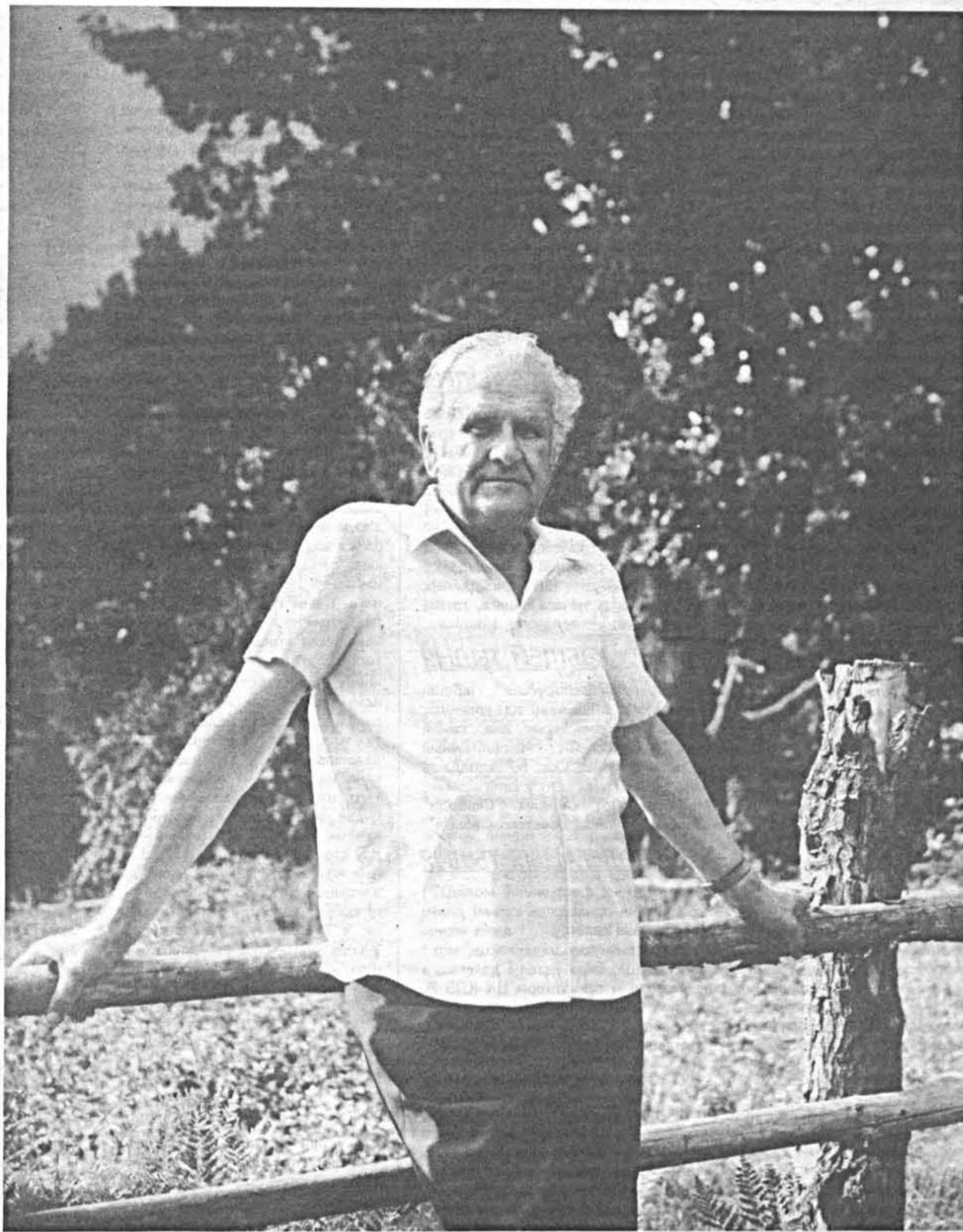
Пра святара і асветніка А. СТАНКЕВІЧА

14—15

НАЗІРАННІ ЗА БЕЛЫМІ ВОБЛАКАМІ

З нататнікаў Алеся КАСКО

16

Народнаму
пісьменніку
Беларусі
Янку Брылю
4 жніўня
спаўняецца
80 гадоў

"ЛіМ" шчыра віншуе паважанага Івана Антонавіча з юбілеем і зычыць яму спаткаць яшчэ нямала сонечных і ўмалотных жніўняў.

Матэрыялы пра юбіляра —
на стар. 6—7.

На радзіме Янкі Брыля

На радзіме Янкі Брыля
Хлопцы,
Досціпам падперазаня,
Як бары,
Што былі партызанамі
Ад вершаліны да камля.

Як прынеманскія бары,
Хлопцы думныя, камлюкаватыя
Справу пратаюць,
Славу сватаюць —
Тут любога ў сябры
Бяры!

Тут высокі ў дзвях вухак,
Бо растуць наабгонкі з дрэвамі,

А смакуюць тут слова крэўнае
Так,
Як з кварты цэдзяць пяршак.

Неманіны Нёман пасе,
Наравісты ў юрлівым нораве.
Ноч падол свой,
Вышыты зорамі,
Не баіцца мачыць у расе.

Можна ўсё пачынаць з нуля,
Прахапіўшыся разам з раніцай,
Каб аб шчырасць ласкава параніцца
На радзіме Янкі Брыля.

Рыгор БАРАДУЛІН

Калісьці незабыўны і мудры Уладзімір Караткевіч напісаў верш "На Беларусі бог жыве" — верш-прызнанне ў шчырай і адданай любові да Бацькаўшчыны. Праўду аб тым, што гэты святы для кожнага беларуса куточак на планеце сапраўды **блаславёны самім Богам, сцвярджае, гаварыў паэт, "упартасць хваль, і продкаў заповіт, і мовы залатая сталь, і нашых дум сусвет", сцвярджае "ўсім лёсам... у хмарах дубоў, у вясёлках агнёў Купальская наша зямля".** Верш заканчваўся на аптымістычнай ноте: "І пра тое кожны пры славей Росным кветкам у роднай траве: "На Беларусі бог жыве", — і няхай давеку жыве". Ды, пэўна, мы чымсьці моцна пакрыўдзілі Бога, што адварнуўся ён ад нас, пакінуў Беларусь. Апошнія гады над краінаю нашаю запанаваў, выдае на гэта, той, чыё імя слоўнік вытлумачае як злы дух, што супрацьстаіць Богу, і ён насылае на нас кару за карай. І вось ужо аблыганы, адрынута "продкаў заповіт", і пабяжыла, пакрываецца ржою забыцця і незапатрабаванасці "мовы залатая сталь", і на самую "купальскую нашу зямлю" абрыняюцца разбуральныя, па-драпежныя вынішчальныя і бязлітасныя ўраганы, бясконцыя дажджы ды градабоі, і гэта спараджае ў грамадстве яшчэ большыя нявер'е, разлад ды абьякавасць; беларус пачынае траціць веру ў тое, што зарука ягонаў неўміручасці — бессмяротнасці нацыі, што заўжды, як пісаў той жа Уладзімір Караткевіч, "у бязмежным свеце будуць праціваць твой Люд і Край..."

"ЗЛАЧЫНСТВА" ТЫДНЯ

У мінулы суботу была арыштавана здымачная група ГРТ на чале з Паўлам Шараметам. За нібыта нелегальны пераход дзяржаўнай мяжы — П. Шарамет правёў усяго толькі журналісцкі эксперымент на мяжы Беларусі і Літвы. Узбуджана крымінальная справа, "злачынцам" пагражае пакаранне да трох, а то і да пяці гадоў зняволення. Відавочная спроба правучыць упартага карэспандэнта. Ды справа набыла непажаданы паварот. Абурыўся Ельцын. І не проста абурыўся, а загаварыў нават аб магчымасці перагляду пазіцыі Статута Саюза Беларусі і Расіі, іншых пагадненняў. Ушчуванне не падзейнічала. Прэс-служба нашага прэзідэнта ў той жа дзень (у сераду) выступіла надта ж з незалежніцкім каментарыем-водпаведдзю: не лезьце, куды вас не просяць...

КЛУБ ТЫДНЯ

Настальгія па мінулым — неўміручая. У памяці людзей старэйшага пакалення зберагаюцца ўспаміны пра шматлікія так званыя рухі хрушчоўска-брэжнёўскага часу, кшталту руху даярак-пяцітысячніц, птушніц-мільярдэраў, ткачых-шматстаночніц, камбайнераў-тысячнікаў і г. д. Апошні ў Мінсельгасхарчы і рэспубліканскім камітэце прафсаюза работнікаў АПК вырашылі ажывіць. І не проста ажывіць, а яшчэ і стварыць прафесійны рэспубліканскі клуб камбайнераў-тысячнікаў — клуб "Гардзеіцаў жніва". Водар камуністычнай даўніцы са старонак "Белорусской нивы", якая паведамляла ў аўторак пра гэтую падзею, расчульвае. А падтэкст — засмучае: энтузіязмам самаадданных працаўнікоў зноў мяркуецца падмяніць адсутнасць нечага іншага, гэтым разам — запчастак і паліва...

ЮБІЛЕЙ ТЫДНЯ

Спаўняецца 70 гадоў газеце "Советская Белоруссия". Першай калекцыя павіншавала газета "Свабода". У віншаванні адзначаецца, што ўсе 70 гадоў газета цалкам адпавядала сваёй назве, яна і сёння застаецца сапраўды "Советской Белоруссией". "Ні палітычныя перыпетыі, ні змены рэдактараў не прымушаюць "Сов. Б." здраціць сабе. Дакладней, не столькі сабе, колькі тым, хто ў гэты момант знаходзіцца ва ўладзе." Віншаванне "советским" калегам "Свабода" публікуе на "общедоступном советском языке".

ДЭЛЕГАЦЫЯ ТЫДНЯ

Аказваецца, традыцыя правядзення сусветных фестываляў моладзі і студэнтаў — жыве. Чарговы, 14-ы фестываль праходзіць гэтымі днямі ў Гаване — сталіцы колішняга "вострава свабоды". І дзвіз ягоны застаўся ранейшы — "За антыімперыялістычную салідарнасць, мір і сяброўства!" І, дайце веры, у ім, аказваецца, бярэ ўдзел і дэлегацыя Беларусі з 30 чалавек на чале з першым сакратаром ЦК КПБ В. Чыкіным, а разам з ім і такі вядомы таварыш, як дэпутат Нацыянальнага сходу, намеснік старшыні камісіі па правах чалавека, доктар навук І. Катляроў... Толькі і застаецца ўсклікнуць: "Авохці мне!"

ЛІЧБЫ ТЫДНЯ

На пачатку стагоддзя Максім Багдановіч напісаў горкія словы: "Народ, Беларусі народ! Ты — цёмны, сляпы, быццам крот". Сёння гэтае азначэнне набыло, як ні дзіўна, рэальныя рысы. Мільёны беларусаў, вясцоўцаў і гараджан, з ранку да вечара корпаюцца на сваіх сотках. Корпаюцца, як краты, каб выжыць. І гэта — не метафара. Як паведамляе статыстыка, на сотках самым прымітыўным чынам займаецца самаэксплуатацыя ці не 7 мільёнаў чалавек — удвая больш, чым жыве ў сельскай мясцовасці, і ў 7 разоў больш, чым колькасць працаўнікоў "вялікага" аграсектара. Насельніцтва амаль цалкам забяспечвае сябе бульбай і гароднінай, напалову — ягадамі і садавінай, на адну трэць — малаком, яйкамі і мясам. А ў такіх лічбы наогул цяжка паверыць: мінчукі, жыхары нашай двухмільённай сталіцы, утрымліваюць 550 кароў, 1640 свіней, амаль 25 тысяч трусаў і 64 тысячы курэй, гусей, качак і індэўкоў. Ніштаватая ферма, ці няпраўда?!

АДКЛАД ТЫДНЯ

Маючая адбыцца прэм'ера спектакля паводле п'есы Бертольта Брэхта "Кар'ера Артура Уі" у тэатры "Вольная сцэна" адкладзена. Правобразам галоўнага героя п'есы з'яўляецца, як вядома, Адольф Гітлер. Брэхт высмейвае фашызм, паказвае, як нікчэмны чалавек можа дасягнуць вяршыні ўлады. Дык вось, чыноўнікі ад культуры ці то палічылі п'есу занадта злабадзёнай, ці то ўбачылі ў спектаклі нейкія непажаданыя асацыяцыі, але папрасілі прэм'еру адкласці...

ГАРКОТА ТЫДНЯ

Міністэрства статыстыкі і аналізу паведамляе, што з пачатку года жыхары Беларусі "прапілі" больш чым 6 трыльёнаў рублёў. Менавіта столькі выдзелілі ўсе мы на набыццё гарэліцы-беліцы і іншага алкагольнага пітва — больш чым 20 працэнтаў кошту нашых прадуктовых кошыкаў. Толькі ў чэрвені выпуск спіртнога ўзрос на 5 працэнтаў. А вось вытворчасць "закусі" зменшылася: мяса — на 3 працэнт, у параўнанні з леташнім годам, як — на 2 працэнт... Адным словам, пі, братка, а што да закусі, дык выбачай...

З'ЕЗД **Вопыт беларускай талерантнасці**

Як вядома, 26-га і 27-га ліпеня ў Мінску праходзіў Другі з'езд беларусаў свету. Гэта, значная сама па сабе, падзея набыла праз відавочную, разнастайную палітычную аздобленасць дастаткова маштабны рэзананс у краіне і свеце. Аднак тое, што адбывалася гэтымі днямі, нельга назваць нечаканым. З'езд і вакол з'ездаўскія варункі засведчылі яшчэ раз, што беларускасць не ёсць выразна вызначаная катэгорыя свядомасці і стану, а ўяўленні пра патрыятычную чыннасць — некалькі. Але самае сумнае ў тым, што нацыянальная ідэя не стала дамінантай для ўсіх беларусаў.

Украіне) моў, усё ж была празмернай. На жаль, увечары гэтыя здарэнні сталі матэрыялам для мантажу службы інфармацыі БТ.

Калі ж не заўважаць згаданых інцыдэнтаў, то можна сказаць, што ў цэлым Другі з'езд беларусаў свету прайшоў удаля і прадстаўніча. Выступалі Васіль Быкаў, Лявон Баршчэўскі, Геннадзь Бураўкін, Ніл Гілевіч, Станіслаў Шушкевіч і іншыя

Яшчэ да пачатку з'езда вакол яго была створана атмасфера некарай справакаванасці і напружанасці — галоўным чынам, намаганнямі беларускіх уладаў. Так, па-першае, узніклі спрэчныя моманты па даце 26-27 ліпеня. Аднак арганізатары з'езда змяніць яе не маглі. І гэта была не столькі прынцыповая пазіцыя Згуртавання беларусаў свету "Бацькаўшчына", а пытанне чыста арганізацыйнае: паводле статута гэтай арганізацыі, дату правядзення з'езда вызначае Вялікая рада Згуртавання, а збіраць людзей з усяго свету дзеля перамены даты яшчэ раз — было складана. Самыя высокія ўрадоўцы даводзілі праз тэлебачанне народу, што Другі з'езд беларусаў свету будзе ператвораны ў "палітычнае шоу", здзіўляліся, маўляў, паводле якога прынцыпу "Бацькаўшчына" запрашае на з'езд дэлегатаў і гасцей і чаму так шмат прадстаўнікоў апазіцыі і г. д. Хаця арганізатары з'езда абвясцілі, што запрашаюцца ўсе зацікаўленыя асобы — тыя, каго сапраўды турбуе праблема існавання і захавання нацыянальнага. І яны прыйшлі. А вось ад дзяржавы на з'ездзе прысутнічала невялікая колькасць чыноўнікаў толькі з гэтак званых "культурніцкіх" міністэрстваў. Такім чынам, улады фактычна праігнаравалі Другі з'езд беларусаў свету. Але такое стаўленне з боку дзяржавы зразумелае, яно заснавана на слушным прагназаванні таго, што на з'ездзе абавязкова будзе крытыкавацца кіраўніцтва краіны. На жаль, паводзіны ўладаў сталі каталізатарам апазіцыйных настрояў. Нават за дзень да адкрыцця з'езда было невядома, ці адбудзецца ён, як і меркавалася, у Тэатры музычнай камедыі. Улады раптам пачалі даводзіць, што зала тэатра "не адпавядае правілам пажарнай бяспекі".

Арганізатары былі вымушаныя весці перамовы з самім спадаром У. Замяталіным — дазвол атрымаў. Але нервовасці гэта ўсім дадало.

Вось у такой атмасферы і распачаў сваю працу Другі з'езд беларусаў свету, у якім узялі ўдзел больш за 700 чалавек (у тым ліку 184 дэлегаты). Самае цікавае і адначасова непрыемнае ўсцалос адрозж. Пасля афіцыйнага адкрыцця з'езда пасля гімна "Магутны Божа" зварот прэзідэнта А. Лукашэнка да ўдзельнікаў з'езда зачытваў намеснік міністра культуры У. Рылатка. Зала гула, як вулей, а пасля прэзідэнцкага сцвярджэння, нібыта ў Беларусі "вольна гучыць беларуская мова", — узарвалася: "Ганьба!". Такая ж рэакцыя прысутных паўтарылася ў гэты дзень яшчэ раз, калі са сцэны прамаўляў дэлегат з'езда з Украіны (Харкаў), ухваляючы палітычны курс беларускіх уладаў. Рэакцыя на "паяднанне славы" з вуснаў чалавека, які не ведае ані беларускай (сам ён беларус), ані ўкраінскай (жыве на

вядомыя грамадскія і культурныя дзеянні. На некаторых дакладах і прамовах варта спыніцца падрабязней. Так, дастаткова глыбокім падаўся даклад прэзідэнта Згуртавання беларусаў свету "Бацькаўшчына" Радзіма Гарэцкага па праблемах захавання беларускай прысутнасці ў свеце. Асабліваю ўвагу акадэмік Р. Гарэцкі надаў разгляду цяперашняй сітуацыі ў Беларусі і ў нацыянальных дыяспарах за мяжой. Ён адзначыў, што пасля таго, як Беларусь займела незалежнасць, назіраўся працэс вяртання з небываўшага беларускага, аднак "за апошнія тры гады адбыўся адкат назад". Сп. Гарэцкі, згадваючы пра гуманітарны ліцэй, Дом літаратуры, знікненне газеты "Наша слова", спрэс рускамоўнае навучанне ў ВНУ, сказаў:

— Тая ўлада, якая не падтрымлівае нацыянальнага, — сячэ сук, на якім яна сядзіць... Няма мовы — няма нацыі, няма нацыі — няма дзяржавы...

Далей распавядалася пра стан нашых дыяспар у свеце. Р. Гарэцкі

Падзея з сумнага шэрагу?

29 ліпеня стала вядома, што рашэннем прэзідэнта за парушэнні правілаў правядзення прыёмных экзаменаў, якія нібыта мелі месца сёлета ў Беларускай акадэміі мастацтваў, рэктар гэтай ВНУ Васіль Шаранговіч вызвалены ад пасады. 30 ліпеня ў БелАМ адбыўся сход калектыву выкладчыкаў. Спадар Шаранговіч праінфармаваў прысутных аб сітуацыі, абгрунтаваў абверг абвінавачвання камісіі дзяржкантролю ў свой адрас і ў адрас супрацоўнікаў акадэміі, якім абвінавачванні прад'яўлены ва ўскоснай форме.

Згаданая камісія, па словах рэктара, працавала ў БелАМ у часе прыёмных экзаменаў на працягу дзвюх гадзін, і на падставе інфармацыі, сабранай у часе гэтага "кавалерыйскага наскоку", былі зроблены, мякка кажучы, не зусім дакладныя высновы. Дробныя, бадай што непазбежныя памылкі тэхнічнага характару пры афармленні некаторых дакументаў прыёмнай камісіі трактуюцца кантралярамі амаль як крыміналы. Між

тым, у нашай краіне няма адзінага нарматыўнага, тыповага для ўсіх ВНУ дакумента, які б рэгламентаваў працу прыёмных камісій. Таму ў кожнай ВНУ свае парадкі. Гэта агульнавядома. Здзіўляе яшчэ і тое, што ў дадзеным выпадку да БелАМ падыйшлі з крытэрыямі, якія больш-менш адпавядаюць тэхнічнай ВНУ, але ніяк не мастацкай. Цалкам праігнаравана спецыфіка і унікальнасць БелАМ. Рэктар сказаў, што ён не чапляецца за пасаду, бо гэты крыж ён нясе ўжо адзінаццаць гадоў і быў бы рады ад яго пазбавіцца, каб цалкам аддаць сябе мастацкай творчасці; рэктарскі "хлеб" не такі салодкі, як думаюць некаторыя; аднак у дадзеным выпадку сп. Шаранговіч лічыць, што абражаны не толькі ён, але і ўвесь калектыв акадэміі — таму ён будзе змагацца за справядлівасць.

На сходзе выступіла былы рэктар БелАМ (тады — БДТМІ) Эльвіра Герасімовіч. Яна сказала, што сёння адчувае сябе памаладзелай на пятнаццаць гадоў:

менавіта пятнаццаць гадоў таму яна была ў такой жа сітуацыі. Эльвіра Пятроўна пайшла з пасады рэктара "па ўласным жаданні" пасля таго, як на працягу аднаго года тэатральна-мастацкі інстытут наведла больш за дваццаць камісій з усялякімі праверкамі.

Некаторыя выступоўцы выказвалі меркаванне, што прэзідэнта хутчэй за ўсё "падставілі", падсунуўшы абсурдную з якога заўгодна пункту гледжання паперу. Але былі і іншыя думкі: гэта нармальна ўпісваецца ў сумны шэраг, у якім — замах на Дом літаратуры, на Беларускае гуманітарны ліцэй і іншыя асяродкі беларушчыны.

Сход стварыў рабочую групу з выкладчыкаў акадэміі, якая павінна падрыхтаваць зваротна-тлумачэнне да прэзідэнта РБ, шэрагу дзяржаўных устаноў, прэсы. Людзі спадзяюцца на здаровы розум уладаў і падтрымку грамадства.

Вятрыска з радзімай краіны

Янка Золак. Збор выбранных твораў. Мінск, "БелАД", 1996

Як адзінокія птушкі, вяртаюцца на Беларусь пасля выгнання сваімі кнігамі паэты-эмігранты. Восі і творчасць яшчэ аднаго з іх, Антона Даниловіча, паэтычнага псеўданіма якога — Янка Золак, стала даступнай беларускаму чытачу. Падчас вайны ён працаваў настаўнікам у школе, журналістам у слупкай газетце, афіцэрам-асветнікам у Беларускай краёвай абароне, дзеля чаго і вымушаны быў пакінуць Беларусь, як ён кажа ў інтэрв'ю з укладальнікам гэтай кніжкі Л. Прачкачом, "з палітычных меркаванняў".

Іншага шляху ў беларускіх патрыётаў на той час не было. Тыя з творчай інтэлігенцыі, якія апынуліся пад акупацыяй і выехалі, пасля паверыў абяцанкам і вяртаўся ў падсаветную Беларусь, паэты Л. Случанін, Т. Лебыда, Т. Таполя прамым ходам ехалі ў бальшавіцкія канцлагеры. На чужыне Я. Золак шмат пісаў, уваходзіў у літаратурнае аб'яднанне беларускіх пісьменнікаў "Шышына", друкаваўся ў эміграцыйных выданнях, сам выдрукаваў два тамы ўласных твораў і "доўгі час марыў, каб вершы дайшлі да Радзімы". Ягоныя вершы, урэшце, дайшлі. Яны выразна падзяляюцца на дзве часткі, як, урэшце, і жыццё самога аўтара: вершы, напісаныя на Беларусі падчас вайны, і — на эміграцыі.

Я. Золак, хіба што як ніхто з беларускіх паэтаў, якія пад акупацыяй працавалі на незалежную Беларусь, быў паэтам антыбальшавіцкага адраджэння Бацькаўшчыны. Беларусь перадусім! — асноўная ідэя і эстэтычны матыў ягонай тагачаснай творчасці. "Буду змагацца з вятрамі, Біцца на смерць, да крыві, Покуль магутнае раме Не распрастае крывіч", — дэкларуе паэт. Ён быў так апантан Беларуссю, што нават вершы пра каханне, якія гэтаксама займаюць значнае месца ў ягонай творчасці, выглядаюць другароднымі і арнаментальнымі на тле ягоных грамадзянскіх і патрыятычных твораў.

На выгнанні ж акцэнт ягонай творчасці паступова змяняюцца. Матывы барацьбы становяцца больш прыглушанымі, набываюць эпічны пачатак, — гэта, да прыкладу, вершы, прысвечаныя слуджкім паўстанцам, 25 сакавіка. Затое больш моцна выяўляюцца матывы лірычнай любові да Бацькаўшчыны і праблемы асабістага шчасця. Павышаецца і паэтычнае майстэрства Я. Золака: "Прозалаць, золата, пурпур, Бляскам халоднай расы Венер пад ногі мне шпурнуў: — На, паспрабуй, сабары!", — экспрэсіўна піша паэт у 1952 годзе.

Я. Золак хоць і жыве ўжо больш чым паўстагоддзя за межамі Беларусі, але ўсё ж такі жыве нашымі праблемамі. У 80 гадоў ён піша: "У грудзях — пачуццё бора, У галаве — ад думак вятругі: Звар'яцела Беларусь і, здуру, На сябе надзела ланцуг". "Усё мае жыццё ў маіх вершах", — кажа паэт. А ўсе ягоныя вершы, хай яны пераважна някідкія і даволі простыя, як жыццё простага чалавека, належаць Беларусі.

Алесь БЯЛЯЦКІ

падкрэсліў, што дзяржава належным чынам не дапамагае "астраўкам беларускай прысутнасці" за межамі краіны. Увогуле стан беларускіх дыяспара мае шэраг негатыўных тэндэнцый. Па-першае, назіраецца паступовае "затуханне" актыўнай дзейнасці там нашых суродзічаў. Па-другое, на постсаветскай прасторы, дзе засталася доволі багатая беларусаў, наша дыяспара раз'яднана на палітычных матывах. Да таго ж нашы дыпламатычныя прадстаўніцтвы ў замежных краінах, на жаль, не сталі каталізатарамі беларускага жыцця.

Закрануў праблемы нашых суайчыннікаў за мяжой у сваім садакладзе і Васіль Еўдакімаў, які уваходзіць у Згуртаванне беларусаў Вялікабрытаніі. Аднак на з'ездзе сп. Еўдакімаў браў удзел як прыватная асоба, бо Англія, ЗША і Канада не прыслалі афіцыйных дэлегацый у знак нязгоды з сённяшняй сітуацыяй на Беларусі. Эміграцыю ахінула апатыя, па словах Еўдакімава — нават "перасталі перапісвацца са сваякамі". Наша дыяспара ізалявана, не мае сувязяў з іншымі нацыямі, мала жанчын, з маладых эмігрантаў толькі адзінкі размаўляюць па-беларуску, астатнія "уважаюць сябе за расейцаў".

Садаклад Аляксандра Арцішэўскага, урача, прадстаўніка мінскай рэгіянальнай секцыі ЗБС "Бацькаўшчына", быў прысвечаны пытанням фізічнага захавання нацыі. Выступоўца называў жудасныя лічбы, якія ілюструюць стан здароўя нашых суайчыннікаў. Дастаткова прывесці адну з іх: навукоўцы падлічылі, што пры захаванні цяперашніх тэндэнцый праз 111 гадоў беларуская нацыя знікне.

Старшыня рады "Бацькаўшчына" Ганна Сурмач выступіла са справаздачай пра дзейнасць арганізацыі. Галоўнае, па ейных словах, што ўдалося захаваць згуртаванне і падрыхтаваць другі з'езд. Сёння ЗБС "Бацькаўшчына" аб'ядноўвае каля 80 суполак. Г. Сурмач з сумам адзначыла, што арганізацыя, якая па сутнасці дзейнічае дзяржаўную справу, пакуль не мае шырокага супрацоўніцтва з дзяржавай. Аднак ужо ёсць спадзяванне на тое, што нядаўна ўтвораны Дзяржкамтэт па справах рэлігіі і нацыянальнасцяў падрыхтуе закон аб абароне правоў эмігрантаў. Пакуль жа нашыя ўлады прымушаюць "Бацькаўшчыну" плаціць за арэнду памяшкання столькі ж, як і камерцыйныя структуры. А на БТ і радыё ліквідаваны перадачы пра дыяспару.

Калі мовіць агулам пра першы дзень з'езда, то асноўным яго матывам, трэба адзначыць, стаў заклік ратаваць родную мову, усталяваць дзяржаўнасць. Многія

выступоўцы гаварылі, што шмат чаго змянілася ад і з'езда беларусаў свету. Маўляў, тады панавалі настроі ўзнёсласці і надзеі, энтузіязму, а цяпер...

Відавочна адно: ёсць людзі з рознымі поглядамі, і кожны мае права выказацца, у тым ліку па праблемах беларускай прысутнасці ў свеце.

Настроі другога дня з'езда вызначылі пераважна падзеі папярэдняга. Дэлегаты і госці актыўна абмяркоўвалі ўчарашнія інцыдэнты, рэпартаж па тэлебачанні, з планавай праграмы з'езда засталіся выступленні прадстаўнікоў суполак "Бацькаўшчыны", віншаванне беларускіх татар з нагоды 600-гадовага юбілею іх пасялення ў Вялікім княстве Літоўскім, пасяджэнне рады згуртавання. Усе прамоўцы так альбо інакш імкнуліся адказаць на пытанне, ці можна было на з'ездзе пазбегнуць палітыкі. Некаторыя даводзілі, што сам статус ЗБС як грамадскай арганізацыі выключае ўсялякія спробы палітызаваць з'езд і заклікалі да абмеркавання выключэння праблем мовы і культуры. Іншыя адзначалі, што захаванне беларускай прысутнасці ў свеце, захаванне нашай дзяржаўнасці — гэта не толькі пытанне мовы, але і парушэння правоў чалавека ў Беларусі. Хіба ж ёсць палітыкай, напрыклад, правава Генадзь Бураўкіна, калі ён кажа, што да 1994-га года ў Мінску было 110 школ са статусам беларускіх, а цяпер — 17? Гэта папросту канстатацыя прыкрага факта.

Шмат хто з дэлегатаў з'езда ўзяў удзел у мітынг, які ладзілі 27 ліпеня апазіцыйныя партыі.

Напрыканцы з'езда адбыўся прыём у ганаровыя сябры "Бацькаўшчыны" (сярод якіх Барыс Кіт, Янка Брыль і іншыя) і выбары ў кіруючыя органы ЗБС. Так, на другі тэрмін старшынёй Вялікай рады гэтай арганізацыі абрана Ганна Сурмач, а прэзідэнтам — Радзім Гарэцкі.

Аўстралійскія, польскія, латвійскія і іншыя беларусы ўжо з'ехалі ад нас. Засталіся. Не сакрэт, што ў нашай краіне досыць працяглы час доўжыцца пакуль прыхаванае супрацьстаянне, народ Беларусі стаіць на розных пазіцыях. Хай так, калі інакш не атрымаецца. Не нельга дапусціць, каб раз'ядналіся беларусы за межамі. Бо некаторыя прыкметы гэтага ўжо праявіліся. Яшчэ на з'ездзе прагучала думка, што дэлегаты паедуць адсюль, падзеленымі на "чэсных" і "нячэсных", што беларускія ўлады нібыта пачнуць стварэнне арганізацыі, альтэрнатыўнай "Бацькаўшчыне". Прэзідэнт краіны А. Лукашэнка на сустрэчы з удзельнікамі з'езда, наракаючы на апазіцыйнасць нядаўняга форуму, хаця і цьмяна, але сказаў, што неабходна

правесці больш прадстаўнічы. А Беларускае тэлебачанне паспяшалася паведаміць, што каля 70 дэлегатаў з'езда вырашылі пакінуць ЗБС "Бацькаўшчына".

Каб больш дакладна перадаць атмосферу Другога з'езда беларусаў свету, прапануем дзве гутаркі з яго ўдзельнікамі. Першы мой суразмоўца — вядомы ўкраінскі літаратар і грамадскі дзеяч, які ўзначальвае падобную "Бацькаўшчыне" арганізацыю на Украіне, Іван Драч.

— Спадар Іван, праз месяц вы будзеце праводзіць свой суветны форум украінцаў. Як вядома, ён адбудзецца на дзяржаўным узроўні. У аргкамітэт уваходзіць нават віцэ-прэм'ер Украіны. У нас, як бачыце, усё інакш. У сувязі з гэтым — якім вам падаўся наш з'езд, атмосфера на ім?

— Улічваючы тую сітуацыю, якая склалася ў вашай краіне, Другі з'езд беларусаў свету прайшоў на добрым узроўні. Многія кажуць, што на энтузіязме працаваць доўга немагчыма, але вось такая дзейнасць ЗБС "Бацькаўшчына" сведчыць пра маладосць і патэнцыял гэтай арганізацыі. У вас на Беларусі сцвярджаюць не зусім слушна, што, маўляў, на Украіне прасцей і лепш справы з той жа мовай. Кожная нацыя мае свае праблемы. Так, напрыклад, у Кіеве з чатырох чалавек — тры ўкраінцы, але ўкраінскую мову на вуліцах можна пачуць не часта. Шмат на Украіне і тых, каму непатрэбна незалежнасць дзяржавы. Трэба змагацца. Прыкладаў таму, у тым ліку і нядаўніх, багата.

— На вашым Форуме будучы удзельнічаць беларусы?

— Мы запрашаем Г. Сурмач, Р. Гарэцкага, Н. Гілевіча і іншых.

Меркаванні Таісы Мішчанкі з Масквы, адваката, новаабранага сябра Вялікай рады, уяўляюць сабою думку пераважнай часткі дэлегатаў з'езда.

— У вас не было ўражання, што на з'ездзе сабраліся людзі з большай і меншай ступенню нацыянальнай свядомасці?

— Я думаю інакш. Прыехалі беларусы і прыехалі людзі, якія да беларускіх ніякага дачынення не маюць. Гэтыя, на мой погляд, самыя небяспечныя. Возьмем, напрыклад, дэлегацыю з Прыднястроўя. З якой мэтай яны сюды з'явіліся — з рускай ментальнасцю, са сваімі праблемамі? Не разумю. Не да Беларусі ж яны сабраліся далучацца... А ўвогуле з'ехаліся на з'езд на 90 адсоткаў нармальныя людзі, якім баліць душа за Беларусь, за тое, што ў ёй дзеецца.

— Што зала была неаднароднай, гэта бачна адразу. Але раскол, наколькі мы ведаем, адбыўся і сярод беларусаў Масквы.

— Я не назвала б гэта расколам. Адна суполка як была, так і засталася. Маю на ўвазе Таварыства беларускай культуры, створанае ў 1988 годзе. У 94-м стварылася другое — я нават не ведаю дакладна, як яно называецца. Туды прыйшлі іншыя людзі: адстаўнікі, дзяржслужачыя. На ўстаноўчым сходзе, куды я пайшла з цікавасці, прысутнічала роўна 18 чалавек. Колькі цяпер засталася — аднаму богу вядома. Гэта, на мой погляд, чыста фармальнае ўтварэнне.

— Вам не падалося, што рэакцыя на асобныя выступленні на з'ездзе была не вельмі прыстойнай?

— Калі людзей абражаюць, можна сказаць — у твар плююць, то яны і павінны неяк рэагаваць. Мы ж не святых, каб падстаўляць левую шчаку, калі б'юць па правай. Так што якое выступленне, такі і адказ.

— А як наконт афіцыйнага віншавальнага звароту прэзідэнта? Першая асоба дзяржавы ўсё-такі...

— Яго падвялі тыя, што склалі гэты зварот. Ён мог бы быць іншым — больш лёгкім, ці што... Бо калі народ пачуў няпраўду, то ён, натуральна, абурыўся. Гэта вы тут прывыклі што заўгодна прымаць моўчкі...

— Ці можна было пазбегнуць палітычнай "падкладкі", як вы лічыце?

— Калі бел-чырвона-белыя сцягі лічыць палітыкай, то яна, безумоўна, была. Але я ніколі не згаджуся, што да палітыкі трэба адносіць беларускую мову. Калі настаўнікі, сабраўшыся на секцыю, пачынаюць абмяркоўваць стан рускай мовы, то нікому не прыйдзе ў галаву шукаць тут палітыку. Хіба нармальна, што як загаворыш па-беларуску, дык адразу думаюць, што ты з БНФ? Адраджаць родную мову можна з палітыкай, а можна і без яе — як у каго атрымаецца. Не хочаш ты ўступаць у якуюсь партыю, то хоць дзяцей сваіх далучы да роднага.

— Не шкадуецца, што прыехалі?

— Часта можна пачуць пытанне, якая мэта такіх з'ездаў. Безумоўна, "Бацькаўшчына" — грамадская арганізацыя, ад яе не так многа залежыць. І ўсё ж трэба час ад часу патрыётам збірацца — і каб падбадзёрыць адзін аднаго, і каб давесці антыбеларускім сілам, што мы ёсць. Ёсць і будзем, і знікаць нікуды не збіраемся — ні ў замежжы, ні ў самой Беларусі. Не мы, дык дзеці з'едуцца...

Наш спец. кар.
Кірыла ПАЗНЯК

Хоць праз год...

Зямное жыццё Уладзіміра Уладзіміравіча Алоўнікава, народнага артыста Беларусі, прафесара, вядомага кампазітара і педагога, спынілася год таму. І год таму, ушаноўваючы ягоную памяць, дзеячы культуры не хавалі сваёй збынтжанасці... З нагоды афіцыйнага маўчання. Бо ні чаканага некролага, ні публічнага, на дзяржаўным узроўні, спачування родным і блізкім так і не было.

І вось, адзначаючы ўгодкі з дня смерці У. Алоўнікава, можна ўсцешыцца надзеяй на дастойнае ўшанаванне ягонай памяці. Надзею гэтую дае апублікаваны дзямі Указ Прэзідэнта Беларусі аб увекавечанні памяці выдатнага музыканта. У адпаведнасці з указам мае быць устаноўлены надмагільны помнік кампазітару на Маскоўскіх могілках, мемарыяльная дошка на доме, дзе ён доўгі час жыў, і бюст у Бабруйску, дзе ён нарадзіўся. Бабруйская дзіцячая музычная школа N 2 будзе насіць імя У. Алоўнікава, а для студэнтаў Беларускай акадэміі музыкі будзе ўстаноўлена стypендыя імя У. Алоўнікава.

Дом аддаць, ці сход збіраць?

— Паспрабуй цяпер склікаць пісьменніцкі сход, што атрымаецца? — задаў пытанне адзін наш слышны прэзідэнт на нядаўнім пасяджэнні прэзідыума Саюза пісьменнікаў, калі абмяркоўвалася непрыемная навіна аб перадачы будынка Дома літаратара Упраўленню справамі прэзідэнта. Сам жа адказаў: — Будзе мітынг. І завадатарамі на ім стануць тыя, хто ўмее рабіць гэта грамчэй і нахваліцей.

— Няхай сабе, — відаць, надта ўжо наіўна сказаў я, так на мяне зірнулі. — Калі яны тут і пакрычаць, дык яно ўсё ж лепей, чым у шматтыражнай прэсе, лічы на ўвесь белы свет, несьці нямаведаму што на самых выдатных беларускіх пісьменнікаў — гонар нацыі... Ды і адрагаваць на гэта Саюз пісьменнікаў нарэшце зможа прыняццопа.

— Не скажы, — задуменна прамовіў літаратар больш дасведчаны ў "візантыйскіх" таямніцах

нашага жыцця-быцця. — Ёсць адпаведны вопыт.

Сапраўды, ёсць — і мае схільнасць да пашырэння. Некаторыя пісьменнікі з-за сваёй, мабыць, павышанай эмацыйнасці і тургі па сталінскіх парадках, адчуваючы да таго ж, што за свае паслугі могуць атрымаць нават званне "заслужанага дзеяча" ці прэмію і льготы, замест карпатлівай працы над мастацкім словам пачынаюць на чым свет стаіць бэсціць у прэсе нават не творчасць сваіх калег, а іх саміх, робячы з іх палітычных ворагаў, наццоўваючы на "нацыяналістаў" і "агентаў Захаду" ўладу. Спакойна тым часам застаючыся з імі ў адным творчым саюзе.

Чаму звыклі мы такое трымаць? У чым прычына такой грамадзянскай млявасці і абьякавасці да аўтарытэту пісьменніцкай арганізацыі? У індывідуальных асаблівасцях кіраўнікоў? У якасцях увогуле беларускага характару?

У любым разе, як вынікае з роспытаў у "кулуарах" — тут зрабіў сваё стан амаль містычнага працяглага страху, які пануе на ўсіх паверхах Дома літаратара. Ягоная крыніца — пастаянная пагроза, што за грамадзянскую актыўнасць, якая можа быць расцэнена "наверсе" як апазіцыйнасць, "дысідэнтства", улады адбяруць будынак, пазбавяць датацыі на зарплату.

Можа, пранясе, не "зачэпць". Як жа, калі Саюз пісьменнікаў — гэта не Таварыства аматараў бліноў з мачанкай. Нездарма і рускамоўны журналіст у газеце "Свободные новости" заўважае, што Саюз пісьменнікаў застаецца "самай аўтарытэтнай грамадскай арганізацыяй у рэспубліцы", працу якой "пры ўсім жаданні не назавеш вузкакулуарнай і малазначнай. Усё нацыянальнае, што засталася пакуль у гэтай краіне, трымаецца ў асноўным на беларускіх (Працяг на стар. 4)

Разьбярных спраў майстра

300 гадоў газад нарадзіўся вядомы сталяр і разьбяр Ігнат Барч (памёр у 1753 годзе). У 1725—1728 гадах працаваў у езуіцкім калегіуме ў Брэсце, з 1731-га жыў у Вільні і рабіў мэблю для касцюла св. Яна, удзельнічаў у аздабленні інтэр'ера, тэатральнай залы і іншых памяшканняў Віленскай езуіцкай акадэміі.

Захапленне

Канстанцін Аляксеевіч Раткевіч (на здымку) — слесар-інструментальшчык Аршанскага АТ "Легмаш". У вольны ад працы час ён з захапленнем займаецца разьбой па дрэве.

Фота Аляксандра ХІТРОВА, БЕЛТА

Дзве з паловай гадзіны на сцэне

Столькі часу перад глядачамі адзін выступаў актёр і галоўны рэжысёр Мінскага тэатра сатыры і гумару "Хрыстафор" Яўген Крыжановіч у сваёй п'есе "Жэнефіс" (8 чэрвеня). Гэта быў першы монаспектакль калектыву тэатра, якому ўжо дзесяць год. І прэм'ера прайшла выдатна.

Артыст лёгка мяняў вобразы: ці гэта быў Барыс Ельцын, ці Леанід Брэжнёў, грузін ці ўзбек, ваенны пенсіянер ці п'яніца...

Даспадобы прыйшлася мінчанам і гульня актёра з глядачамі на сцэне з ліку добраахвотнікаў, якія ўсе атрымалі ад Я. Крыжановіча прызы за добрую актёрскую ігру.

Пятро ГАРДЗІЕНКА

Мюнхгаўзен не хлусіў?

Памятаеце аповед барона Мюнхгаўзена пра вішнёвую костачку, што прарасла на галаве ў алены? Зірніце на здымак: аказваецца, барон не хлусіў...

Фота В. БЫСАВА, БЕЛТА

Супраць СНІДу

Беларускі рэспубліканскі цэнтр прафілактыкі СНІД з 1.08.97 г. па 1.11.97 г. аб'яўляе конкурс на лепшую неардынарную ідэю па прафілактыцы ВІЧ/СНІД моладзі/насельніцтва. Можна выкарыстоўваць любыя формы. Пераможцам будучы ўручаны прэміі. Кантакты тэлефон: 227-42-16. Наш адрас: 220030, г. Мінск, вул. Ульянаўская, 3.

Статус захаваць і падтрымаць

ЗАЯВА ПРЭЗІДЫУМА РАДЫ САЮЗА БЕЛАРУСКІХ ПІСЬМЕННІКАЎ
АБ ДОМЕ ЛІТАРАТАРА

1 ліпеня 1997 г. Прэзідэнт РБ прыняў распараджэнне N 182 р "О передаче в оперативное управление Управления делами Президента Республики Беларусь здания в г. Минске", дзе значыцца і будынак па вул. Фрунзе, 5 — г.зн. — Дом літаратара. У прэамбуле распараджэння пазначана: "в целях повышения эффективности использования государственной собственности". Дом літаратара з'яўляецца ўласнасцю грамадскай арганізацыі і не адносіцца да дзяржаўнай ўласнасці, ён праектаваўся і ўзводзіўся за кошт сродкаў Літфонду СССР і па заказе Саюза пісьменнікаў Беларусі як будынак спецыфічнага прызначэння — менавіта: Дом літаратара, са сваімі спецыфічнымі творчымі і культурна-асветнымі функцыямі. Ён і працуе вольна ўжо больш за 20 гадоў паводле свайго статута, здзяйсняючы адзначаныя мэты.

Для больш дэталёвага выяснення пытання зробім невялікі экскурс у мінулае.

Пасля вызвалення Беларусі ад фашысцкіх захопнікаў Праўленне Саюза пісьменнікаў БССР пэўны час размяшчалася ў Доме ўрада. У пяцідзятая гады пісьменніцкай арганізацыі распараджэннем Саўміна БССР было перададзена бязвыплатна памяшканне па вул. Энгельса, 27. Тут размясціліся не толькі адміністрацыйныя службы СП, але і пачаў сваю працу Клуб пісьменнікаў. Гэта быў шырокавядомы асяродак і літаратурнага і культурна-грамадскага жыцця. Тут жа функцыянавала Беларускае аддзяленне Літфонду СССР, медыцынскі пункт, бібліятэка.

У канцы 60-х гадоў паўстала пытанне аб будаўніцтве дадатковага корпуса для будынка ЦК КПБ і зносе размешчанага на гэтай тэрыторыі памяшкання па вул. Энгельса, 27. Узамен будынка, які павінен пайсці пад знос і які належаў на правах ўласнасці Саюзу пісьменнікаў, было вырашана пабудаваць новы Дом літаратара (вул. Фрунзе, 5).

З самага пачатку Саюз пісьменнікаў БССР выступаў як заказчык будаўніцтва Дома літаратара. На яго выкананне выкарыстоўваліся грошы, выдзеленыя Літаратурным фондам СССР. Фінансаванне будаўніцтва вялося за лік звышпланавых капітальных укладанняў для творчых саюзаў СССР. Сродкі на будаўніцтва Дома літаратара адпаведна паступалі ў рэспубліку з Саюза пісьменнікаў СССР праз Дзяржплан СССР. Гэта пацвярджаецца адпаведным сведчаннем Міжнароднай грамадскай арганізацыі пісьменнікаў "Літаратурны фонд" (Масква): "Сообщаем, что за период с 1967 по 1976 годы Литературный фонд СССР осуществлял финансирование строительства и эксплуатации Дома литераторов СП Белоруссии. Дом литераторов СП Белоруссии был введён в эксплуатацию в 1976 году. Общая стоимость строительства составила 1400000 (один миллион четыреста тысяч) рублей. Заказчиком при строительстве Дома литераторов выступал СП Белоруссии, а финансирование строительства осуществлялось за счёт средств Литературного фонда СССР. Целевое финансирование производилось через Госплан СССР".

Між іншым, трэба патлумачыць: калі былі іншыя крыніцы фінансавых паступленняў, то, згодна са Статутам СП, яны, гэтыя сродкі, рабіліся ўласнасцю СП. Так, калі

Саўмінам БССР выдаваліся распараджэнні, да прыкладу, — N 169 р ад 29 сакавіка 1976 г.: "Выделить ...Союзу писателей БССР... 20 тыс. рублей за счёт остатков средств республиканского бюджета...", то гэта значыць, што ўрад рэспублікі аказаў фінансавую дапамогу грамадскай арганізацыі, перадаўшы ёй ва ўласнасць адпаведныя грашовыя сродкі (што адпавядала Статуту Саюза пісьменнікаў СССР (1971), па якім дзейнічаў і працаваў Саюз пісьменнікаў БССР, дзе сказана: "Средства Союза писателей СССР образуются из: ... б/ специальных ассигнований, выделяемых в установленном порядке советскими учреждениями и общественными организациями", і адпавядала сучаснаму Статуту Саюза беларускіх пісьменнікаў, дзе запісана: "Средки СБП складваюцца з ... б/ ...ахвяраванняў дзяржаўных арганізацый і ўстаноў Рэспублікі Беларусь...").

Гэта права ўласнасці пацвярджаецца і Законам Беларускай ССР "Аб ўласнасці ў Беларускай ССР" — артыкул 37: "Грамадскія аб'яднанні ...маюць права ўласнасці на маёмасць, набытую і створаную імі за кошт уласных сродкаў, ахвяраваную грамадзянамі, арганізацыямі або перададзенаю дзяржавай...".

Нават калі дапусціць сэння, што будаўніцтва вялося не толькі на сродкі грамадскай арганізацыі, але былі выкарыстаны часткова і сродкі бюджэтных (з чым мы не згодны), то Дом літаратара з'яўляецца сумеснай ўласнасцю, і любыя аперацыі з ёю без згоды аднаго з саўладальнікаў будуць незаконныя. А дакументы сведчаць: пасля будаўніцтва Дома літаратара, паводле адпаведнага рашэння Саўміна БССР, Мінгарвыканкам і УКБ Мінгарвыканкама (як непасрэды выканаўца заказу) перадалі будынак на баланс Саюза пісьменнікаў, што замацавана адпаведнымі актамі: "Союзу писателей БССР — АВИЗОН N 388, 29.VII.76 г. — УКС Мингорисполкома передает безвозмездно на Ваш баланс Дом литератора".

Права ўласнасці адзначана і тэхнічным пашпартам Бюро тэхнічнай інвентарызацыі: "Дом литератора — владелец: Правление Союза писателей БССР".

Факт уладання Саюза пісьменнікаў Домам літаратара адзначаны ў Статуте СП і замацаваны Міністам РБ пры рэгістрацыі грамадскай арганізацыі (рэгістр. N 0048 ад 13 лютага 1995 г.): "Союз беларускіх пісьменнікаў выкарыстоўвае ўсю маёмасць, якая яму належыць, у тым ліку будынак Дома літаратара і іншыя гаспадарчыя збудаванні".

Такім чынам, больш чым дваццаць гадоў беларускія пісьменнікі — ужо не адно пакаленне — працуюць, наладжваюць творчае жыццё ў Доме літаратара, па праву лічачы яго сваім другім родным домам. З удачнасцю падкрэсліваюць, што гэта быў падарунак дзяржавы, аднака выдатных заслуг пісьменніцкай арганізацыі ў справе культурнага і маральна-эстэтычнага выхавання народа, згадваючы добрым словам і Пятра Міронавіча Машэрава, і Ціхана Якаўлевіча Кісялёва, якія асабіста апекаваліся будаўніцтвам ДЛ, адкрыццё якога стала сапраўдным святам.

Наваселле было прымеркавана да адкрыцця VII з'езда пісьменнікаў Беларусі (11 мая 1976 г.). Як адзначыў ва ўступным слове

народны паэт Беларусі Пятрусь Броўка, "наш VII з'езд пэўным чынам святкуе і сваё наваселле. Мы адкрываем яго ў новым доме, які з'яўляецца пэўным падарункам з боку ЦК КПБ і ўрада рэспублікі, і наша задача цяпер, каб гэты дом стаў сапраўдным Домам творчасці і грамадскага гарэння, Домам дружбы і супрацоўніцтва...".

У справаздачным дакладзе праўлення СП БССР Максім Танк падкрэсліваў: "глыбока сімвалічна тое, што на пачатку свайго арганізацыйнага станавлення наш Саюз пісьменнікаў размяшчаўся ў невялікім драўляным будынку, а да свайго VII з'езда атрымаў такі выдатны падарунак — як гэты прасторны, арыгінальны па сваім архітэктурным вырашэнні будынак" ("ЛіМ", 14.V.76 г.).

Аб гэтым жа гаварылася і ў справаздачным дакладзе рэвізійнай камісіі СП: "Заключена будаўніцтва нашага Дома літаратара, агульны каштарысны кошт якога 1 млн. 300 тыс. рублёў... Фактычна мы з вамі тут адначасова і дэлегаты з'езда, і гаспадары (газ. "Літаратура і мастацтва", 14.V.1976 г.).

Новы будынак, сапраўды, даў магчымасць СП яшчэ шырэй разгарнуць літаратурна-маставую і культурна-асветную працу.

Сёння Дом літаратара — асноўны і адзіны цэнтр літаратурнага жыцця рэспублікі. Разам з Беллітфондам ён забяспечвае літаратурны працэс, стварае ўмовы для творчай працы пісьменнікаў. Выкананне статутных задач пісьменніцкай арганізацыі залежыць ад зладжанай, планава прадуманай і эканамічна забяспечанай дзейнасці Дома літаратара.

У творчых вечарах, сустрэчах, сімпозіумах прымаюць удзел не толькі пісьменнікі, але і шырокая грамадскасць, іншыя творчыя саюзы. Дом літаратара заўсёды гасцінна сустракае пасланцоў братніх літаратур, умацоўвае дружбу, падымае прэстыж рэспублікі за яе межамі.

Пісьменнікі Беларусі лічачы Дом літаратара сваім родным домам. Тут месца іх творчай працы, жыцця і адпачынку.

Дом літаратара — агульная ўласнасць, ўласнасць Саюза пісьменнікаў — не аднаго пакалення, а пакаленняў мінулых гадоў, сённяшніх і будучых. Уласнасць не толькі фізічная, але і духоўная. Тут працягваецца — у самых разнастайных праявах — творчая пісьменніцкая праца. І найперш — здзяйсняецца кантакт з тымі, для каго, ўласна, і пішуць творы, — з чытачамі.

Будынак гэты працуе на беларускую літаратуру і культуру наогул. Тым самым ён заслужана набыў вядомасць сярод людзей. І разбуранне гэтага іміджу — з'ява антылітаратурная, антыкультурная.

Для 467 членаў Саюза беларускіх пісьменнікаў Дом літаратара — гэта рабочае месца.

З'яўляючыся ўласнасцю СП, Дом літаратара заўсёды ўспрымаўся як сведчанне аўтарытэту і вагі пісьменнікаў у духоўным жыцці народа. Гэты статус яго, пацверджаны больш чым дваццацігадовай працай, павінен быць захаваны і падтрыманы дзяржавай.

Гэтая заява з'яўляецца не толькі зваротам да грамадскасці, але і афіцыйным дакументам, адрасаваным кіраўніцтву рэспублікі.

ПРЭЗІДЫУМ РАДЫ
САЮЗА БЕЛАРУСКІХ ПІСЬМЕННІКАЎ

Дом аддаць, ці сход збіраць?

(Працяг. Пачатак на стар. 3).

пісьменнікаў і іх аўтарытэце" (Аляксандр Коктыш).

— Я не маю права падпісаць акт аб перадачы Дома літаратара (у распараджэнні прэзідэнта ён пазначаны больш сціпла: будынак па вул. Фрунзе, 5) Упраўленню справам прэзідэнта, — сказаў старшыня праўлення СПБ Васіль Зуёнак. — Гэта вырашаць усёй пісьменніцкай арганізацыі.

Тут жа пайшлі гарачыя прапановы: — Склікаць пленум праўлення!

— Не, з'езд! Нечарговы!..

Пытанне: выходзіць, з'яджацца з усіх куткоў Беларусі пісьменнікам, каб вырашыць, ці аддаваць сваю агульную маёмасць, заведана асуджаючы саміх сябе на яшчэ большую беднасць? А што маёмасць сапраўды пісьменніцкая, а не чья іншая, пацвярджаюць жа дакументы. Маецца афіцыйная даведка з Масквы: будынак узведзены не на дзяржаўныя, а на пісьменніцкія

грошы — Літфонду СССР і менавіта для Саюза пісьменнікаў Беларусі. Што ж тут яшчэ даказаць ажно цэлым нечарговым з'ездам, калі гэта могуць (і абавязаны па пасадзе!) апаратычкі СП? Яны ж дзеля аперацыйнага і разумнага кіравання справам пісьменніцкай супольнасці і выбраныя! А сілай улады, калі яна не пажадае прытрымлівацца законаў, можна многае. Тады адной нейкай акцыяй пратэсту, няхай і параўнаўча масавай, не абдыдзешся. Пачнецца новы віток доўгатэрміновага змагання за выжыванне Беларускай пісьменніцкай арганізацыі, якая неабходна не толькі дзеля некалькіх соцен літаратараў, а і культурных патрэб усяго народа. Значыць, такі ўжо будзе наш беларускі шлях да сучаснасці. Адметны нават у СНД. Бо ў той жа Расіі ў пісьменнікаў нічога не збіраюць. У Казахстане мала таго, што тамтэйшы Саюз пісьменнікаў мае навечна перададзеныя яму вялізныя будынкi і іншую маёмасць, дык яшчэ распараджэннем прэзідэнта На-

зарбаева казахстанскаму ПЭН-клубу асобна выдзелены на льготных умовах два добрыя будынкi, частку памяшканняў у якіх пэнклубаўцы здаюць у арэнду, каб мець магчымасць дапамагчы сваім сябрам: выдзяляць гадавыя гранты пісьменнікам, якія маюць найбольшую матэрыяльную патрэбу, аднаразаовую грашовую дапамогу, пенсіі і г. д.

Што да пісьменніцкага з'езда — чарговага! — дык сапраўды пара ўсім сур'езна да яго рыхтавацца.

Эрнест ЯЛУГІН

Ад рэдакцыі: Між іншым, пра сітуацыю з Домам літаратара ствараюцца ўжо вершы, не спіць творчы люд:

Фрунзе-пяць не аддаваць,
Не ляжаць на пузе,
А за Фрунзе ваяваць,
Як таварыш Фрунзе!

ТАКІМ ЧЫНАМ, новая хваля беларускага нацыянальнага Адраджэння захлынулася.

Гэта мы можам канстатаваць, прызнаваць і абвешчаць на ўвесь свет. Прычым параза гэтая сталася вялікай неспадзеўкай, і датычыць не толькі тактыкі, а і стратэгіі нацыянальнага руху. Адраджэнскае шчыраванне пачало выяўляцца ў новых нязвыклых формах, часам хваравітых, а то і небяспечных. Свядомыя і несвядомыя беларусы не пазнаюць сябе саміх у супрацьстаянні, якое раптам пранізала грамадства, здзівіўшы гэтае грамадства да нематы. Настаў час рэакцыі і разгубленасці. Насельніцтва абыякава і хітравата "валяе дурня". Інтэлігенцыя з распачы і крыўды, называючы тое насельніцтва народам, уголас папракае яго за недаспеласць і недасвядомасць, а шэптам, здараецца, і быдлам лае. Яно і ёсць за што... Дрэнна, аднак, тое, што ў няшчасным разгубленым сэрцы свядомага беларуса кепска стасуюцца сённяшняе раздражненне народа і адвечная, назапашаная ў крыві любоў і павага да яго.

З аднаго боку, інтэлігенцкая наканаванасць служэння народу, з другога —

іншым напрамку, калі настаў час "вясёлы" і падманлівы, авантурны і непрадказальны, калі ў беларуса з'явіўся спакуслівы шанец на самавыратаванне, самарэалізацыю і самасцвярджэнне — той "комплекс" зрабіўся неактуальны. І паўстала пытанне: што з ім рабіць? Адказ знайшоўся пад стылём часу смелы і вясёлы: абвергнуць і адвергнуць! Абвергнуць, аднавіўшы старонкі гераічнай гісторыі, і адвергнуць — энергічна-рашучымі дзеяннямі на нацыянальна-адраджэнскім полі.

На справе аказалася ўсё не так проста. Нямераную колькасць высілкаў мы трацім на доказ таго, што беларуская культура, гісторыя, мова не з'яўляюцца прыватным выпадкам расійскай культуры, гісторыі, мовы, а мы, беларусы, зусім не тое, што рускія. Пафасам сцвярджэння "Мы не такія!" прасякнута ўся адраджэнская дзейнасць. Гэта непазбежная і заканамерная з'ява ў нацыянальным уласна-беларускім адраджэнскім працэсе. Вымушаны гістарычна, геаграфічна і генеалагічна суседнічаць з Расіяй, беларускі этнас мусіць дбаць пра свае адрозненні ад яе, каб таксанамічна адасобіцца і не згубіцца ў ценю магутнай і пярэтай кроны расійскага этнасу. "Мы не

транамічных схільнасцей народа, я, свядомы беларус, не магу без сардэчнай скрухі назіраць шкодную заганнасць гэтых схільнасцей. Асабліва ў іх гастронамічнай частцы. У частцы ўласна-гістарычнай мае схільнасці не супадаюць з народнымі ўжо не так катэгарычна. Здараецца, я вагаюся. Магчыма, таму, што "выйшлі мы ўсе з народа". Гэта непрыемна, але цікава. Цікава, чаму я не адчуваю ў сабе генетычнага свербу Гедыміна ці Вітаўта, чаму ў маёй геннай памяці так слаба варушацца Ягайла ды Сапега? Аніразу я не прачнуўся ад радаснай думкі: "Я — нашчадак ВКЛ!"

Прызнавацца ў гэтым сорамна, але неабходна. Трэба высветліць, чаму я, культурна-асвечаны і гістарычна-свядомы нашчадак мінуўшчыны, разам з непразрытай большасцю астатняга насельніцтва не падзяляю, часам, энтузіязму і некаторых падзейна-гістарычных сімпатый маіх братаў-маркотнікаў аб лёсе радзімы. Няўжо ладны кавалак гісторыі аказаўся мне "не па зубах" і выпай з рэчышча маёй духоўнай памяці?

Няхай склероз. Але чамусьці Кіеўскі князь Уладзімір абуджае ўва мне такія роднасныя пачуцці, што калі гісторыкі маюць яго, свяціцеля, толькі жорсткім

ца яны ў свядомасці (ці падсвядомасці), якія наступствы ў сучаснасці мае гістарычная эпоха або ўчынак — вось што вызначае ступень блізкасці або далёкасці падзеі, яе прызнанне ці забыццё, калі хочаце — папулярнасць. Цёмнае, інстынктыўна-падсвядомае бачанне мінуўшчыны, Бог ведае, якім чынам захаванае беларускім народам, не заўсёды супадае з гістарычна-навуковай рэканструкцыяй. Але, здаецца, наш гістарычна-няўцямлівы народ не такі ўжо няўцямлівы, калі хоча пачувацца пераемнікам і спадкаемцам уласнай гісторыі.

Мала які правазнаўца ўгледзіць спадчынную сувязь паміж дасягненнямі прававой думкі XVI стагоддзя (Статут ВКЛ) і сённяшнімі спекуляцыямі вакол Канстытуцыі. Затое нават бязбожнік лёгка сягае, не духам, дык памяццю, у год 988-мы, на паганскія берагі Дняпра-Славуціча, як зазвоняць званы на вячэрню.

Паданне пра Аршанскую бітву здольнае выклікаць гордыя паучыці. Але які з яе вынікаў адчуваецца сёння? Ды і цяжка, прынамсі, салдату Айчыны запаліцца патрыятызмам на ўгодкі Аршанскай перамогі. Гэтую асалоду ён меў у 41-м, поруч з нашчадкамі тых пераможаных пад Оршай. А вось Грунвальд ён, бадай што, адчуе і зразумее, бо не пад немцамі жывём, дзякуй Богу. (Беларускаму розуму, увогуле, як бы ён ні пнуўся, цяжка назіраць у адным шэрагу Аршанскую і Грунвальдскую падзеі, хаця б таму, што расійцы не басурмань!) Дарэчы, пра ўгодкі. Прыхільнасць перыядычна пакланяцца юбілеям, асабліва не ўнікаючы ў іх этымалогію, я называю х р о н а ц ы к л і ч н ы м ф е т ы ш ы з м а м, і мне гэтае азначэнне вельмі падабаецца. Іншыя новыя нацыянальна-гістарычныя даты нічога не гавораць ні галаве, ні сэрцу мільёнаў несвядомых беларусаў, і яны б ахвотна пагадзіліся з маім азначэннем, калі б самі не ўмелі ляцаць больш адмыслова.

Недзе тут паблізу хаваецца адказ на пытанне, чаму народ застаўся раўнадушным да ідэй уласнага адраджэння, усталяваных на пэўным чынам выкладзеных фактах гісторыі.

Недарэчная рэакцыя беларусаў на нацыянальна-асветніцкія і нацыянальна-палітычныя высілки інтэлігенцыі выклікае раздражненне. Выводзіць з сябе нацыянальна-этнічная недаспеласць і інтэлектуальна-духоўная нямогласць супляменнікаў. Але чаму — раздражненне? Нямогласць з недаспеласцю — наша нацыянальнае бедства, і павінна выклікаць спагаду і шкадаванне. Раздражненне, усё ж, не бяда, а віна. А яна ў тым, што народ з прастадушным каварствам дзікуна ўпарціцца ў сваім памылковым светасузіранні, нягледзячы на наша самаадданае асветніцтва. Цікавы, аднак, момант вынікае са сказанага. Народ упарціцца, а ўпартасць — амаль тое самае, што воля. А паколькі ў нармальнай дэтэрмінаванай свядомасці воля кепска стасуецца з нямогласцю — непазбежна раздражняецца. Аднак, пазлаваўшыся, паволі згаджаецца з тым, што нямогласць нацыянальна-несвядомых беларусаў ёсць нішто іншае, як перабольшанне беларусаў нацыянальна-свядомых. У галаву лезуць розныя думкі і наконт беларускага "комплексу непаўнаважнасці". Не тое, каб зусім не верылася ў яго існаванне, але бяруць сумненні наконт агульнанацыянальнай яго прыналежнасці. З іншага боку прыгледзеўшыся — дык народ не так ужо і камплексуе. Хіба самую крышачку, у межах роднай сэрцу рахманасці. Калі беларус садзіцца ў сваёй хаце каля парога, гэты гэта па прывыцы ды з гасціннасці. Ды ад залішняй веры ў невячарпальнасць сваіх хатніх прыпасаў. Мусіць, праз адчуванне ў сабе генетычнага заласу трываласці ён дазваляе сабе палітыка-дзяржаўны інфантылізм, сімваліка-геральдычную індывідуальнасць, рызыкуючы гульні з двухмоўем і розныя іншыя гульні, за якія можа пагалаціцца і моваю, і дзяржаваю, і жыццём, як некалі пагалаціўся этнічна-духоўным адзінствам за уніацыя гульні з каталіцтвам. Зрэшты, на ўсё воля Божая.

Цяперашняя нацыянальна-асветная думка прапануе неабачліваму этнасу амаль тысячагадовы радавод і ўласна-беларускі гістарычны час ва ўласна-беларускай геаграфічнай прасторы. Амбіцыі ж народа і ў часе, і ў прасторы распасціраюцца глыбей і шырай: ці не кожны беларускі дзядзька вядзе свой радавод ад Адама, а братаў мае і за Смаленскам. І гэты пры тым, што наяве ўсе прыкметы нацыянальнага выраджэння. Што гэта: амбітны ідыятызм дэгенерата ці сціплага геніяльнасць прарока? І тое, і другое. Здаецца, менавіта такую дыялектычна-супярэчліваю фізіяномію мае беларуская нацыя сёння. Але пераважае геніяльнасць. Я ўпэўнены ў гэтым, бо заўсёды маю на ўвазе даве беларускія скарбонкі, да якіх падабралася ўшчыльную, але не знайшла яшчэ сваіх адмычак зладзейска-гісторыя. Гэта фальклор і вера. Ні дзяржаў-

(Працяг на стар. 12, 15)

Мікола ЗАХАРАНКА

Марнатраўства

адмаўленне гэтага служэння ці не самім народам. "Вазьмі, народзе, сваё, вярні страчанае і ўратуйся!" — кажуць яму шчырыя сыны яго. А "народзе" толькі скоса пазірае ды гуртам валіць да выбарчых скрыняў на паклон таму, хто гатовы ўкрасці ў яго апошняе і прадаць за трыццаць срэбранікаў.

"Пёс скупае на цепи, но, попробуй, отцепи!" — неак здзіўлена заўважыў адзін расійскі дзіцячы пісьменнік. Гэтая ж патавая сітуацыя сёння ў адносінах паміж народам і тымі, каму "баліць за народ". "Нічыя" — такі пакуль што вынік сустрэчы нацыянальнай інтэлігенцыі і нацыі. Гэта значыць, што ніхто не карыстаецца з перамогі, або што абодвума бакамі перамога страчана. Магчыма, гэта азначае яшчэ і тое, што перамогу выкрадае нехта трэці. Але хто?

Антыбеларускія сілы на Беларусі і за яе межамі, пэўна ж, прэтэндуецца на ролю гэтага трэцяга, і мы самі гатовыя аддаць ім гэтую ролю, вінавацячы іх ва ўсіх нашых сённяшніх бедах. Толькі не заўсёды ў нас гэта атрымліваецца даказана і пераканаўча. Надта асіметрычным уяўляецца супрацьстаянне нацыянальнага і антынацыянальнага ў нашай старажытнай краіне, надта розна-маштабныя мэты, матывы і памкненні кіруюць гэтымі з'явамі. Нацыянальная справа мае на мэце вырашэнне этнасам сваёй звышзадачы — самаідэнтыфікацыю і самасцвярджэнне ў гістарычным часе і культурнай прасторы. Дзеячы нацыянальнага Адраджэння аперыруюць такімі глыбіннымі катэгорыямі, як Духоўнасць і Культура ці, нават, Гармонія і Вечнасць. Тое ж антынацыянальнае, што ў нас ёсць, кіруецца часовымі матывамі сённяшняга дня, жыццёва шкурна-палітычнымі інтарэсамі, увогуле, мае псіха-фізіялагічнае паходжанне і, па вялікім рахунку, не здольнае перашкодзіць Адраджэнню на яго нацыянальна-культурных і духоўна-этнічных прасторах з тае простаі прычыны, што на гэтых прасторах і не начавала.

Чаму ж расце трывога менавіта па вялікім рахунку, смяротная трывога за будучы лёс беларускай культуры і беларускага этнасу наогул?

Пакінем па-за ўвагі магчымыя наступствы магчымых планетарна-касмічных ды глабальна-гістарычных падзей і ўплываў (этнас, як і чалавек, не пазбегне наканава-нага лёсу), і пашукаем ва ўласным асяроддзі прычыну нашай трывогі.

Пачну здалёк і навобмацак. Славуцкая беларуская рахманасць з памяркоўнасцю — толькі адзін бок медаля. Другі — не менш славуцкі беларускі "комплекс непаўнаважнасці". Выпеставаны гістарычна, ён зрабіўся важнейшай ментальнай прыкметай. Прычым, гэты "непаўнаважасны" комплекс досыць паўнаважасна адлюстроўваў рэальнае размеркаванне неспрыяльных сацыяльна-гістарычных і культурна-этнічных уздзеянняў на беларуса і дазваляў яму адэкватна разумець рэчаіснасць. Урэшце, непаўнаважасць беларуса заўсёды была прагматычная. І калі б у медаля было тры бакі, дык гэты быў бы трэці бок медаля.

Сёння, калі маятнік гісторыі пахіснула ў

такія" — гэта найпершае, што мы мусім даказаць усяму свету, а найбольш сабе. Аднак гэтая гордая ісціна, нават пасляхова сцверджаная, выказвае, тым не менш, той самы кляты "комплекс". Маючы негатыўную прыроду, яна не здольная сама па сабе адказаць на пазітыўнае пытанне — "а якія ж мы?", пытанне, якое з'яўляецца мэтай, прытым, што сцвярджэнне "мы не такія" — толькі адзін са сродкаў. Калі забыцца на гэтую акалічнасць і, прыняўшы сродак за мэту, скіраваць дзейнасць крыху "не туды" — можна дамагчыся і вынікаў крыху "не тых", або... адваротных. Калі на шляху да ісціны крыху зрушыць сэнсавыя акцэнт (усяго толькі акцэнт!), тады нават пры значных прамежкавых набытках могуць быць вялікія страты ў набывіцці галоўнага, а шлях да ісціны можа зрабіцца шляхам у нікуды.

Нешта падобнае, мабыць, і адбываецца з намі апошнім часам.

Інтэлігенцыя ў апантаным натхненні прапела гімн, прысвечаны нацыянальнай своеасаблівасці ды адметнасці свайго народа. "Мы не такія! Мы не яны!" А народ у адказ паціснуў плячыма: "Ну, дык і што?"

Народ мае рацыю. Мусіць, народ не пачуў адказу на нейкае галоўнае, адвечнае і надзённае сваё пытанне.

Няпраўдай было б казаць, што сучаснае нацыянальнае скіраванне наша асветніцтва выпускае з-пад увагі або скажае, або замоўчвае штосьці сутнаснае з гісторыі беларускага этнасу. Наадварот, гістарычная навука як ніколі раней скіравана да "белых плям". Але ж акцэнт... Яны расставлены так, што выходзіць, нібыта свой гістарычна-духоўны пачатак беларусы павялі сама раней з XI стагоддзя. Ужо ўзгадаваная цэлая папуляцыя гістарычна свядомых грамадзян, якія каранямі ўласнай духоўнасці ўтульна пачуваюцца ў гэтай адносна неглыбокай гістарычнай пельцы. Найбольш дамагаюцца з іх сгаюць духам аж (!) да часоў святой Ефрасінні. Амбіцыі іншых не распасціраюцца далей Крэўскай уніі.

Беларускі народ, як ніякі іншы, не ведае сваю гісторыю. Таму ён не разумее і не падзяляе на масавым узроўні сучаснага гістарычна-адраджэнскага пафасу на тэму "залатога веку". Кансерватыўна-інертная свядомасць не дазваляе народу перажываць патрыятычны энтузіязм з нагоды, скажам, Аршанскай перамогі Кастуся Астрожскага. Яна хутэй адрагэе нігілістычным "ну, дык і што". Генетычная пакутліва-падсвядомая прага самаідэнтыфікацыі чамусьці не спатольваецца з сучаснай гістарычна-навуковай крыніцы, багатай, між іншым, на новыя цікавыя факты, дэталі, канцэпцыі ды нюансы. Гістарычна неадукаваны народ нюансамі грэбуе і патрабуе ў вяшчальнікаў Адраджэння ісціну кабале. А паколькі народ — гэта яшчэ і плебс, то ў крайнім выпадку ён згадзіўся б на... каўбасу. А паколькі ні сеібіты, ні аратыя нацыянальнай нівы пакуль не ў стане былі даць ні першага, ні другога — народ і адварнуўся ад іх, усім сваім выглядам і ўчынкамі дэманструючы свету несвядомасць і нацыянальны нігілізм.

Разумеючы прыроду гісторыка-гас-

гвалтаўніком (зноў жа, акцэнт!), я адчуваю ўкол фамільнага самалюбства. Я з прыемнасцю ўспамінаю аб Статуце княства Літоўскага, але з асалодай — аб хрышчэнні Русі. Пачуццё славянскага братэрства ўва мне большае за пачуццё крыўды на "старэйшага брата". Гэта насцярожвае. Я падазраю, што гэтыя мае таемныя схільнасці і сімпатыі (ужо пазітыўнага складу) падзяляе нацыянальна-незаклапочаная большасць насельніцтва. Гэта пагражае адлучэннем ад нацыянальнай зліты. Ёсць небяспека апынуцца (у вачах зліты) у адным статку з "рускамоўным" люмпенам, ваяўнічымі манкуртамі, нацыянал-інтэрнацыяналістамі, камуна-славянамі, прадаўшчыцамі каўбасных аддзелаў, пасажыркамі з пярэдніх крэслаў тралейбусаў і рознымі іншымі ўдзельнікамі нашай пятай калоны. Аднак я, дэманструючы цвёрдасць духу і незалежнасць думкі, паспрабую не зважаць.

Выбірлінасць у адносінах да тых ці іншых гістарычных падзей нельга растлумачыць толькі ідэалагічнымі прыхільнасцямі, выхаваннем або дзівосамі чыйгосьці рамантызму. Калі адны і тыя ж сімпатыі, на суперак нацыянальна спрыяльнай канцэпцыі, сплантанна групуюцца ў вялікай колькасці душаў-носьбітаў этнічнай спадчыны, значыць у аснове гэтага феномену павінна знаходзіцца нешта аб'ектыўна-незалежнае, псіхалагічна-дзейснае, нешта рэчаіснае. Вось яно! Рэчаіснасць і гісторыя: тое, як стасуюч-

Пераклаў
Лявон
Баршчэўскі

Серыя "Бібліятэка замежнай прозы" (а жыццё ёй дае, як вядома, выдавецтва "Мастацкая літаратура") папоўнілася кнігай Ф. Кафкі "Прысуд". Дзякуючы Л. Баршчэўскаму, на беларускай мове можна прачытаць творы гэтага выдатнага пісьменніка з ягоных зборнікаў "Разважанне" (1913), "Вясковы лекар" (1919), "Гаспадар" (1924), а таксама тых, якія друкаваліся ў перыёдыцы і ў кнігі не ўваходзілі, і асобна выдадзеныя апавяданні.

Прадмову напісаў Пятро Васючэнка.

І Пінск —
горад
старажытны

Ён, праўда, трохі маладзейшы за стольны Мінск — яму споўнілася 900 гадоў. Першы ўпамінак пра гэты горад на Піне значыцца ў "Першапачатковым летапісе" за 1097 год. Перагарніць жа старонкі шматвяковай гісторыі Пінска можна ў трэцім нумары часопіса "Беларуская мінуўшчына". У папярэднім нумары "БМ" шырока адзначыла 930-годдзе Оршы. Цяпер не менш шырока падаецца пінская даўніна.

Адкрываецца нумар артыкулам В. Вяргей і А. Іова "Пінск старажытны", "Тры паверхі гісторыі" Н. Нікіцінай — расказ пра справы пінскіх архівістаў. Тут жа прыводзяцца і асобныя дакументы, што зберагаюцца ў гэтым сховішчы.

Цікава пазнаёміцца і з артыкулам А. Соніча "Пра пінскі бунт, страшную камету і казацкую палітыку".

У нарысе ж С. Асіноўскага "Такія розныя аднолькавыя лёсы" на багатым фактычным матэрыяле расказваецца пра добра вядомага А. Філіповіча і крыху менш вядомага А. Баболю. Абодва — постаці ў гісторыі Беларусі неардынарныя. Адзін па веравызнанні з'яўляўся праваслаўным, другі — каталіком. Але і першы, і другі прытрымліваліся крайніх поглядаў, і абодва трагічна загінулі.

Пінскі суддзя і мечнік М. Бутрымовіч — таксама з тых, пра каго трэба ведаць.

Менавіта дзякуючы яму восенню 1783 года была завершана дарога ад Пінска ўглыб Палесся да Лапаціна. Пра гэтага чалавека — згадка ў артыкуле В. Ільянкова "Нашчадак рыцара Бутрыма".

Паэт, рэвалюцыянер Ф. Савіч — герой нарыса В. Чаропкі "За шчасце Айчыны".

Можна пазнаёміцца і з артыкулам С. Адамовіч "Пінскія камуністы". Ды гаворка зусім не пра членаў адзінай колішняй партыі, а тых, хто ўваходзіў у так званы ордэн камуністаў, члены якога жылі абшчынай ці, інакш, камунай.

Пра музейныя справы пінчукоў расказвае Р. Марголіна ("Палеская скарбніца"). Яшчэ два матэрыялы звязаны з Пінскам: Н. Высоцкай "Рэліквіі пінскіх храмаў" і І. Раманчука — "Адкуль цячэ Піна?".

А да ўсяго ў блоку пінскіх матэрыялаў — шмат ілюстрацый, у тым ліку і каляровых.

Дарэчы, трэці сёлетні нумар "БМ" юбілейны, дваццаць пяты з часу выхаду гэтага часопіса. Ён згаданымі матэрыяламі не абмяжоўваецца. Змешчаны заканчэнне артыкулаў Я. Юхо "...Кожнаму заасобна нинешнім і на потым будучым" і Г. Кісялёва "Апокрыфы змагання", артыкул А. Міхальчанкі "Хто адчыніць дзверы ў інфармацыйнае грамадства".

У "Галерэі" можна пазнаёміцца з У. Міхнюком ("Задзірысты даследчык") і П. Лойкам ("Гісторыя ВКЛ — мае другое жыццёвае вымярэнне"), якія шмат робяць на ніве нацыянальнай гісторыі.

А. Міхнюк ("Па старонках айчынай мінуўшчыны") працягвае знаёміць з выданнямі гісторыка-краязнаўчай тэматыкі, якія апошнім часам выйшлі на Беларусь.

Друкуюцца пытанні пятага тура віктарыны "Ці ведаеце вы гісторыю Беларусі?"

Не заціхаюць спрэчкі, якім быць школьным падручнікам па гісторыі Беларусі. Водгалас іх — артыкулы В. Чаропкі "Падручнік будзе цяжка чытаць нават студэнтам гістфака..." і М. Біча "З прапанаванай канцэпцыяй пагадзіцца не магу".

ВІШНУЕМ!

Янку БРЫЛЮ — 80!

АНТЫЮБІЛЕЙНЫЯ
развагі

...Ну а пакуль так званая "літаратурная грамадскасць" рыхтуецца да святкавання юбілею свайго "патрыярха" Янкі Брыля, сам Янка Брыль, па ўсіх прыкметах, ставіцца да будучых урачыстасцяў даволі праявіцца.

Раз ужо дажыў да "круглай даты" — няхай адзначаюць — станавішча абавязвае, нікуды не падзенешся.

Хутчэй бы гэтыя "ўрачыстасці" прамінулі...

Бо куды большую радасць, напэўна, атрымае пісьменнік Брыль ад завяршэння новага твора, чым ад пэўнай сумы юбілейных артыкулаў і банкетных прамоў.

Тым болей, што яны маюць уласціваць паўтарацца.

Але што мы сапраўды можам змяніць, калі не адзначаць, не святкаваць, не памятаць дні нараджэння такіх асоб, як Янка Брыль, не маем права — гэта было б усё роўна як прызнаць усю нашу літаратуру не вартай увагі і памяці.

Не таму, што Янка Брыль — уся беларуская літаратура.

А таму, што ўся літаратура складаецца з такіх асобных постацяў, забываючы на адну з іх, не аддаючы ёй належнай увагі — мы збудняем, паніжаем усе астатнія, і сябе паніжаем, у тым ліку.

Брыль абыдзецца без нашых выказванняў і прамоў. Мала ён іх чуў?

А вось самім сабе лішні раз нагадаць, што мы — сучаснікі такіх асоб, як Янка Брыль, вельмі і вельмі патрэбна.

Якіх толькі эпітэтаў і вобразаў у дачыненні да Янкі Брыля і яго творчасці не вынайдзе-

на! І колькі яшчэ будзе вынайдзена. Для адных ён — сапраўды адна з вяршынь беларускай літаратуры. Для другіх — уваабленне традыцыйнасці гэтай літаратуры.

А традыцыйнасць традыцыйна выклікае на сябе "агонь" "юных геніяў", якім ва ўсе часы хочацца пачаць абвяржэнне ўсіх традыцый.

І, як ва ўсе часы, самы варты з тых юных "абвяргальшчыкаў" стане ў сваю пару, калі хопіць "геніяльнасці", гэтакім жа ўваабленнем "праклятай традыцыі" для наступных пакаленняў пачаткоўцаў.

І, у сваю ж пару, пару творчага сталення па-новаму ацэніць творчасць тых, супраць каго паўставаў з надзеяй узляцець куды вышэй...

Як быццам не хапае неба...

Асацыяцыя з традыцыйнасцю ў адносінах да Янкі Брыля, як мне падаецца, узнікае галоўным чынам дзякуючы школьнай праграме — мы з дзяцінства засвоілі — тое, што прымушаюць вучыць, не можа быць ні цікавым, ні наватарскім. Але школьнае навучанне канчаецца, а літаратура застаецца.

І застаецца ў ёй пісьменнік Янка Брыль, вакол постаці якога працягвае закручвацца вір параўнанняў, вобразаў, выказванняў, прамоў, артыкулаў, эпіграм і г. д.

Але — часам правэрана — гэты вір яго не закруціць, не зрушыць з Бога адведзенага месца. Яму няма калі прыслухоўвацца, цешыць самалюбства ці крыўдзіцца.

Ён піша новы твор.

Людміла РУБЛЕЎСКАЯ

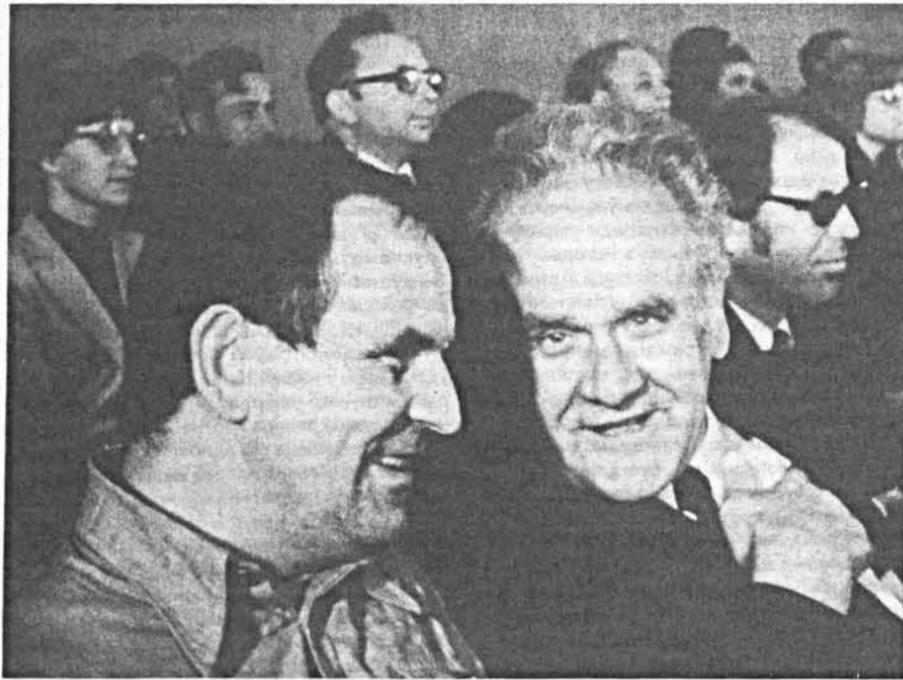
Уладзімір КАРАТКЕВІЧ

Мова

Янку БРЫЛЮ

Ёсць паданне вякоў,
што разбурыць калісь
Вавілонскую Вежу Адам
І няўмольна сальбоца мовы зямлі
У адну, няродную нам.
І мая безвыходна пойдзе у змрок,
У атрутны, як вечнасць, цень,
Трапяткая і сіняя, як васілёк,
І гарачая, як прамень.
Я ні шчасця, ні будучых дзён не жадзён,
Хай пятля, хай памерці ў журбе,
Хай не будзе ні шчасця, ні будучых дзён,
Калі ў іх не будзе цябе.
Сірата па з'едлівай волі багоў,
Гінуць мой карабель,

Хай не будзе світаньня ў народа майго,
Калі досвіткам здрадзіць цябе.
Ад палеткаў райскіх лёгкай ступой
Збочу я да пякельных катлоў,
Калі першы жа ангел на мове маёй
Мне не скажа: "Братка, здароў".
І няхай да мяне не прыйдзе вясна,
Песня, шчасце, каханне, спакой, —
Усё адно не змяняю твой чорны прасняк
На атруту пшаніцы чужой.
Ты мой ясны хлеб і каханы май,
Песня продкаў, нашчадкаў палі,
Без цябе, не з табой —
не патрэбен мне рай
На душы. У небясі. На зямлі.

З Сакратам Яновічам. 1980 г.

Відаць здалёк

Брыля заўважыш без брыля,
і Брыль яго не носіць.
Літаратура без Брыля —
без даху дом увосень.

Віктар ЯРАЦ

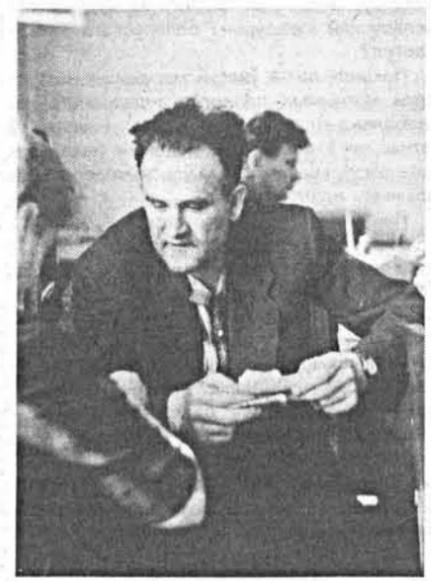
ЗНАТАВАЎ АБ'ЕКТАЎ
УЛАДЗІМІРА КРУКА

Янка Брыль і Пімен Панчанка. 1967 г.

Аўтограф Янку Брылю ад Вольгі Іпатавай. 1975 г.

Здымак зроблены ў СП Беларусі. 1960 г.

"Усё бачыцца выразна і буйна..."

"Свет сур'езнее на нашых вачах. Занадта цяжкі груз праблем узвальваецца на плечы пакалення. Янка Брыль з тых, хто стараецца аблегчыць гэты цяжар. Прынамсі, ён ні на каго не навешвае свае асабістыя праблемы.

...Яго пісьменніцкае "Я" глядзіцца ў люстэрка "Мы", "Яны", народа і чалавецтва. У прозе Я. Брыля якраз і ўражвае гэтае шматгалоссе жыцця, дзе ўсе — і сам аўтар, — удзельнікі шумнага карнавалу. Кожны паасобку можа несці ў сваіх вачах глыбокую тугу — след расчаравання, заклапочанасці, былых драм. Але на людзях усё змяняецца: знікае празмерная сур'езнасць у міжасабовых адносінах, рассыпаюцца ў прах саслоўна-маёмасныя бар'еры, прыкметна скарачаецца адлегласць паміж чалавекам і чалавекам. А самае галоўнае — неўпрыкмет нараджаецца і ўсё больш яснае атмасфера святла і свята быцця. І ў гэтым святле гістарычнага дня ўсё бачыцца выразна і буйна, у сваім сапраўдным абліччы, без ідэалагічнага туману і містычнай аўры".

Міхась ТЫЧЫНА

"Янка Брыль — лірык, як ужо неаднойчы паказвалася нашай крытыкай, але гэта, вядома, не азначае, што яго творы назусім пазбаўлены пафасу эпічнасці. Мне здаецца, якраз наадварот. Рэальнасць, з якой мае справу лірык, настолькі ж аб'ектыўная, як і тая, з якой мае справу эпік. Розніца хіба ў тым, што эпік больш "лагічна" выбірае і падключае... у механізм формы састаўныя элементы рэальнасці, ствараючы, у адпаведнасці з мастацкай жыццёвай абумоўленасцю, яе "макет". ...адзіства, якога дасягае эпік лагічнай непарыўнасцю сюжэта ў прасторы і часе, лірык кампенсуе адзіствам другога парадку — адзіствам пачуццёвых адносін да таго, што, здавалася б, адвольна выбрана ім з жыццёвай стыхіі... Арганізаваны кавалак рэальнасці, гэтую цяпер ужо мастацкую дадзенасць, лірык імкнецца ўпісаць у шырокую, найшырэйшую, хоць і не аформленую сродкамі мастацтва, раму жыцця; у дыханні гэтага, касмічна ўсеабдымнага, жыцця, у свядомай супастаўленасці з ім — эпічны пафас незічнай канцэпцыі лірыкаў. Мне падабаецца ў Брыля менавіта вось гэтае, на мой погляд, новае разуменне эпічнасці..."

Міхась СТРАЛЬЦОЎ

"Зусім інакш пішацца, неяк мабілізуецца, падцягваецца, баішся друкаваць халтуру, калі ведаеш, што гэта можа патрапіць на вочы такому судзі, як Брыль..."

Андрэй ФЕДАРЭНКА

"Яго пазалітаратурная існасць (вось жыцця, культура паводзін, значнасць прысутнасці ў пісьменніцкім асяроддзі і г. д.) гэтка ж самадастатковая, як і напісанае ім, таму яго проза — не зусім проза ў чыста літаратурным разуменні. Гэта яшчэ і мастацтва з дадатковым зместам, не выказаным у друкаваным слове, — зместам, які ўгадваецца і амаль гэтак жа прачытваецца, як і напісанае. ...яго мастакоўская ростань утворана чытаннем і назіраннем, ...яго стыль ў сваіх лепшых праявах тонкае, як цэркаўка на даляглядзе, ...сам ён так і не спазнаў самазадаволеннага пачуцця адсутнасці страху перад белай чыстай паперай".

Ляанід ДРАНЬКО-МАЙСЮК

"...Здзіўляе мяне Брылёва дасведчанасць, багацце ведаў. Тое, што называюць вельмі адпаведным і змястоўным словам — энцыклапедычнасць. Чытанне і чытанне, пра што сам Янка Брыль пісаў, як пра святу справу, як пра самую чыстую малітву — самому слову. Руплівая, сапраўдная самастойная вучоба на працягу ўсяго жыцця..."

Не раз і не два пісалася ў літаратуры пра брылёўскі стыль. Ёсць ужо ґрунтоўныя спробы акрэсліць яго. Але і без гэтых спроб дасведчаны чытач адразу распазнае па адным ці некалькіх абзацах: гэта — Брылёва..."

Фёдар ЯНКОЎСКИ

"Чытаць Янку Брыля лёгка. А пісаць пра яго цяжка. Можна, таму, што гэта вымагае надзвычайнай дакладнасці, прастаты і глыбіні, якія так уласцівыя брылёўскай прозе..."

Ён глядзіць у адну кропку — у сябе, праз сябе бачыць навакольнае свет і ўсе тыя адвечныя праблемы, што ў ім існуюць. Але, глядзячы ў сябе і апавядаючы пра сябе, ён якраз і дасягае найбольшых абагульненняў і найбольшай маштабнасці".

Галіна ТЫЧКА

"Сама сабою накрэслілася гэтая лінія лёсу: сям'я — гісторыя народа — творчасць. Усё тут адзінае і ўзаемапранікальнае для Брыля. І ўсё перажываецца ім як адзін непаўторны лёс.

...што ж да Брылёвай прозы, то для мяне яна лепшая менавіта там, дзе вызвалена хоць і з самахвотнага, але ж палону залішне літаральна зразуметага генія, ад ягонай "школы", урокаў — і дзе яна выдумляе, як можа, сама сябе.

Таму Брыль — гэта Брыль, гэта Брыль, гэта Брыль.

Усё астатняе — потым".

Аляксандр СТАНЮТА

"Нядобра для любой нацыі, калі ў цяжкі для яе час людзі слухаюць не сваіх мудрацоў, а, па выразу Ф. Ніцшэ, "каналных танцораў". Тым больш, калі існаванне становіцца клубком супярэчнасцяў, а навокал небяспечна віруюць здраднікі ды самаеды.

Штодня са сродкаў электроннай інфармацыі, мы на добры розум, павінны былі б чуць галасы нашых старэйшынаў, а на яшчэ большы розум, дык няблага было б увесці іх у склад урада ў якасці дарадчыкаў: і Янку Брыля, і Васіля Быкава, і Ніла Гілевіча, і многіх іншых, а не казаць пра "мудрасць народа", бо ніякі народ агулам, навошта крывіць душой, — сам па сабе не можа быць такім. І, на жаль, мае вельмі кароткую памяць і памірае, пакідаючы пасля сябе хіба толькі культуру і мастацтва. На пачатку стагоддзя, прыкладам, існавала 21 цывілізацыя, а зараз — 6.

Іван Антонавіч Брыль — якраз прадстаўнік той неўміручай культуры і мастацтва, сёння наш юбіляр, наш старэйшы і мудры дарадца, майстра літаратуры. І ён — народны пісьменнік. Дык давайце прыслухаемся да яго, бо каго ж нам слухаць, як не нашых патрыярхаў? А Янка Брыль вост знешне такі — двухметровы рост, самавітасць, адразу адчуваецца парода. Да ўсяго ён — сапраўды мудры чалавек, які можа падзяліцца з намі сваім жыццёвым вопытам. І было б адзнакай нашай сталасці выслухаць і зразумець такіх людзей, і менавіта праз іх усвядоміць сябе і свой шлях".

Юры СТАНКЕВІЧ

"Чытаючы апавяданні, аповесці, раманы Янкі Брыля, яго дарожныя нататкі і артыкулы, зноў і зноў аглядаючы вечна маладыя, вясёлыя падлескі яго мініяцюры, думаеш пра багацце, якое прынёс гэты пісьменнік у нашу літаратуру. Багацце народных тыпаў, сапраўднай беларускай мовы, шчырасці, любові. Не трэба ўяўляць, што выдатны мастак, пра якога кажуць "народны", — усяго толкі "ідэальны звышправаднік" ад народа ў літаратуру, да чытача. Не, ён не толькі перадае, але і выпрацоўвае, стварае тую самую народнасць — талентам, сумленнем, працай, усім сваім жыццём у народзе і з народам. Без Купалы, без Коласа, без Багдановіча, без Гарэцкага ці Чорнага (калі ўявіць, што некага з іх не было) і само паняцце, разуменне народнасці беларускай літаратуры было б трохі інакшым. Бяднейшым было б. На асобу, на талент, на фарбу вось гэтага пісьменніка бяднейшым.

Якую ж фарбу народнасці дадаў яшчэ і Янка Брыль — пасля класікаў? Уласна кажучы, усё лепшае, што сабрана ў яго тамах, — ужо і адказ. Усё, што, чытаючы, мы прымаем як неабходнае нам, без чаго ўжо не ўяўляем ні сябе, ні беларускай літаратуры. Як без "Новай зямлі" Коласа, "Палескай хронікі" Мележа, "Сцяга брыгады" Куляшова... Адзінае, што хочацца да гэтага дадаць: пасля твораў Янкі Брыля народнасць нашай літаратуры набыла і большую акрэсленасць і большую шырыню: як ніхто, ён ставіць Беларусь, беларускае слова ў шырокі кантэкст чалавецтва. Тое сумнае "братанне", якое столькі разоў канчалася новай, зноў і зноў, бойкай чалавека з чалавекам, народа з народам (дзеля карысці нямогіх), перастала быць найўнай марай. Яно стала неабходнасцю, бо чалавецтва, бо кожны народ, вядома ж, хочучы жыцця, а не ўсеагульнай пагібелі. Да гэтага ключа і беларускі пісьменнік Янка Брыль — усімі творамі сваімі і ад імя не слабых, а моцных, мужных, тых, хто паказаў, як чалавек можа змагацца і гінуць за сябе і за іншых."

Алесь АДАМОВІЧ

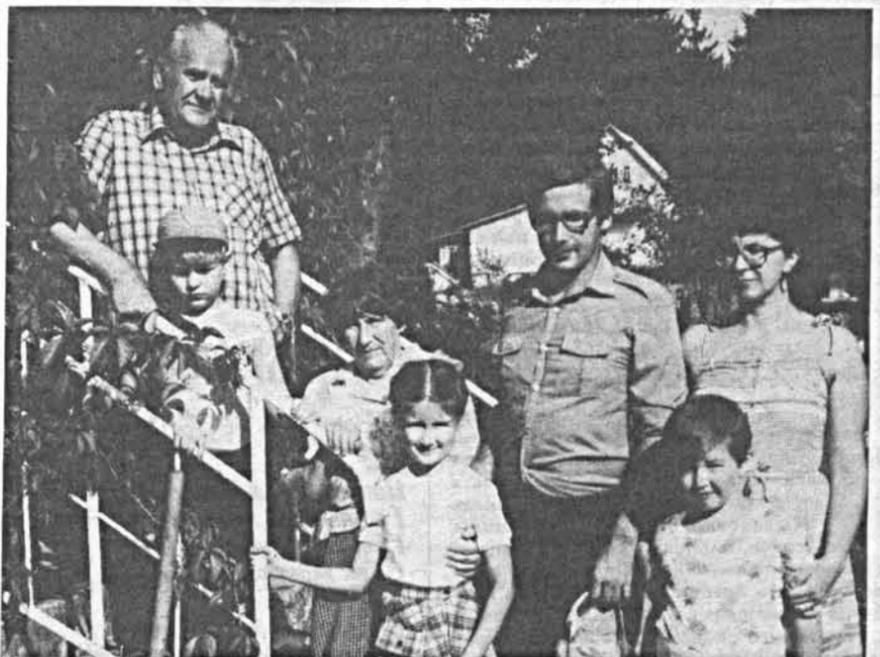
З земляком Аляксеем Карпюком. 1981 г.

На сустрэчы ў школе-інтэрнаце N 7 г. Мінска. 1964 г.

У цэнтральнай кнігарні Мінска. 1962 г.

Янка Брыль са сваім сямействам. 1986 г.

Тры нумары —
у дзвюх кнігах

Менавіта такім захаваным камплектам літаратурна-грамадскага часопіса "Беларуская культура", які пачаў выходзіць у Вільні 70 гадоў назад. Яно і не дзіўна: жыццё "БК" было вельмі кароткім, толькі з ліпеня да верасня 1927 года. Тым не менш рэдактар-выдавец Ф. Умястоўскі паклапаціўся, каб часопіс па меры магчымасці асвятляў пытанні гісторыі Беларусі, не абыходзіў праблем нацыянальнай асветы на Заходняй Беларусі. Друкаваліся таксама творы М. Багдановіча, М. Васілька, А. Бартуля і іншых аўтараў, змяшчаліся пераклады філасофскіх твораў М. Горкага, А. Міцкевіча, Р. Ралана. Быў надрукаваны агляд творчасці Я. Коласа. У раздзеле "Бібліяграфія" прапановуваўся спіс літаратуры, выдадзенай у Вільні, і агляд беларускага друку з 1906-га па 1927 год.

"Беларуская
энцыклапедыя",
том чацвёрты

Выдавецтва "Беларуская энцыклапедыя" імя Петруся Броўкі працягвае выпуск 18-томнай Беларускай энцыклапедыі. Нядаўна пабачыў свет чарговы, чацвёрты том яе. Як і папярэднія, ён надрукаваны на Мінскай фабрыцы каляровага друку. Аднавадна і высокі паліграфічны ўзровень, якаснае мастацкае афармленне. У томе 1032 ілюстрацыі, у тым ліку 60 карт і 160 партрэтаў. Асабліва цудоўна глядзяцца каляровыя. Што да зместу тома, дык ён ахоплівае тэрміны "Варанецкі" — Гальфстрым", а тым самым у межах гэтых слоў змешчана досыць поўная інфармацыя, што тычыцца розных галін жыцця, літаратуры, мастацтва, культуры. Асноўная частка матэрыялу мае непасрэднае дачыненне да нашай роднай Беларусі.

У параўнальным
аналізе

Стылістым асаблівасцям напісанага двума беларускімі літаратарамі, якія сталі ахвярамі таталітарызму, прысвечана кніга З. Драздоў "Творчасць А. Мрыя і Л. Калюгі", выпушчаная выдавецтвам "Беларуская навука". Дзякуючы аўтару, лішні раз можна пераканацца, наколькі неаднароднай разнастайнай была нацыянальная проза дваццатых-трыцятых гадоў. У полі зроку даследчыцы добра вядомы на сённяшні дзень раман А. Мрыя "Запіскі Самсона Самасуя", творы, што пісаліся Л. Калюгам падчас яго знаходжання ў зняволенні — раман "Пустадомкі", апавесці "Дзе коціць мелюць", "Зоры Вам вядомага горада"...

Творы Ліндгрэн —
па-беларуску

Кнігі вядомай шведскай пісьменніцы, лаўрэата Міжнароднай прэміі імя Х. К. Андэрсана Астрыд Ліндгрэн ведаюць дзеці ва ўсім свеце. Асабліва ім палюбіўся Карлсан, які жыве на даху... Але ў А. Ліндгрэн ёсць і не менш цікавыя творы. У гэтым можна ўпэўніцца, калі пазнаёміцца з яе кнігай "Браты Львінае Сэрца", выпушчанай выдавецтвам "Юнацтва" ў серыі "Школьная бібліятэка". Акрамя аднайменнай апавесці-казкі прапануюцца і некалькі апавяданняў пра дзяўчынку Лоту. Пераклалі творы А. Ліндгрэн на беларускую мову С. Лузгіна і Т. Лукша, а прадмову "Пра Астрыд Ліндгрэн і... беларускую літаратуру" напісаў А. Марціновіч.

І добры...
"Доктар Смех"

У рускамоўнага чытача вялікай папулярнасцю карыстаюцца паэтычныя зборнікі "Любімыя вершы", якія выпускае маскоўскае выдавецтва "АСТ-прэс". Дагэтуль выходзілі кнігі Сяргея Міхалкова, Агніі Барто, Валянціна Берастава, Карнея Чукоўскага і іншых знакамітых пісьменнікаў. І вось яшчэ адна ластаўка, што прынесла радасць тым, каго вабіць дасканаласць і адначасова дасціпнае паэтычнае слова. Гэтым разам у серыі прадстаўлена Алена Благініна. І не толькі ўласнымі творами, а і перакладамі. У кагорце тых, чые творы надрукаваны, і вядомая беларуская паэтэса Эдзі Агняцвет. Змешчаны 23 яе вершы, якія ў свой час уваходзілі ў кнігу Эдзі Сямёнаўны "Доктар Смех", што пабачыла свет у выдавецтве "Детская литература".

ПАЭЗІЯ
Эдзі АГНЯЦВЕТ

Колеры цішыні

У шумлівым доме
ў сутарэнні
Цішыню малююць мастакі —
Дзіўныя лясныя
светацeni,
Сэрцам незабытыя куткі.

Вось яно дзяцінства
над ракою —
Сіні човен,
срэбра лазнякоў.
Ты стаіўся
з вудай трапяткою
Ля старых, цяпльвых рыбакоў.

І не толькі рыбак
палахлівых, —
Прагнеш мову фарбаў улавіць:
Свет вясёлак,
хваляў пералівы,
Цішыню, што музыкай гучыць.

І цяпер у мінскім
сутарэнні
Да цябе вяртаюцца здалёк
Водбліскі,
і тоны, і адценні —
Радасці крынічнае выток.

Са свайго малога
Манпарнаса
Чуеш рэха пыльнае дарог —
Перастукі тднёнькіх
абцасаў,
Тупат ботаў,
бег нервовых ног.

Людміла ПАЎЛІКАВА

"І час
прыйшоў..."

Папросіш: не краінайся, не ірві!
І абарвецца нешта, ціха кане...
І авінае золкае чаканне...
О, як трывожна час цячэ ў крыві!

У часе, як у даўкім, цяжкім дыме,
іду, паклон аддаўшая быццю —
Любоўю пасвячоная Жыццю,
Жыццём ахвяраваная Радзіме...

Як іх сёння ўсцерагчы
ад стрэсаў,
Адвучыць ад дзікай мітусні?
Падары ім маладзік
над лесам
І раку ў святальнай цішыні.

"Рэмбрант любіў
немаладыя твары" —
Калісь прамовіў так адзін паэт.
Знаходзіў у начным,
вірлівым бары
Свет жабракоў і валацугаў свет.
Калі натура бурна
бушавала, —
Барвова-цёмных фарбаў
не ставала!

А сёння,
што б кранула Мастака,
Калі б ён нашага пабачыў бедняка?
Складаны лёс,
напэўна б, ён прыкмеціў
У постаці, нахіленай
над смеццем.

Быў адзінокі той і нешчаслівы, —
Хто,
хто яго калецтвам пакараў?
Чаму бутэлькі чорныя з-пад п'іва
Сабе на хлеб надзённы ён збіраў?
Сцінелі рукі, быццам ад пажару?
... "Рэмбрант любіў
немаладыя твары".

У Саскію навечна закаханы,
Яе слугой, яе Паэтам быў.
Жаночаю красой зачараваны,
Яе кахаў,
а ўсіх людзей любіў.

Над здымкам
даўнім

Даўні здымак захаваным,
на здзіўленне:
Ты сядзіш у брата на каленях.
Каля вас красуні-сёстры
і браты.
Самы меншы, самы любы — ты.

Маці ганарылася, бывала,
Маці дзень нядзельны
бласлаўляла:
На святанні нарадзіўся
мой сыноч,
Светлы, як нядзеля,
Міхасёк.

Поле болю

Перахрысціла ўслед:
Гасподзь з табою!
Нялюбая — не буду і любой!..
Я думала, што выйшла з поля болю.
— Наіўная, — сказала мне Любоў.
Што дух займала ішчасцем
і журбою —
ля ног ляжала леташнім лісцём...
Я думала, што выйшла з поля болю.
— Наіўная, — сказала мне Жыццё.

Пад гучны кліч:
За праўду і за волю! —
рассек Вястун пракруставы Саюз...
Я думала — мы выйшлі з поля болю.
— Наіўная, — сказала Беларусь.

У слепаце ўтрапёных воч,
Валошкі мроівам у жыцце —
Зямное жыцце — толькі ноч,
Прачы сон мінулых жыццяў...

Адно наступным шырыцца прасцяг,
дык што цягнуць знікомае
ў аблудзе —
ці ёсць там рысы нашага быцця
у бессмяротнасці,
якой так прагнуць людзі?..

Я ўсё сказала тысячы вякоў таму...
Дык што ж — маўчаць?
Маўчаць? Але каму —
каму прыдасца гэтае маўчанне?
І чаму?

...Добра, што ніхто ёй не прарочыў,
Не туманіў прадказаннем вочы,
Што праз колькі год цябе не стане
Некалі ў нядзелью, на святанні...

Без цябе...

Калі б ты ведаў,
Як самотна мне без цябе,
Як гаротна мне без цябе,
Як не стае мне вачэй тваіх глыбокіх,
Тваіх імклівых крокаў!
Калі б ты ведаў...

Ты маліўся:
— Хто ж цяпер дапаможа?
Ратуй, Божа! —
І прасіў мяне ў цішыні начной:
— Не плач,
не плач нада мной...

Боты

Стаіліся боты ў кутку ў калідоры,
Чакаюць,
што выйдзе і сам гаспадар:
Ён вечна спяшаўся,
шукаў на прасторы
Няходжаных сцежак,
няздзейсных мар.

...Маўчыць гаспадар
і маўчаць яго боты,
Стаптаны паходкаю левы абцас.
У дождж, у слізготу
спяшаліся боты —
Усё падганялі трывогі і час.

Я веру ў дзівосы:
Вось-вось страпянецца
Збалелае сэрца ад цяжкіх нягод:
Адчыняцца дзверы, мой родны
прачнецца
І весела крыкне:
— А ну, у паход!

А гэты верш
я пры табе складала,
З табою разам я вясну гукала.

"Вясна ідзе!"
Як сонца, успрымаю
Рахманінава рытмы і настрой.
Шуміць,
шуміць зялёны ветразь маю,
Перамаўляецца з зарой
І музыка
бяссонная лунае.

Каго яно сагрэе, ці астудзіць?

... Не гутаркі, а СЛОВА
прагнуць людзі...

Святы агонь... Балотныя агні...
Раяцца думкі. Мары нешта раюць...
Душа ляціць з такога вышыні,
з якой не разбіваюцца — згараюць...

Поўнач. Іконы сярэбранай ззянне.
Месяц ліе святло.
Строма і тропатка ціша чакання
поўніць маё жытло.

Ясна — да болю. Да жалю — самотна.
Горка — да рэшты сіл.
Нібы ірвуся з абдымкаў смяротных
цёмрадзі ўсіх часін.

Гнутка пад ношай агромністай ночы.
— Божа, іду! Ты дзе?!
...Мякка і строга Сярэбраны Хлопчык
з Матчыных Рук глядзеў.

Непалуднае — люблю.
І не зайздросчу болей птушкам,
Што, як зняволеныя душы,
Спускацца МУСЯЦЬ на зямлю...

Азірнаўся — і ўсё ж прыпаду
да зямлі хоць апраткаю тленнай.
Цёмна ў садзе расхрыстаных дум,
бела ў садзе маім летуценным...

НЕ ВЕДАЮ, як

у пябе, паважаны чытач, а са мной нярэдка здарэцца ў хвілю задумення — злітаюць з вуснаў словы, нібыта не мной сказаныя, прынамсі, не ўсвядомленыя.

Звычайна гэта глабальныя высновы, кшталту: “Жыццё цудоўнае” ці “Абрыдла ўсё”. А бывае і ўвогуле нешта фантастычнае, але дужа экспрэсіўнае... Тады паспрабуй растлумачыць сваім бліжнім, чым выкліканы той ці іншы эмацыйны ўскрык...

На Усходзе ёсць прымаха, што беспрытульныя духі падпільноўваюць час роздуму і мар чалавека, каб прамаўляць яго вуснамі...

Калі гэта так, то ля нашай суседкі Элачка ўвесь час круціцца адзін нахабны дух, бо з яе вуснаў зрываўся адна тыпнас: “Хачу на мора... На мора б, на сонца...” Адзінаццаць з дванаццаці месяцаў года Элачка нудзілася па сонцы, моры і садавіна, нетутэйшых, яркіх,

танін па ўсім доме. Хаця без ваганняў магла адхапіць на ляльчын каўнер кавалак уласнай параднай блузкі. Ды і лялькамі ў звычайным уяўленні Элаччыны фантазмагарычныя фігуркі не былі — дамы, кавальера, блазны, феі, вядзьмаркі, каралі... У мяне дасюль ёсць Элаччыны выраб — Дама ў чорным: белы бязвокі твар-маска, высокі капялюш-караблік, карункі, расшытыя шкляннымі перламі... Сама Элачка такіх убораў ніколі не мела. Дый увогуле мала што мела — за дзесяць год сумеснага жыцця яны з Міцём абставілі сваю хрушчоўскую аднапакаёўку раскладушкай, кананай і жалезнымі паліцамі. Гонарам Элачкі была купленая ў камісійны шафа для вітальні — з вялікай люстэркавай нішай пасярэдзіне. Шафу ўрачыста паставілі ў залу. Ды пасля смерці Элаччынай маці з маленькага мэблева-запалкавага мястэчка (трохпакаёўка яе так і адышла дзяржаве, бо не паклапаціліся ні пра прыватызацыю, ні пра

кароценькія, тулава даўжэзнае, вушы валакуцца па зямлі, вочы чырвоныя, бо павекі вывернутыя, і пашча вечна слінявая... Пародзістага сабаку займелі задарма — ён нарадзіўся з дэфектам ніжняй сківіцы, і гаспадары аддалі яго Элачцы.

Бедны Міця, дарэчы, вельмі баяўся сабак. Не тое каб ён удзякаў ад кожнай шаўкі, але ў прысутнасці чадвераногіх сяброў увесь напружваўся і стараўся не рабіць рэзкіх рухаў. Таму наўнасаць у кватэры слінявай тумбападобнай пачвары была для Міці, як мне здаецца, сапраўдным выпрабаваннем. Кожны раз, калі мы заходзілі да суседзяў, Міця дэманстравалі браў свайго сабакчу за тупую морду, палаваў у нос, трапаў за вушы, загрывак і паўтараў:

— Я цяпер сабак зусім не баюся! Не разумею, як я мог іх баяцца! Ну хіба гэта можа настрашыць? Гэта ж не сабака, а кот! Чыста кот! Рабі з ім, што хочаш!

Людміла РУБЛЕЎСКАЯ

ЭЛАЧКА

АПАВЯДАННЕ

спакунных. Можна было падумаць, што наша суседка нарадзілася недзе на поўдні, ілюстравалі ейныя цёмныя вочы сузор’е Паўднёвага Крыжа. Аж не — нарадзілася Элачка ў нашай роднай беларускай правінцыі, у маленькім мястэчку, дзе робяць для ўсяе Беларусі мэблю і запалкі, і з усіх яе сваякоў, жылых і памерлых, адна бабулька-нябожчыца сапраўды прыехала на Беларусь аднекуль з поўдня, здаецца, з Арменіі, і мела старажытнае паўднёвае імя Равека і паўднёвую кроў. Праўда, акрамя імені, Элачка нічога пра сваю бабулю не ведала, але ж сваяцтва ў нашым цывілізаваным грамадстве заўсёды можна пацвердзіць дакументальна...

Гэтая акалічнасць і вызначыла лёс Элачынай сям’і. Элачын муж, Міця, тоўсты і дабрэнны нашчадак беларускага сялянскага роду, заліваўся слязьмі на нашай кухні: Элачка вырашыла, што яму, Міцю, іхняй васьмігадовай дачцэ і асабіста ёй, Элачцы, будзе куды лепей жыць не тут, на атручанай радыёнуклідамі і нітратамі глебе, а там, дзе вечнае сонца, цёплае мора і нябачаная тут садавіна, і ўвогуле ўсё іначай.

А значыць — лепш. І гэта проста шчасце, што ёсць у Элачыным радаводзе бабуля са старажытнай паўднёвай крывёю, і гэта дае ім усім права на месца пад тым гарачым сонцам, на той бласлаўленай зямлі, дзе лунаюць над зялёнымі вінаграднікамі словы Саламонавай песні, а ў Сцяне між небам і зямлёю, Сцяне Плачу Вечнага горада зноўдзецца шчылінка і для іхніх малітваў...

Элачка заўсёды мела рацыю. Увесь дом ведаў, як на дзень нараджэння Элачкі Міця прыпазніўся — у ягонай архітэктурнай майстэрні здавалі чарговы праект. Міця прыйшоў позна, але з букетам гваздзікоў. І мініяцюрна вірлавокая Элачка, якая ўвесь вечар прасядзела насамоце за накрытым сталом, хвастала Міцю па твары тымі гваздзікамі, і вочы яе гарэлі сапраўдным паўднёвым тэмпераментам... А Міця пакорліва паўтараў:

— Як добра, Элачка, што я не купіў табе ружы...

Назаўтра яны разам з высёлымі каментарыямі апісвалі гэтую сцэну суседзям і знаёмым...

Міця быў вялікае дзіця. А Элачка была вечным падлеткам, з вечнымі спадзяваннямі і рамантычнымі памкненнямі. Нездарма ніхто не зваў яе Элай — толькі Элачкэй, як згаварыўшыся. Яна нідзе не працавала ад самага ўпэўнена, што магла б зрабіць нешта незвычайнае... Напрыклад, намалюваць такую карціну, што ўсе ахнуць і ўзрушацца і адразу стануць лепшымі... А пакуль што Элачка малювала на маленькіх кавалачках ДВП яркія, амаль цацачныя пейзажыкі і шыла лялькі, якія развешвала ў кватэры па сценах. Твары і рукі лялек яна ляпіла з сцэна, а на ўборы збірала шматкі прыгожых

абмен) Элаччыну кватэру прыўкрасілі стары сервант, дыван у чырвона-чорных шашачкі і трохі пацямнелага парцяянавага посуду.

Але — што тыя рэчы? Каму яны на гэтым свеце дадалі шчасця і нашто яны на тым?

Затое адзін месяц у годзе Элачка з сям’ёй абяззкова праводзіла на моры. За год строгай эканоміі збіралася сума, дастатковая для таго, каб набыць білеты на цягнік і зняць катух дзе-небудзь у Ялце, Алушцы ці Гаграх.

Там, дзе мора, сонца і садавіна. “Хачу на мора”, — зрываўся з вуснаў Элачкі, калі мы стаялі ў чарзе ў дзіцячай краме ці гулялі з дзецьмі па рэдкіх прысадах гарадскога сквера.

Між тым час быў неспакойны. Развалілася адны дзяржавы і ўзніклі іншыя. Людзі вызначаліся — з кім яны, як жыць далей. Многія пачалі ўсведамляць, што зямля, на якой ім выпала жыць, не проста кавалак зямной паверхні, а прыўкрасны і таямнічы свет, поўны легендаў і памяці пра крываваы і рамантычны падзеі. Свет непаўторны, і, для каго адкрыецца, адзіны. Загучала напоўніцу старажытная славянская мова гэтай зямлі — неўміручая, як трыпунік, і прыгожая, як валожка. Элаччына дачка пачала вучыцца ў класе з беларускамоўным навучаннем.

— Трэба ведаць сваё, трэба, — згаджалася Элачка. — А нас ужо не перавучыш. Не навучылі гаварыць па-беларуску, а цяпер позна. Мы ж усе думаем па-руску, нават дзеці... — і з вуснаў яе зноў зліталася задумлівае: “Хачу на мора... Хачу да сонца...”

А сонца якраз і не было. Выдалася халоднае дажджлівае лета. На сценах Элаччынай кватэры прыбаўляліся новыя дамы і мушкетёры з цэставымі бязвокімі тварамі, дачка ўвесь час шморгала носам і перхала, і Элачка часта стаяла ля вакна, тужліва глядзела на шэры краявід і плакала. І, напэўна, паціху ненавідзела гэты дождж, гэтае шэрае неба, вечныя чэргі і сваю маленькую кватэру без балкона, памяняць якую на большую не было ніякай надзеі.

Дарога мае тую неадольную прывабанасць, што здаецца вырашэннем любых праблем. Рушыцца з месца, пакінуць усё, забыцца на ўсё — і ты вольны, чысты, адроджаны. Нездарма падарожжа спаконвеку лічылася справай святой і не кожнаму па сілах...

Тым дажджлівым летам Элачка, відаць, і вырашыла: трэба ехаць. Дакладней, ад’язджаць...

Мы доўга не ведалі пра Элаччыны намеры. Элачка і Міця — на зямлі абетаванай?! Хіба што тэма анекдота. Тым больш, што ў Міці “пайшла” праца, іх майстэрню забрала сабе прыватная фірма, і Міця пачаў больш-менш прыстойна зарабляць на праектаванні лепшчаў для “новых беларусаў”. Да ўсяго нашы суседзі завялі сабаку — падобнага на рудую тумбачку басэт-хаўнда, здаровага і няўкладнага: ножкі

Але круглыя блакітныя Мішэвы вочы глядзелі спалохана, як вочы стараннага троечніка, які пераконвае выкладчыцу матэматыкі, што больш за мультыкі любіць рашаць задачкі...

Сабаку Элачка вырашыла ўзяць з сабой. Міця збіў будку з мяккай аб’юкай унутры. Пры відовішчы будкі, часова выстаўленай на лесвічную пляцоўку, увесь дом зразумеў: гэтыя не жартуюць, едуць...

Куды? Да каго? Навошта? Адны ўхвалялі рызыкаваны ўчынак: сапраўды, што тут губляць? А там хоць нашчадкам будзе добра. Другія крупілі пальцам ля скроні: ехаць на чужыну, не маючы там ні сваякоў, ні знаёмых, ні вялікага запаса грошай, ні прафесійных навыкаў, на якія ёсць попыт?

Я глядзела на Элачку з трывожнай цікавасцю, як на чалавека з рэдкай хваробай.

І — што ўтойваць — з крыўдаю... Здаецца, Брэдберы напісаў, што калі чалавек адыходзіць, мы сумуем не па ім, а па тым, што страцілі з ягоным адыходам.

Так, была крыўда — проста на тое, што ніколі ўжо не пасядзім мы на маленькай кухні Элачкі і Міці. А сядзелі мы там часта — гадзін да трох, чатырох ночы, пакуль дзеці спалі. І гаварылі, гаварылі... Гэта былі класічныя кухонныя інтэлігенцкія размовы — не за пляшчай, а дзеля самой размовы: пра тэатр, кіно, літаратуру, палітыку...

Ніколі не будзе сумесных паездак у лес, у парк, на вадасховішча, у лазню — Элачка па першым слове ўскідвалася, збіралася — і ў паход!

Ніхто ўжо не запрасіць нас на дзіцячыя карнавалы на Новы год і дні нараджэння...

Не будзе да каго ў любы час — як толькі наспее — схадзіць са сваймі “бабскімі” праблемамі, выгаварыцца, паскардзіцца...

Не будзе каму арганізоўваць сумесную ранішнюю гімнастыку, прабежкі вакол дома.

Не будзе ў чый адрас круціць пальцам каля скроні: “Ну, чудзікі...”

Хаця крыху пазней я ўпэўнілася, што ўсё вышэйпералічанае не знікла, усё паўтарылася, толькі з іншымі людзьмі і ў іншых абставінах. І тым больш не бывае вакантным месца дваровых “чудзікаў”.

У апошні дзень перад ад’ездам Міця спазніўся на развітаную вячэру: таможня не афармляла дакументы, бо Міця хацеў узяць з сабой падарунак супрацоўнікаў — карціну, на якой былі адлюстраваны Элачка і Міця ў лаўровых вяночках і белых хітонах пад пышнай пальмай на фоне сіняга-сіняга мора. Карціну вырашылі пакінуць у кватэры — усё роўна пакуль што будуць яе здаваць знаёмым. А раптам даведзена вяртацца...

— Мора! Сонца! Садавіна! — ускрыквала Элачка, накладваючы гасцям салаты. — Прыедзеце да нас — разам паплаваем у салёных хвалях!

Не, настрою на вечнае развітанне не было. Затое прысутнічала адчуванне нейкай абсурднасці.

— Ну што ты там збіраешся рабіць? — нарэшце звярнулася я да Элачкі. — Ты ж увесь час казалася, што не можаш без духоўнага жыцця, без нашых пасядзелаў, без тэатраў, музыкі, выстаў. А якія мела напалеонаўскія планы — і наконт уласнай выставы, і наконт таго, каб заснаваць сваю архітэктурную фірму...

— А мы там фірму заснуем! — весела адказала Элачка, і пытанне прыліпла ў мяне да языка. Можна, у Элачкі на зямлі абетаванай усё-ткі багатае сваяцтва, ці тайныя запасы грошай? Чаго я лезу не ў сваю справу?

Элаччына і наша дочкі натхнёна гуляліся ў лялькі, і ім не было ніякай справы да хуткага расстання. Басэт-хаўнд хадзіў вакол стала і дружалюбна лупіў паленападобным хвостом па нагах гасцей. Я шукала нейкіх слоў, якія б і мяне самую прымірылі з тым, што адбываецца:

— Урэшце, там вельмі цікава жыць... Элачка, якая з уласцівай ёй хуткасцю электравеніка сноўдала між кухні і залы з салатніцамі і бутэлькамі, няўважна адказала:

— Так, канешне, нам будзе цікава. Я, насмеліўшыся, працягнула думку: — Там свая культура, традыцыі, звычаі. Старажытная мова, літаратура. На тваім месцы я пачала б сур’ёзна з гэтым знаёміцца, каб увайсці ў гістарычную атмасферу, зліцца з народамі...

— А навошта нам тыя звычаі? — Элачка нарэшце прысела з намі за стол. — Гэта не для нас. Дый і якія з нас габрэі? Там шмат такіх, як мы, што адсюль прыехалі, так што паразумеюся!

І яны ад’ехалі. Апошняя лялька, якую зрабіла Элачка, быў... кактус. Вялізны кактус з пап’е-машэ, унутры — пустыя пластыкавыя бутэлькі. Расфарбаваны гуашшу, з пышнымі папяровымі кветкамі. Кактус Элачка “пасадзіла” ў сапраўдныя гліняны гаршчок і паставіла на падвакольнік, засыпаны каменчыкамі, ракавінкамі і аскальп’камі керамічнага посуду. Суседкі, што выгулівалі ў двары дзясцей і ўнукаў, тры дні спрачаліся пад Элаччыным вакном: сапраўдны кактус ці не? Калі сапраўдны — дык дзе такі ўзяла? Калі несапраўдны — нашто выставіла?

Вырашыла спрэчку тое, што па тэхналогіі вырабу размаляваны кактус двое сутак сох, а на трэція Элачка наклеіла на яго кветкі.

— О, кветачкі распусціліся! — радаваліся суседкі. — Сапраўдны!

І доўга яшчэ кактус на вакне Элаччынай кватэры нагадваў мне пра суседзяў, і здавалася, што яны вось-вось вернуцца.

Праз год прыйшлі весткі з зямлі абетаванай: Элачка працуе пасудамыйкай, Міця прыбрае смецце на будоўлі, дачка вучыцца ў школе. Жывуць нашы былыя суседзі на берэзе мора, у катэдры (з зямляной падлогай і без кухні), у Міці алергія на клімат, але ж няма ніякай радыяцыі, і садавіны — хоць задушыцца.

Пра сабакчу ніхто нічога не ведаў.

Адзіны раз Элачка нам патэлефанавала. “Сонца”, “мора” і “садавіна” перасыпалі яе энергічную гаворку. Але я заўважыла, што гэтыя паняцці перайшлі ў яе з падсвядомага ў рацыянальнае — яна называла іх, як мы называем “дождж”, “зарплата”, “прастуда”. Элачка ні пра што не пыталася, і мае пытанні згаслі без адказаў...

— Усё добра. Я шчаслівая.

А пасля далёкай Элаччына сваячка прадала па даверанасці іх кватэру. Апошні раз я пабачыла Элаччыных лялек з белымі сляпымі тварамі ў шыкоўных, матыльковых строях — сваячка выносіла іх зваленымі ў скрыню. Напрыканцы з кватэры вынеслі карціну, на якой былі Міця з Элачкай пад пальмай.

Кактус з пап’е-машэ, абадраны, палінялы, стаяў на лесвічнай пляцоўцы. І я падбрала яго.

...За вакном лье наш традыцыйны дождж, праз сценку чуваць, як па тэлевізары перадаюць апошнія паведамленні, я гляджу на велізарны кактус, на яго новыя прыкленыя папяровыя кветкі і думаю пра Элачку, якая грэецца на паўднёвым сонцы, кожны дзень уваходзіць у салёныя цёплыя хвалі мора, і, напэўна, шчаслівая...

Таму што не можа быць праўдай блага вестка, якая дайшла да суседзяў, што быццам Элачка ўтапілася ў сваім цёплым, родным моры... Тым больш, што суседка не ўпэўнена, ці то наша Элачка загінула, ці то ейная цэзка...

Беларускія ноты ў кнігарнях... Мілана

Vladimir I.Zakharov

ALBUM INFANTILE

dieci pezzi progressivi per chitarra

BERBEN
Edizioni musicali - Ancona, Italia

Тыя, каму надакучыла наракаць ды скардзіцца на адсутнасць у нашай краіне дзяржаўнага нотнага выдавецтва, шукаюць выйсце. Праблему друкавання музычных твораў па-свойму вырашаюць Беларускі інстытут праблем культуры, Нацыянальнае тэатральна-канцэртнае аб'яднанне "Беларуская Капэла". Нядаўна (і "ЛІМ" пра тое пісаў) быў здзейснены нават індывідуальны праект: зборнік уласных п'ес выпускіў за свой кошт вядомы гітарыст з Гародні Уладзімір Захараў. Праўда, як прызнаўся музыкант, мо і не браўся б ён за гэту справу, калі б ведаў, з якімі ганебнымі праблемамі звязана рэалізацыя ўжо гатовага зборніка праз айчыныя кніжныя гандаль. У Іспаніі, напрыклад, дзе гастралюваў У. Захараў, ягоныя ноты ахвотна бралі для продажу.

А нядаўна зборнік п'ес беларускага гітарыста наступіў у буйныя кнігарні Мілана, дзе, як расказваюць, карыстаюцца пакупніцкім попытам. Але гэта ўжо зусім іншы зборнік, і гісторыя яго такая.

Гады два таму сябра Рэспубліканскага клуба гітарыстаў Алег Капянюк перадаў Уладзіміру Захараву адрас вядомага італьянскага папулярызатара гітарнай музыкі Усходняй Еўропы Марка Базоці. Сам гітарыст, музычны рэдактар, добры знаўца рускай мовы, сп. Базоці зацікавіўся дасланымі з Гародні аўдыёзапісам і нотама арыгінальных жанравых п'ес У. Захарава, аб'яднаных пад назваю "Дзіцячы альбом". Наладзілася ліставанне. Аўтар даў згоду на выданне зборніка. Прытым было зроблена некалькі рэдакцый, удакладняліся тлумачальныя тэксты — апісанні спецыфічных выканальніцкіх прыёмаў: а тэксты пададзены па-англійску, па-італьянску, па-руску і часткова нават па-беларуску.

Урэшце, у італьянскім горадзе Анкона, у прэстыжным выдавецтве "Verben", пабачыў свет "Дзіцячы альбом".

Уладзімір Захараў, артыст з міжнароднай вядомасцю, выдатны педагог, удзячна ўспамінае тых, хто некалі заахвоціў ягонае жаданне "складаць музыку". Гэта і настаўнік па кампазіцыі ў Гарадзенскім музычным вучылішчы Віталь Радзіёнаў, які падтрымліваў у сваіх выхаванцах схільнасць да самавыяўлення ў творчасці. Гэта і прафесар Дзмітры Смольскі, які за не надта й доўгі тэрмін мінскіх заняткаў навучыў У. Захарава прыстасоўваць сваё аўтарскае мысленне і ўяўленне да прыроды канкрэтнага інструмента і дакладна афармляць творчую ідэю ў нотны тэкст.

"Дзіцячы альбом", шчыт п'ес, пазначаны 1978 годам, без малага два дзесяцігоддзі на слыху ў публікі: дзякуючы канцэртам У. Захарава, дзякуючы фондавым запісам на радыё, што нярэдка гучаць у музычных праграмах эфіру. Дарэчы, радыёслухачы маглі заўважыць, што беларускія гітарысты маюць у сваім рэпертуары п'есы славутых італьянцаў: Джуліяні, Скарлаці... Цяпер, відаць, італьянскія музыканты, у асяроддзі якіх ажывілася цікавасць да сучасных кампазітараў усходнеўрапейскіх краін, адкажуць нашай культуры ўзаемнасцю?

С. БЕРАСЦЕНЬ

Ён так і не займеў розгаласу, прызнання, разумення абазнаных тэатралаў, — ён, "Рычард III" Магілёўскага абласнога драматычнага тэатра. На дасведчанасць, на спагаду апошніх, здаецца, больш за ўсё спадзяваўся рэжысёр Валерый Маслюк, прапануючы гораду й грамадзе ну надта ўжо далёкі, надта аддалены ад уяўленняў пра класічны — твор. "Шэкспір — Дударай — Маслюк" стаяла ў афішах. У інтэрв'ю тэлебачанню Аляксею Дударай казаў пра свет, які мяняецца ды пра ўладара або ўладароў свету, чыя сутнасць тая самая... Падкрэсліваў Шэкспірава заўсёдную сучаснасць. Валерый Маслюк з нагоды прэм'еры (верасень 1995) азваўся хіба на дамаганні магілёўскіх карэспандэнтаў. Шэкспіра, як сааўтара праекта, патурбавалі разоў пяць-шэсць, — такая колькасць паказаў спектакля выявілася натуральнай для Магілёва.

"Жыццё паставіўшы... гуляць да скону"

Правал спектакля "Рычард III" на Рэспубліканскай лабараторыі драматычнага мастацтва (сцэна Маладзёжнага тэатра Беларусі, студзень 1997) засведчылі крытыкі, сама магілёўская трупы ды, як прынята пісаць, тэатральная грамадскасць. Пастаноўчыка найперш, не зважаючы на саўдзельнікаў спектакля, вінавацілі ў няўцяжарнасці памкненняў. Або ў іхняй недаходлівасці, ці што... Ці не ўсё, што давялося спраўджаць акцёрам, каб падзеі змянялі адна адну (а не награвашчаліся) можна было вычытаць з Шэкспіра, чыю заўсёдную сучаснасць ужо быў падкрэсліў сучасны драматург-сааўтар. Адаптацыя Шэкспіра, якую агарыў Аляксею Дударай для беларускай сцэны (для "Вольнай сцэны" перадусім. Бо ўжо з яе Валерый Анісенка, замахнуўшыся на рэжысуру, выцягнуў дух... разам з намерамі і адаптацыямі Шэкспіра ў Нацыянальны акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы), мелі на ўвазе ўшчыльненне дзеяння, скарачэнне дзейных асобаў, — дзеяля паскарэння развіцця падзей ды спрашчэння вынікаў учынкаў? "Шэкспір, калі яго ставіць так, як напісана, расцягнецца на чатыры-пяць гадзін, і хто гэта вытрымае?" — чула неаднойчы. Зрэшты, часам відовішча працягам з гадзіну трымаць немагчыма: з прычыны адсутнасці ўсялякіх прычын ды наступстваў... Дзеянне, якое стала і стаіць, не зрушаць высілкі тых, хто лётае або шнырыць па сцэне. Асаблівасці сцэнічнага дзеяння, акрамя ўсіх вядомых, яшчэ і ў тэксце! У інтанацыях, якімі гэты тэкст афарбоўваюць! Але ў выніку праекта "Шэкспір — Дударай — Маслюк" прыняцтвае розніцы скажам, у колькасці забойцаў на сцэне не было... Двое іх у Шэкспіра, кожны — характарны, але гэтая характарнасць з тэкстам расцягвае дзеянне і нічога да задумы нібыта не дадае... Прынцыповага ў магілёўскім выпадку — напэўна. Магчыма, менавіта на тых хуткасцях, што прапанаваў Дударай, мог бы мусіць бы існаваць Шэкспір-сучаснік: патрабаванням Валерыя Анісенкі адаптацыі адпавядалі, але чымсьці "Рычард III" зачалі ў Валерыя Маслюка. Рашэнне Маслюка сыграць спектакль — па-першае, драматургічна адаптаваным, па-другое, па-беларуску, па-тэатра, у Магілёве, — не тое, каб дзівіла, хутчэй, гукала спадзею... Спадаеў абуджала намаганне Валерыя Маслюка вярнуцца туды, дзе колішні ягоны мастакоўскі поспех трывала злучаўся з ягоным разуменнем тэатра, з ягонымі выхадамі на сцэну акцёрам, з тэатралізацыяй самога жыцця, або, хутчэй, з падначаленнем гэтага жыцця адметным мастацкім і толькі мастацкім мэтам... Колішняя магілёўская пастаноўка Маслюка раптоўна нагадалі пра сябе: у тэатры расказвалі, што пэўны час рэжысёр рэпэціраваў "Рычарда", як дыхаў, — вольна, празрыста, лёгка, але не з "лёгкасцю ў думках надзвычайнай", а з адарванасцю, з адцягненасцю ад навізаных жыццём умоваў...

Здаецца, магілёўскі "Рычард III" стаўся ці не апошнім грунтоўным — глыбокім уздыхам так звананага канцэптualaнага рэжысёрскага тэатра; больш як дзесяць гадоў таму такі спектакль ужо мроіўся Маслюку і часткова ўвасобіўся ў "Гамлета". Іронія лёсу ў тым, што не магілёўская трупы ўвасобляла задуму рэжысёра-ўлюбёнца як вянец пэўных намаганяў, высілкаў, як адрэзак нейкай мастацкай лініі. Трупы Рускага тэатра Беларусі гэтым "Гамлетам" адметна выпрабавала свайго новага на той час мастацкага лідэра, "Гамлет" не завяршаў пэўнае, але меўся распачаць невядома што...

"Рычард III" у Магілёве таксама не цураўся стылізаваных строяў Адраджэння. Здавалася, строі гэтыя, як па настроі ды па фасонах — мастакоўскі маляўнічы маньерызм, — проста заміналі рухацца персана-

жам. Строі, касцюмы былі ўжо з эпохі новых дачыненняў, да іх трэба было прыстасоўвацца, патрапіць з жыццямі: мяняць хаду, манеру трымацца, паставу... Форма, запатрабаваная новаю эпохаю, уладарна вымагала зменаў пастаснасці, у змесце ды змесціве! Адзін Рычард свяціў скурай праз выймы, проймы ды прарэзы на сваёй скура-ной апранасці: гэтакі дзікун пасярод шляхетнага балю, басяк у палацы. Ён і не думаў хаваць свае бліяны манеры ды голыя сцёгны. Ён правакаваў іншых вызначыцца ў сваім стаўленні да гэтых прарэзаў і аголенасці ў іх. Ён падахвочваў наваколле калі не зайздросціць ягонай, Рычардавай неабавязковасці, непадпарадкаванасці, раскутасці, дык мірыцца з ёю і ніякім Адраджэннем ёй не супярэчыць. У ідэале спектакль Валерыя Маслюка, напэўна, меўся вылучыць Рычарда як антаганіста ўсялякае прыстойнасці і здаровага розуму: "Я вінаваты ў тым, што я ніхто" мовіць ён пад фінал сваіх дзеянняў і здзіўненняў. Маслюк прапанаваў глядачу свайго роду анатомію прыходу да ўлады гэтага "нікога" і страты ўлады. Астатнія персанажы (мо так атрымалася насуперак задуме? А калі паводле яе, дык спраўджана было адметна!) уяўляліся як... адзін. Як адно. У ідэале спектакль давёў бы пра вырашальнасць эстэтыкі як маці зтыкі (цытую Бродскага). Пра тырана, якому давядзецца або насіць строй адраджэння, спрыяючы яму, або самазнішчыцца, знесшы з сабою (у труну) найбліжэйшых. Яго змятае, скідае, знішчае сама прырода — за незстыжчасць, за незтыжчасць, за неадпаведнасць ідэалу і нават за не імкненне да яго!

...На каменчыках, шчодро насыпаных у драўляныя скрыні-станкі (сцэнограф — Марк Волахаў) на падмостках, проста ў дзіцячай пясочніцы, дзе каменчыкам можна да крыві параніць крывіўдзіцеля, на няўстойлівым алірышчы чалавечага тэарыума (тэатрыума!) дачыняюцца, стасункуюцца рознакалёрныя стракатыя істоты. Вонкава, у рухах, пластыцы, колерах — прыгожа дачыняюцца, вытанчана, манерна. Жарсці, паводле рэзлік, праўда, пякельныя, але галасы прыглушаныя, словы падабраныя, абразы ды лаянкі не чуваць. Сярод іх вымушанай прыгажосці Рычард — выкаплен, прыхадзень, выпладзень адпаведнае мясціны, дзе тхне серай. Гармонія тэарыума парушана, бо яна прывідная, неспраўдлівая (яе форма трымае). Таму — надта няўстойлівая. (Раскальваўшыся, супрацьвагі надта доўга імкнуць да раўнавагі.) Такое парушэнне — не трэба асаблівых высілкаў. Хапае кіўка пальца, цыканя зубам, злому брыва...

На самай справе ў спектаклі ёсць Аляксандр Палкін, выканаўца ролі Рычарда, жахліўца-гарбуна, пачвары дзікунства сярод найноўшых формаў дачыненняў, прадиктаванай новаю эпохай, новым светам. Магчыма, не лепшым, але такім, які ў дасканаленні гэтых дачыненняў бачыць перадусім выгоды спакою і засяроджання, стварэння і ахопу, назалашвання і памнажэння... Ёсць акцёр не самай адметнай дыкцыі, досыць дабрабытнага, цывілізаванага выгляду, які звады ды зланыствы свайго персанажа ў асноўным трымае... на зыку: ён больш апавядае пра іх. А пакуль апавядае, пакуль трызіць імі, дзеянне таксама... адпачывае. Ён, акцёр, узнёсла і зусім не па-грабежніцку выглядае ў сцэне спакушэння лэдзі Ганны (Вера Амяльчэня), хоць зламліць, спакусіць яе — справа гонару зланыцы, спартовы інтарэс, спаборніцтва з самім сабою. І тут усе сродкі прымальныя, усе вымогі прыватныя, а Рычард Аляксандра Палкіна захоўвае... высакародства! Прынамсі, вонкавае, у выкананні... Скуль яно, халера на яго, узялося?! І падобных

ня мяжа, апошняе цярпенне, апошняе трыванне? Ён гулец-геній, ён носьбіт формы, якая не аддзялялася ад зместу, — ён з сярэдзіны, з душы ды сэрца абсалютна тое самае, што і звонку. Ён — богава выпрабаванне акаляючым. На дурноту, на годнасць, на чалавечнасць. Тыран, дыктатар, падступлівы, часам сентыментальны, хворы на ўладу як на шызафрэнію, як бы мы памеркавалі цяпер, ён зацяты ў адной лютай жарсці — гульца. Вось гэтую вырашальную акалічнасць Аляксандр Палкін выяўляе амаль бездакорна. Бо менавіта гэтая акалічнасць мусіць цэментавать спектакль, аднак не ўсе ягоныя складнікі-цагліны гэты цэмент вытрымліваюць... Але, але, Рычард — гэта пэўны магілёўскі акцёр са сваімі магчымасцямі і супярэчнасцямі, з неадпаведнасцямі задуме пастаноўчыка, якія ад эпизоду да эпизоду, ад учынку да учынку грукасцяцца ў неўразуменне...

Я бачыла прэм'ерны спектакль, свежы, зразумелы ў сваёй канцэпцыі, сыграны вельмі блізка да ідэалу рэжысёра і... проста без Рычарда. Ён, галоўны персанаж, спраўдзіўся на працягу паказаў спектакля (за пяць-шэсць паказаў!), ён моцна дабраў... але ўжо без маслюкоўскага вока. Ягонае, Рычардава акаленне між тым ужо не выдавала на маналітны вобраз аднаго, цэлага, непадзельнага...

Каменчыкі пад нагамі акалення перасыпаюцца, падтрымліваючы метафару няўстойліваасці ("Адно непастаянства ў свеце пастаяннае"). Над сцэнай доўга вісяць шар — крывавае поўня, уладарна дзяржава, свет тырана. Вісіць як тая стрэльба, што мусіць... І шар страляе, разломваецца з дымам і бразганнем. На знак канца. Канца трывання Рычардавых выбрыкаў, канца цярпення. Такім чынам у спектаклі Маслюка першымі не стравілі сілы нябесныя, прыродныя, боскія. Стракаты натоўп, які са сцэны ў сцэну атуляе і ненавідзіць Рычарда, здаецца, трываў бы ды трываў. Паказальны эпизод з праклёнамі, якія з самых розных вуснаў абрынаюцца на Рычардава галаву (вядома, абставіны Шэкспіра — намёт, поле бою, страшны сон — у пастаноўцы не ўлічваюцца). Праклёны, як у папярэдніх сцэнах ухвалы Ды запрашэнні тырана на трон, гучаць праз фанаграму, неперасаніфікаваныя, так бы мовіць, — ад імя

Не паспеў...

народа. Такім чынам (рэжысёрскім ходам) ніхто, або амаль ніхто ў дваровым натоўпе не сумняваецца ў сутнасці караля-гарбуна. (Ролю горба, дарэчы, адыграе касцюм з прарэхамі ды аголення часткі цела.) Не сумняваецца, аднак — падпарадкаецца, паддаецца. Хто абаянню (адмоўнаму), хто ўціску, хто разліку. Шмат хто, асабліва жанчыны, страху. У выніку прайграюць усе і кожны. І толькі пасля проігрышу натоўпа асоба распадаецца на складнікі-асобы, з'яўляюцца людзі з ацэнкамі на тварах ды вуснах) толькі каралева Маргарыта заўжды праклінала смела й рашуча, але ёй, як той казаў, няма чаго губляць: Зоя Бурцава выказала гэта пераканаўча. У выніку на пачвару абрынаецца сам свет, выродак супярэчыць светабудове, самой прыродзе, ейным высілкам укласці ў людзей людскае...

І ўсё-такі, каб паразумецца з галоўным персанажам, мне давялося звярнуцца да яго нага выканаўцы: балазе, Аляксандр Палкін выявіўся абаяльным і шчырым чалавекам:

— Аляксандр Аляксандравіч! Ці шмат хто з вашых персанажаў (а за вамі — тры тэатры ролі на магілёўскай драматычнай сцэне) мог сказаць пра сябе: "Я вінаваты ў тым, што я ніхто"?

— Думаю, ніхто. Ніхто б так пра сябе не сказаў. Між тым ці не ўсе яны былі — ніхто. Але каб шчыра прызнаць гэта... Мне Рычард даспадобы за тое, што ён, увогуле, з сабою шчыры чалавек. А я, ведаецца, ніколі не думаў яго іграць. Не пра мяне... гісторыя гэтая. Такія адкрыцці рабіў...

— Аляксандр Аляксандравіч, ну няўжо ж нічога агульнага не знайшлося з вашымі... сакратарамі райкамаў, героямі гісторыі з партбілетамі, буйнымі кіраўнікамі... Вы іх так адметна, так пераканаўча заўсёды паказвалі...

— У Шэкспіра ўсё куды больш складана, узбуджана, даведзена. Я, дарэчы, не стаўлюся да спектакля як да правальнага, хоць крытыкам і відней. Але ў мяне такое адчуванне, што спектакль... не паспеў нарадзіцца, сабрацца як спектакль. Бо змяняецца час, змяняецца ўсё, мяркую, і мы змяняемся, асабліва нашае стаўленне да жыцця і ягоных персанажаў. І да літаратурных персанажаў таксама. І тэатр робіцца іншым, і Маслюк змяніўся. А я да сёння схільны размаўляць з глядачом. Люблю такія спектаклі, каб можна было да яго, да глядача, звярнуцца. У мяне засталіся звычкі... тых персанажаў, я іграў іх колісь хораша. І за перамену вельмі ўдзячны Маслюку...

Персанажаў. Не тэмаў. Сацыяльнасць? Непадобна, каб Маслюк арыентаваў на яе акцэра. Хутчэй спектакль, ролю, канцэпцыю адкарэктавалі міжвольна магілёўскія (беларускія) акалічнасці. Абставіны. Тое, што носіцца або вісіць у паветры: надыхаўшыся, падпарадкаўшыся?.. Як водгулле канцэптуальнай рэжысуры васьмідзесятых, спектакль вызначальна меўся быць, мовім так, эстэтычна другасным; цяпер я мяркую, што гэтая пазнавальная другаснасць закладалася рэжысёрам абсалютна свядома, бо менавіта на такім тле мусілі праступіць яркія пазачасавыя мастацкія ідэі. Выломванне з часу, супрацьстаянне эпосе, зло, якое на самай справе дабро і наадварот, гуканне формаў зместу, няўстойлівасць усяго паўсюль — гэта цытаты-значкі з філасофіі чатырохсотгадовае даўніны, гэта маральныя праблемы, што ўсё яшчэ не збытыя, не вырашаныя. Магчыма, немінуча стратнасць літаратурнай адаптацыі, непазбежная грувасткасць увасаблення, закрубеласць чалавечай акцёрскай плоці, нават самі падмошкі — на сцэне тэатра, а падмошкі былога Дома палітасветы ў Магілёве, дзе сёння працуе драматычная трупа, — карацей, нешта не надта ўлоўнае ды зразумелае загубіла спектакль, сапсавала яго самой часовай інерцыяй... Але плён задумкі мецьме як сваю вартасць, так і сваё прызнанне. Да асэнсавання вартасці яшчэ два гады таму заставалася паўкроку, прызнанне звычайна спазняецца. Рэжысёр Валерый Маслюк, паставіўшы на кон мастацтва сваё жыццё, будзе гуляць да скону. Нават у апошнім усплёску сцэнічнай канцэптуальнасці а ля васьмідзесятых. У думках і задумах, якім не пагражае заняпад, састарэласць, — так, як сцэнічнаму ўвасабленню, як арэаўленню, як форме, якая не вытрымлівае цяжару зместу. Спектакль, міжволі пацвердзіўшы зменлівасць і першынство эстэтычнасці, эстэтыкі, падпаў пад іх і падпарадкаваўся ім. І пацярпеў — ад таго, што ім не адпавядаў. Насампраўдзе — адраджэнская сітуацыя. Ёй і толькі ёй папярэднічае заўсёдна і ўжо шэкспіраўская:

*Змрок надыйшоў. Няшчасная краіна.
Няшчасны люд! Няшчасныя часы!
Звер уладарыць.*

І яе можна не перажыць. Нават паставіўшы жыццё, нават гуляючы. Да скону.

Жана ЛАШКЕВІЧ

На здымку: Аляксандр Палкін у ролі Рычарда III.

Фота Аляксея МАЦЮША

4 жніўня спаўняецца пяцьдзесят гадоў з дня нараджэння Міколы Селешчука. Хацелася б з гэтай нагоды ўзяць у мастака інтэрв'ю, пачуць ягоныя разважанні пра жыццё і мастацтва, а напрыканцы задаць традыцыйнае пытанне пра "творчыя планы", але... Хутка год, як мастака няма. Ён трагічна загінуў леташняй восенню. Ён ужо нічога не скажа. Цяпер за яго гавораць толькі ягоныя творы.

Дарэчы, Селяшчук быў чалавекам не надта гаваркім. Ва ўсіх артыкулах пра мастака, якія мне вядомы, няма абароту, накіраванага на мастака сказаў... "Селяшчук мяркуе...", "на ягоную думку..." — няма спасылка на ягоныя словы. Можна, якому журналісту і пашчасціла "раскруціць" мастака на шчырасць, але мне такія публікацыі на вочы не трапляліся. Інтэрв'ю, якое ён даў "Радзіе Ватыкана" незадоўга да смерці, можа, адзіны такі выпадак. Мікола быў чалавекам, які ў святле промняў славы некім чынам увесь час заставаўся ў ценю. Паміж ім і іншымі існавала нябачная мяжа, якую ніхто (нават з блізкіх сяброў) не адважваўся перайсці. Прытым, што ягоная легендарная абаяльнасць проста не мела меж. Безумоўна, былі і тыя, хто яго не надта шанавалі за прычыны звычайнай зайздрасці. Сярод мінскіх мастакоў нямала тых, хто прыехаў у сталіцу з глыбінкі, але такой бліскавай творчай кар'еры не зрабіў, бадай, ніхто. Людзі паўсюль людзі, і ў мастакоўскім асяроддзі відавочныя поспехі калегі таксама далёка не заўжды прымаюцца прыхільна. Але, мабыць, ягоных злоснікаў найбольш раздражняла абсалютная абьякавасць, з якой ён успрымаў накіраваныя ў ягоны бок стрэлы.

Мікола Селяшчук быў асобаю самадас-татковаю. Яго не надта цікавіў наваколны свет, мастаку хапала ўласных уяўленняў аб ім. Наваколны свет быў для Міколы "будаўнічым матэрыялам". Адкуль ён браў "цагліны" і будаваў нешта паралельнае рэальнасці — свой уласны свет.

Пройдзе час і некалькі сабою вызначыцца месца Міколы Селешчука ў гісторыі беларускага мастацтва, ягоная роля ў культурніцкім працэсе 70—90-х гадоў. Але заўжды застаецца загадка, таямніца ягоных вобразаў. Найперш з той прычыны, што дарослым, таксама як і дзецям, патрэбны казкі. Па-другое, таму, што ніводнай з Міколавых карцін нельга даць адназначнага тлумачэння. Мудрагелісты сюжэты, фантастычныя вобразы кожнае новае пакаленне глядачоў будзе трактаваць па-новаму. І калі-небудзь гэтыя творы будуць існаваць абсалютна асобна ад іх творцы. Але мы за кожным ягоным палатном альбо графічным аркушам бачым таго, чыімі рукамі і сэрцам гэта зроблена. Потым творы стануць водгулле часу, што адыйшоў, але сёння для нас — гэта люстэрка. Праўда, люстэрка ў дадзеным выпадку пазбаўлена ўласцівай гэтай прадмету "беспрістрастнасці" (што бачу, тое і пяю). Люстэрка з характарам. Іранічнае люстэрка.

Некалькі аднаго аўтарытэтнага расійскага літаратара я вычытаў, што з дзесятак пазтаў лермантаўскай пары валодалі пазычнай тэхнічай лелей за Лермантава і што геніяльная Паўлава ў сэнсе тэхнікі прайгравала балерынам, якіх сёння ніхто не памятае. Гэты шэраг можна доўжыць. Шагал, які, на думку некаторых, "не ўмеў маля-

ваць"; "дылетанты" кштату Драздовіча і Чурлёніса; многія прадстаўнікі "парыжскай школы" пачатку стагоддзя...

Што датычыць школы, дык яна ў Міколы была. Прычым выдатная школа — кафедра графікі Беларускай акадэміі мастацтваў (па тым часе — тэатральна-мастацкі інстытут). Але Селешчука мы болей ведаем як жывалісца, а да жывалісу ён дайшоў ужо сваёю хадою. З гэтай прычыны ён быў пазбаўлены некаторых стэрэатыпаў, ад якіх жывалісцы — выхаванцы БелАМ — не могуць іншы раз пазбавіцца да скону. Разам з тым адсутнасць спецыяльных ведаў па тэхналогіі жывалісу адчуваецца шмат у якіх творах Міколы. Ад прафесійнікаў я чуў меркаванне, што ў хуткім часе рэстаўратары будуць мець клопат з жывалісам Селешчука. Ён не належаў ні да "каларыстаў", ні да "цветовиков" (так у мастакоўскім асяроддзі падзяляюць прыхільнікаў асноўных плыняў у жывалісе). Пра пэўны каларыт можна гаварыць толькі на прыкладзе некаторых ранніх палатнаў Селешчука. Потым ягоны жываліс становіцца ўсё болей дэкаратыўным, а ў апошнія гады ў карцінах пачынае дамінаваць графічнасць. Эфекту, якога мастак дасягаў пэндзлем і алейнымі фарбамі, можна дасягнуць і ў каларовай літаграфіі. І тым не менш, Мікола Селяшчук — візітоўка беларускага жывалісу 70—90-х гадоў. Значыць, не ў фарбах справа...

Ці былі надта арыгінальнымі (калі зыходзіць з еўрапейскага, а не савецкага кантэксту) ягоныя вобразы? Самабытнасць, безумоўна, ёсць. Але ж нельга і не заўважыць уплыў, які зрабілі на Селешчука вялікія сюррэалісты — Далі, Эрнст, Магрыт. І ўсё ж у палатнах Селешчука мы бачым менавіта яго, а не каго-небудзь іншага...

У творах Селешчука найперш вабляе асоба творцы. Мікола быў вынаходнікам не столькі новага стылю ў жывалісе, колькі ўвасабленнем новага (на свой час) стылю ў жыцці. Сёння так спрабуюць жыць (і ў сяго-таго нават атрымліваецца) многія. Але каб жыць "па-заходняму" ў тагачасным абрэсіўна-саўковым асяроддзі, трэба было мець моцны характар і сапраўдны талент.

У адрозненне ад большасці сваіх калег па мастацкім цэху, Мікола Селяшчук спадзяваўся не на дзяржаўны заказ і закупку з выставы. Ён яшчэ ў тыя часы паставіў на прыватнага калекцыянера. Не чакаючы, пакуль Беларусь "прарубіць акно ў Еўропу", ён здзейсніў асабісты прарыв на еўрапейскі мастацкі рынак. Таму сёння і склалася парадаксальная сітуацыя: творчасць менш значных беларускіх мастакоў прадстаўлена ў Нацыянальным мастацкім музеі больш шырока, чым творчасць Селешчука. Значная частка ягонай спадчыны — за мяжою.

"Люблю цябе сустракаць".

"Сняданне жывалісца".

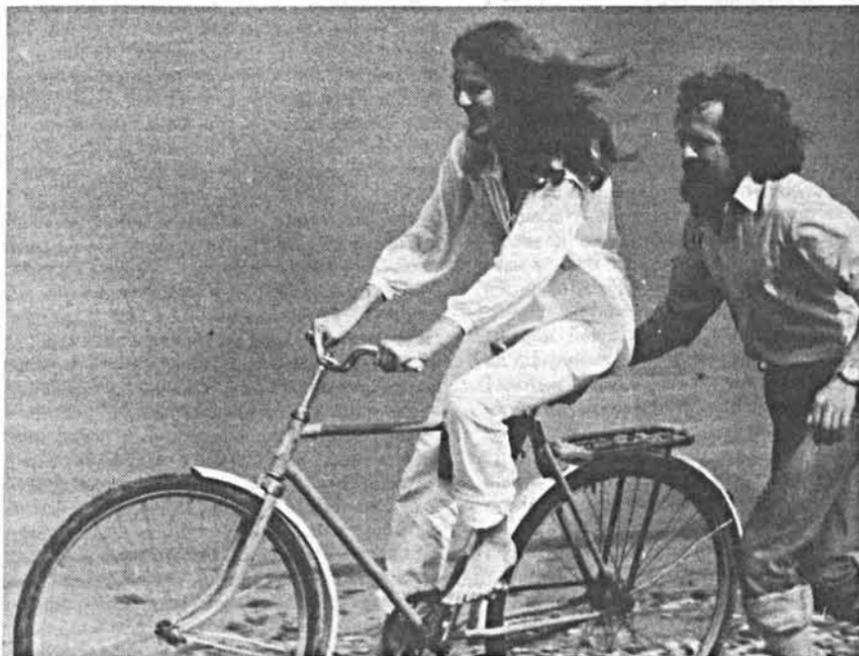
"Вяртанне на Радзіму".

Мікола Селяшчук увасабляў сабою поспех. Да яго цягнуліся людзі. Пспех надаваў упэўненасці, але, канешне ж, быў у гэтай з'яве і адваротны бок. Мікола пісаў хутка і лёгка, але пазнейшыя творы, на маю думку, у чымсьці саступаюць раннім. У ранніх — больш душы, хоць, магчыма, і меней майстэрства.

Мікола Селяшчук не паспеў. Не паспеў стаць іншым. Ён ужо быў псіхалагічна гатовы пераасэнсаваць многае са зробленага ім. Дарэчы, да гэтага кроку яго падштурхоўвалі і вонкавыя абставіны. Рэч у тым, што "пад Селешчука" ўжо працавала цэлая кагорта даволі таленавітых мастакоў. Такім чынам, каб захаваць свой імідж лідэра, ён быў проста вымушаны шукаць іншую стылістыку. Але не паспеў...

Ці была ягоная смерць выпадковай? Страшна думаць, што ў гэтым была нейкая наканаванасць, што такім чынам Бог паставіў кропку ў яшчэ адной мастацкай эпосе. Усё, што зрабіў Мікола Селяшчук, нават найбольш драматычныя ягоныя творы (і сярод іх — "Бацька памёр", 1982—1984 гг.), не стасуецца са словам "смерць". Так, ён трагічна загінуў, але ён не быў мастаком трагічнага лёсу. Можна, сэнс ягонага жыцця і творчасці якраз у тым, што ў краіне, дзе пакутніцтва ўзведзена ў нейкі абсалют, дзе мастакі дзесяцігоддзямі эксплуатавалі тэму вайны і цяпер кан'юктурна ўзяліся за Чарнобыль і нават ухітраюцца рабіць "чарнуху" на біблейскія сюжэты, ён заставаўся мастаком радасці, творцам прыгажосці. Той прыгажосці, якая выратуе свет. Можна, выратуе...

Пётра ВАСІЛЕЎСКИ

Мікола Селяшчук у хвіліны адпачынку.

Марнатраўства

На
скрыжаваннях
творчых дарог

Споўнілася 60 гадоў члену Беларускага Саюза мастакоў, мастацтвазнаўцу і журналісту Шныпаркову Аляксею Максімавічу.

З маленства яго цягнула да прыгожага. Жыў у вёсцы Данілавічы Веткаўскага раёна ў дзедзе (бацькі яго загінулі ў вайне). Гэтая вёска славилася і цяпер славіцца на ўсё наваколле царквой з адметным іканастасам. Яго прыгажосць заўсёды захапляла юнака, які любіў маляваць. З-за цяжкага матэрыяльнага становішча юнаму мастаку тады не ўдалося ажыццявіць сваю мару — паступіць у спецыяльную навучальную ўстанову: як жа дзеяцца да Масквы, Ленінграда ці Мінска? Пасля заканчэння сярэдняй школы ён пехатой дабраецца да Гомеля, становіцца студэнтам гісторыка-філалагічнага факультэта педінстытута (цяпер універсітэта імя Франціска Скарыны). Затым была праца настаўнікам у Лагойскім раёне, вяртанне ў горад студэнцкага юнацтва і вучоба ў Кіеўскім дзяржаўным мастацкім інстытуце на мастацтвазнаўчым факультэце.

Актыўная творчая дзейнасць Аляксея Максімавіча пачалася з 1967 года, калі ён пачаў працаваць у абласной газеце "Гомельская праўда". На працягу трох дзесяці гадоў ён пастаянна друкуецца і ў "ЛіМе". У выдавецтва "Беларусь" выйшлі манаграфіі А. Шныпаркова пра заслужаных дзеячаў мастацтваў БССР П. Крахалёва і І. Стасевіча.

І цяпер Аляксей Максімавіч шмат піша пра мастакоў-землякоў, асвятляе выставы, прымае ўдзел у складанні каталогаў. Пажадаем яму добрага здароўя, новых творчых удач.

Уладзімір ГЛАДЫШАЎ,
кандыдат гістарычных навук, дацэнт
Гомельскага
універсітэта імя Ф. Скарыны

3 украінскіх пабрацімаў

Сваё 80-годдзе сустракае вядомы украінскі пісьменнік, заслужаны работнік культуры Беларусі Аляксандр Юшчанка. Аляксей Якаўлевіч даўно сябрае з беларусамі, неаднаразова наведаў нашу рэспубліку. Нямаючы робіць для таго, каб пра "сінявокую сястру Украіны" больш і лепш ведалі яго землякі. Юшчанка напісаў шэраг вершаў, прысвечаных Беларусі, а таксама асобным беларускім пісьменнікам — "Голас Якуба Коласа", "Над сонечнаю кнігаю Купалы", М. Танку — "Прайсці праз вернасць", В. Быкаву — "Абеліск у стапе". Дзякуючы Юшчанку ў яго нарысах, успамінах ажылі воблікі Я. Купалы, Я. Коласа, П. Глебкі, Р. Шырмы, П. Броўкі. Выступае ён і з літаратурна-крытычнымі артыкуламі. Як ва украінскай першадруку, так і ў беларускай пісаў пра творчасць Я. Коласа, І. Мележа, М. Танка, А. Зарыцкага, В. Быкава, перакладаў творы беларускіх пісьменнікаў на украінскую мову. У сваю чаргу яго беларускія сябры ахвотна ўзнаўлялі па-беларуску лепшыя вершы Аляксея Якаўлевіча. Выходзілі на беларускай мове і яго кнігі.

Віншваем Аляксея Якаўлевіча са слаўным юбілеем і зычным яму моцнага здароўя!

(Працяг. Пачатак на стар. 5)

насць з незалежнасцю, ні асветы з цывілізаванасцю, ні дэмакратыя з гуманізмам самі па сабе не гарантуюць беларусам выжывання гэтак надзейна, як менталітэт, сфармаваны самым геніяльным, лічу, славянскім фальклорам і хрысціянскай верай.

Пераходзячы з лагера нацыянальна-скептычнага ў лагер нацыянальна-натхнёны, я ў сваю чаргу абвінавачваю вядучыя нацыянальна-адрэджанскія сілы ў... недаацэнцы нацыі. Я маю да іх прэтэнзію не таму, што праўда не на іх баку, а таму, што яна няпоўная. Інтэлектуальнай эліце нацыі катастрофічна не стае нацыяналізму! У параўнанні з падсвядомымі амбіцыямі народа свядомыя дамаганні інтэлігенцыі ўяўляюцца нейкімі маламернымі. Ствараецца ўражанне, што носьбіты нацыянальнай ідэі нават у самых радыкальна-экстрэмальных сваіх падыходах на нешта не адважваюцца. У нацыянальна-культурным асяроддзі нават складалася свая этыка паводзін, наскрозь табуіраваная. Незвычайным лічыцца, прынамсі, акцэнтаваць увагу на канфесійнай прыналежнасці нацыянальна-значных асоб. Мала хто рызыкне прылюдна і ўголас пусціцца ў разважанні наконт таго, што Купала, маўляў, быў католік, а Колас — праваслаўны. (Між тым, глыбіні іх творчасці адлюстроўваюць гэтую акалічнасць). Нацыянальна-адрэджанская праблема тыка ніколі не разглядаецца ў канфесійна-духоўным кантэксце. Лічыцца, што народ няблага спастэе самога сябе і на секулярным, г.зн. духоўна-абывацельскім узроўні. І касцельныя каталікі, і артадаксальныя праваслаўныя, баючыся зачэпіць чорта, лічаць за лепшае не ўспамінаць аб спецыфічных рысах свайго веравызнання, а калі, выпадкова, гаворка зойдзе аб канфесійным падмурку беларускай духоўнасці — ніякавата замаўкаюць. Нядрэнна пачуваюцца нацыяналісты-уніяты, але толькі таму, што ўяўляюць, найперш, кампраміс паміж канфесіямі (і то няўдалы), а ўжо потым — канфесію.

А, сапраўды, ці можна гаварыць аб дамінуючым, этнафармуючым (ці, нават, этнаўтваральным) веравызнанні таго або іншага этнасу? У тым сэнсе, што рускія, маўляў, праваслаўныя, а туркі — мусульмане. Адносна турак і рускіх, здаецца, можна. Але беларусы...

Калі ёсць цяжкасці з прынцыповым вырашэннем пытання, можна яго вырашыць непрынцыпова. Ізноў уніяцкая ідэя, як стагоддзі таму, прапаноўвае свае таслугі. Робіцца смешна і крушна, калі там-сям, дзе-нідзе, калі-нікалі (акцэнт!) чуюцца намёкі на тое, што не праваслаўная (расійская), не каталіцкая (польская) а уніяцкая царква і ёсць адзіна сапраўдная беларуская. Смешна, таму што апраўданне уніяцкай ідэі пераконвае сёння толькі тэалагічна неабцяжаранага неафіта-рамантыка, у недалёкім мінулым — кандыдата якіх-небудзь матэрыялістычных навук. Крушна, таму што нешматлікія уніяты ўяўляюцца шматлікім праваслаўным вернікам рафінаванымі служкамі нацыянальнай ідэі, ад чаго нацыянальная ідэя ў вачах апошніх дыскрэдытуецца апрыёрна. Таму, што, узгадаваны ва ўлонні адзінай святой саборнай і апостальскай царквы, праваслаўны беларус дрэнна ўспрымае гісторыю біблейскага Ісава, прадаўшага першародства за сачавічую поліўку. Таму, што сама спроба "падправіць" веру дзеля людскіх патрэб разглядаецца як замаха на яе сакральную прыроду. Таму, што час узнікнення Уніі (залаты век!) ён схільны лічыць часам нацыянальнага сорама. Таму, што ягонае ўсяленскае пачуванне кепска стасуецца з духоўнымі ідэаламі тых, хто трымае карані сваёй духоўнасці ў неглыбокім пясоку адносна нядаўняга палітыка-царкоўнага і дзяржаўна-гістарычнага ўтварэння. Нарэшце, таму, што памяненні амбіцыі не дазваляюць праваслаўным беларусам хоць у чым ступаць братам-расійцам. Духоўнасць жа расійская карэніцца аж у Візантыі.

Адкінуўшы дамаганні уніяцкай царквы як несур'езныя, можна было б звярнуцца да самых старажытных і безумоўных вытокаў і ў далейшым нацыянальным пошуку зыходзіць з таго, што этнічна-вызначальным веравызнаннем беларускага этнасу з'яўляецца праваслаўе. Беларусы-праваслаўныя не будуць супраць гэтай прапановы, але з ёю не захочуць згадзіцца беларусы-католікі. Ім сапраўды, было б крыўдна, у тым ліку і за дзяржаву, дзеля якой яны шмат папрацавалі на працягу гісторыі, працуюць і цяпер. Калі на ролю "вядучай канфесіі" вылучыць каталіцтва, дык з гэтым ужо не згодзіцца УСЕ беларусы, якія ўпарта (хаця

даказана, што гэта не так) называюць католікаў палякамі. Прычым як праваслаўныя, так і самі католікі. Будучым даследчыкам гэтай праблемы раю звярнуць увагу на вось які цікавы момант: беларусы-католікі (несвядомыя) успрымаюць сваю мянушку як ганаровае званне. Беларусы-праваслаўнаму і ў сне не прысніцца расійцам назвацца, хіба што зусім ужо дурны беларус пападзецца. Паказальна, што на польскай Беластоцкай словазлучэнне "праваслаўны беларус" з'яўляецца таўталагічным, бо там словы "беларус" і "праваслаўны" — сінонімы.

Дык якой жа веры беларусы? Нават калі палічыць гэстае пытанне неправамоцным — пытанне застаецца.

Несвядомы праваслаўны беларус, традыцыйна не надаючы вялікай увагі ні ўласнаму праваслаўю, ні ўласнай нацыянальнай прыналежнасці, усё ж наіўна мяркуе, што яго (беларускага, значыць) нацыя — праваслаўная па азначэнні, без аніякіх агаворак. Несвядомы беларус-католік наконце ўсебеларускасці каталіцтва не памыляецца, але ўпотаі лічыць такое становішча спраў заганнай уласцівацю беларускага народа. Відаць, у гэтым падсвядома ўпэўнены і нацыянальна-свядомыя беларусы-католікі. Таму іх асветніцкая дзейнасць як бы сама сабой імкнецца да ліквідацыі гэтага недахопу. Адсюль свецка-духоўны празелітызм і культурна-асветніцкая дзейнасць на каталіцкі капыл. Увазе беларусаў прапанавана нацыянальная мадэль у католіка-уніяцкім выкананні. Сцяг беларускага нацыяналізму злёгка пафарбаваны ў колер гэтых канфесій, ды яшчэ, бадай, у адзін колер з д'ябальскай палітры — неапаганскі. (Многія зараз, асабліва не затрымліваючыся на гістарычным моманце хрышчэння, ахвотна пільнуюцца паганскіх старонак нашай гісторыі, летуценна сцягаючы ажно ў ведычны перыяд. Неапаганства робіцца ці не самай каларытнай эмблемай беларускасці. Гэта арыгінальна, самабытна, а галоўнае — у піку расійцаў. Але ж гэта і жудасная дэградацыя светасузірання, жахлівая здача памытцага, духоўнае злачыства. Будзем номініць, што сатаністы, апаганішчы кафедральны сабор у Мінску, "апаганілі" яго і ў літаральным сэнсе).

Тэмы праваслаўя як падмурку ці, хаця б, адной з паляў этнічнай духоўнасці, не чуюць у поліфанічным гучанні адрэджанскай сімфоніі. Гэтая музыка не кранула патаемных струн "рэферэндумнай" большасці беларускіх душ, якая, часам не без падстаў, лічыць адрэджанскую справу справай больш заходнебеларускай, уніяцка-касцельнай або, нават, паганска-антыцаркоўнай.

Канфесійная неаднароднасць непазбежна адбываецца і на структуры ўласна-этнічнага ўзроўню. Прынамсі, Леў Гумілёў лічыў раскол праваслаўнай царквы ў XVII стагоддзі таксама і этнічным расколам, а частку велікаросаў-стараабрадцаў разглядаў як субэтнічнае ўтварэнне.

Палкаму сэрцу нацыянал-максіміста балоча бачыць канфесійную (ды і ўсялякую іншую) неаднадушнасць нацыі. Бо пад націскам абставін сама нацыянальная ідэя пагражае разарвацца на шматкі! Таму нацыянал-максіміст імкнецца абставіны пераадолець. У ідэале ён хоча бачыць свой народ монаканфесійным: праваслаўным, калі сам нацыяналіст праваслаўны, каталіцкім, калі сам католік, уніяцкім, калі — уніяцкі, свецка-гуманітарным, калі сам не даспеў да рэлігійнага светабачання, і гэтак далей, па сыходнай, аж да неапаганства. На жаль ці на шчасце, на практыцы такое немагчыма. Аднак і немагаліты, з укладаннем будовай, этнас можа (і, па меры магчымасці, павінен) заставацца адзіным цэлым. Гэта найбольшае з таго, аб чым можам марыць.

ІІІ
Такім чынам, беларускі этнас можна ўявіць як сістэму, структурнымі элементамі якой з'яўляюцца канфесіі. А каб сістэма была ўстойлівай, гэтыя структурныя часткі павінны ўзаемадзейнічаць па законах сістэмы. Інакш кажучы, поспех нацыянальнага руху будзе залежаць ад суразмернасці канфесійных амбіцый кожнай субэтнічнай групы. Кожная канфесія "працуе" на ментальны воблік нацыі, але іншым разам яна здольная гэты воблік і разбураць. Каталіцызм, напрыклад, — гэта тыя дрожжы, на якіх падыходзіла наша дзейная гісторыя некалькіх апошніх стагоддзяў. Беларускі Рэнэсанс, беларускае Барока, беларускае Асветніцтва немагчымыя без духоўна-каталіцкага атачэння, без рэфармацкіх уплываў. Сёння беларускі каталіцкі свет ментальна бліжэй, чым праваслаўны, да заходнеўрапейскай цывілізацыі, і ў гэ-

тым найкаштоўнейшая яго асаблівасць. Аднак калі б каталіцызм захацеў выконваць ментальныя "абавязкі" праваслаўя (а ён не, ды й захаце!) — тады б гэта нарабіла шкоды не толькі праваслаўю. Сёння празеліцкія намаганні каталіцкай царквы (свядомыя) і каталіцкай інтэлігенцыі (падсвядомыя) аб'ектыўна скіраваны да згубы беларускай нацыі, калі, канешне, пад беларускай нацыяй падразумяецца тое, чым яна ёсць, а не тое, што паўстае ў марах падарожніка-адрэджанца-беларуса-рамантыка, які трымаецца рыма-каталіцкага азімуту. Каталіцкае місіянерства на Беларусі толькі паглыбляе той раскол, ад якога народу і без таго не апрытомнець давеку.

Час Адрэджання актывізаваў найбольш рухомыя, а, значыць, і найбольш легкавесныя сілы нацыі. Масіўныя, глыбінна-сутнасныя пласты беларуска-праваслаўнага радовішча фактычна не скрануліся з месца. Агрэсіўна-актыўныя элементы этнічнай сістэмы, узяўшыся за выкананне неўласцівых функцый, прывялі спачатку да штучнага ажыўлення, а потым да стрэсу сістэмы. Сённяшняе нацыянальнае жыццё наскрозь пранізвалі дзіўныя стасункі, штучныя дачыненні і абсурдна-лагічныя адносіны. У рэчышчы нацыянальным стыхійна-праваслаўная большасць саступае галоўную ролю больш-менш арганізаванай каталіцка-уніяцкай меншасці; беларускія каталікі з уніятамі, а таксама рэлігійна-інфантаільныя суб'екты нацыі ад імя Бога павучаюць наведвальнікаў праваслаўных прыходаў, на якой мове тым лепш "размаўляць" з Богам, каб дасягнуць найлепшага эфекту; нацыянал-агітатары наракаюць на слабых прапагандысцкіх здольнасці праваслаўных святароў у галіне нацыянальнай палітасветы; рускую праваслаўную царкву вінавацяць за тое, што яна руская (мабыць, нявінна думаючы, што гэта тое ж самае, што "расійская"); найбольш сумленныя нацыяналістычныя друкаваныя выданні непрахавана антыправаслаўныя (шмат што праясніцца, калі ў кожнага, хто бярэцца "раіць" беларускаму праваслаўю, спытацца, ці хрышчоны ён, або, дзе і калі прынамшчаўся); атэісты вучаць духоўнасці, рэнегаты — адданасці, адступнікі — веры; антыурбаністычна па духу і вясковую па вобліку нацыянальную культуру "ратуюць" фальклорна-заядбаная гараджане, забыўшыся на папярэджанне А. Швейцэра аб небяспецы для культуры, якая найперш зыходзіць з вялікіх гарадоў і ад іх жыхароў; апазіцыя марыць пра ўмацаванне дзяржаўнасці, улады — аб тым, каб як пазбыцца яе, і г.д., усё яе у каралеўстве крывых люстэркаў. Не дзіва, што і ў знешне-нацыянальным полі шматлікія нашы каштоўнасці набываюць крывое адлюстраванне. Найперш у стасунках з велікаросамі.

У беларускім нацыянальным розуме, пры першай жа спробе суднясення сябе з расійцамі, на ўзроўні безумоўнага рэфлексу ўспыхвае ідэя — "Мы не такі!" Яна можа існаваць і ў выглядзе — "расійскае — значыць не наша".

Наконт магчымасці беларускамоўнага Богаслужэння ў праваслаўных царквах дазволена памыліцца неафітам. Аднак іх памылка грунтуецца на распаўсюджанай другой, знешне бяскрыўднай, памылцы. Многія, камусьці, думаюць, што Богаслужэнне ў Рускай праваслаўнай царкве вядзецца па-руску.

Пісьменныя ж нацыяналісты на гэты раз не нарта жвава адукоўваюць непісьменных. Так, збольшага... У выніку — царкоўнаславянская мова — скарб і спадчына ўсходніх славян — аўтаматычна і падсвядома аддаецца ў выключнае валоданне расійцам. Сёння самых слыхных нацыяналістаў пазнаеш па граматыцы. Не бярэся аспрэчваць вартасці і перавагі тарашкевіцы. Ну, вядома, чытаючы на ёй, адчуваеш асалоду ад таго, як плаўна і дакладна язык твой упісваецца ва ўсе фанетычныя ўлукаткі. Але ж этымалогія... Кажучы, дзеля яе англічане стагоддзямі пакутуюць, вымаўляючы "Манчэсцер" у той час, як там напісана "Ліверпуль", ды яшчэ палову чалавецтва да гэтага прывучылі. Затое напісанае слова сваё яны пазнаюць у твар! Канешне, лінгвістыка — справа тонкая. Але ў мяне ёсць апаска, што не дзеля маіх фанетычна-артыкуляцыйных выгод гэтая тарашкевіца. А каб рускамоўная тэледыктарка не казалася "сэн-ня", а казалася "сёння", і тым дагаджала беларускаму вуху. Дык мо лепей навучыць дыктарку правілаў беларускай арфаграфіі, і канцы ў ваду?! Тым болей, што, як казалася, рускамоўная, "дарагія сабры", так і будзе казаць. Пры любой граматыцы.

(Заканчэнне на стар. 15)

3. ЖЫЛА ПРЫГНЕЧАНАЙ У СЯМ'І СЛАВЯНСКАЙ

Шмат непаразумеўняў — і ўсё з-за гэтай славянскай аб'ядноўчай ідэі — было ў беларуска-польскіх зносінах. Нарэшце пасля падпісання ў 1569 г. Люблінскай уніі палякі і беларусы аб'ядналіся ў адзіную федэратыўную дзяржаву. І што ж атрымалася? Пшык! Аднаму славянскаму (польскаму) народу раптам косткай у горле стала родная мова другога славянскага (беларускага) народа, і дзяржаўныя органы выводзяць яе са службовага справядства, ведаючы, што гэта немінуха пакладзе пачатак яе паступоваму выміранню. Так яно і адбывалася на самай справе. У "братніх" абдымаках палякаў-славян беларусы-славяне гублялі сваю этнакультурную адметнасць, пераўтвараліся ў бесхрыбетную масу, якой сілкаваўся пануючы ў Рэчы Паспалітай польскі народ. Славянская еднасць набыла самую ўродлівую форму, стала фікцыяй. Усяго гэтага не назіралася б, калі б і беларусы, і палякі жылі ва ўласных дзяржавах, бо толькі поўная палітычная незалежнасць дае кожнаму народу спраўдзіць свой нацыянальны ідэал, не стаць аб'ектам

— гэта браты-славяне. Аднак у час дзяльбы хвораі Рэчы Паспалітай самая вядучая славянская краіна — Расійская імперыя была бліжэй да неславянскіх дзяржаў — Германіі і Аўстрыі, чым да блізкароднасных славянскіх народаў — перш за ўсё польскага, а затым і беларускага. Невыпадка і апошні вызначаўся непрыязнымі адносінамі да рускіх войскаў, якія наваднілі яго край пасля другога падзелу Рэчы Паспалітай. Вось як апісвае падзеі тых часоў галоўнакамандуючы царскімі войскамі М. Рапнін у дакладнай запісцы (Тэкст яе ўзяты з публікацыі гісторыка Яўгена Анішчанкі (гл. "Голас Радзімы", 5 лістапада 1996 г.) ваеннаму міністру П. Салтыкову: шляхта і мужыкі "пры руху войскаў усе пакорныя і ласкавыя, а калі мінуць іх тыя ж самыя людзі зноў за бунт бяруцца, збіраюцца ў лясах і напады робяць, дзе слабыя каманды знаходзяць". Таму М. Рапнін прапануе быць больш жорсткім з насельніцтвам далучанай ад Рэчы Паспалітай тэрыторыі: трэба "не заняць, а так сказаць, задушыць войскамі частку прыдбаннага..." А на гэтай жа частцы прыдбаннага жыў ніхто іншы, як славянскі народ — беларусы, роднасны асноўнаму народу Расіі — рускаму. Падкрэслена гавару пра ўсё гэта толькі з адной адзінай мэтай

Што ж датычыць праваслаўнай царквы ў нашым краі, як самай масавай тут канфесіі, дык яна ніколі не ўступала мясцовай адміністрацыі, сістэме адукацыі па частцы русіфікацыі беларускага народа.

Увесь час знаходжаньня ў складзе Расійскай імперыі нацыянальна-культурныя запатрабаванні беларусаў задавальняліся намнога горш, чым многіх неславянскіх народаў царскай Расіі. Дайшло да нечуваннага ў гісторыі чалавецтва парадокса: на тэрыторыі Беларусі яўрэі могуць на сваёй мове выдаваць кніжкі, ствараць школы, тэатры, а яе карэннаму народу — беларусам усё гэта забаронена ў заканадаўчым парадку. Адзіная "перавага" беларускага народа ў параўнанні з усімі неславянскімі народамі заключалася ў тым, што ён афіцыйна меў права называць сябе рускім. Такая назва за ім паступова пачала замацоўвацца ў дакументах і матэрыялах свецкіх і духоўных уладаў Расіі, у навуковай літаратуры. На ўсё гэта трэба глядзець як на факт афіцыйнага непрызнання беларусаў за самастойны, самабытны этнас. Вось вам і славянская гасціннасць! Хвала прашчурам нашым, што яны не пагадзіліся з імперскай ласкай лічыць сябе рускімі і нібыта ў аддату асімілятарам называліся беларусамі,

Леанід Лыч

Выжыць і жыць!

БЕЛАРУСКАЯ НІША Ў СЛАВЯНСКАЙ СУПОЛЬНАСЦІ

асіміляцыі з боку больш моцнага этнасу.

Незадаволенасць беларусаў сваім становішчам у складзе Рэчы Паспалітай не раз выкарыстоўвалася Маскоўскай дзяржавай дзеля далучэння іх да сябе. Зразумела, рабілася гэта не праз рэфэрэндум ці якія-небудзь іншыя формы выяўлення волі людзей, а гвалтам, з выкарыстаннем ваеннай сілы. Ізноў льецца славянская кроў, у якой ільвіная доля падае на беларускую. Суседнія браты-славяне не раз нас так дапалкалі, што мы не бачылі іншага выйсця, як аддацца пад пратэктарат якой-небудзь зусім неславянскай краіны. У якасці яскравага прыкладу можна паслацца на спробу гетмана Януша Радзівіла перадаць у 1655 г.

Вялікае княства Літоўскае пасля амаль стогадовага ўваходжання яго ў склад федэратыўнай славянскай дзяржавы Рэчы Паспалітай пад апеку шведскага караля, каб толькі з яго дапамогай вызваліцца з пад польскай улады.

Гэтую калатню суседніх славянскіх народаў, якая часта перарастала ў сапраўдную вайну, імкненне таго ці іншага з іх асіміляваць свайго брата, вельмі строга асуджаў буйны прадстаўнік навуковай і грамадска-палітычнай думкі славян, харвацкі пісьменнік, каталіцкі святар, доктар тэалогіі Юры Крыжаніч (каля 1618—1683). Хто-хто, а ён вельмі добра ведаў, якія агрэсіўныя планы выношваліся і ў Рэчы Паспалітай і Маскоўскай дзяржаве, бо доўгі час жыў у гэтых краінах і пільна ўзіраўся да ўсяго таго, што там адбывалася. Асабліва не падабалася яму тая лёгкасць, з якой зможныя станы грамадства дзеля пэўнай асабістай выгоды адыходзілі ад сваіх духоўных традыцый. На падставе ўсяго ўбачанага Ю. Крыжаніч прыйшоў да вельмі правільнай высновы, што няма нічога больш пагібельнага для народа і дзяржавы, як пакідаць у дзяржаўнай свае "і пераймаць чужыя норавы, законы і мову і старацца ператварыць сябе ў іншы народ. Усякі народ, які адступае ад сваіх нораву і законаў, тым самым страчвае сваё працітанне". Думаецца, і сёння разумны чалавек не асмеліцца аспрэчваць святую праўду і штосці ўчыняць насуперак ёй.

Сяброўства народаў ніколі не вынікае толькі з адной іх блізкасці па паходжанні, культуры і мове. Яно (сяброўства) можа падтрымлівацца, забяспечваюцца выключна толькі сапраўднай роўнасцю, шчырай павагай адзін да аднаго. Калі такога не назіраецца на практыцы, скандалы, ваенныя канфлікты магчымыя нават сярод самых блізкіх народаў, якія разумеюць сябе і без перакладчыкаў. Шмат негатыва адклалася ў гісторыі ўзаемаадносінаў паміж рускім і славянскімі народамі, віну за што нясуць іх дзяржаўныя палітыкі. Неўзабаве пасля другога падзелу Рэчы Паспалітай (1793) канцлер А. Безбародка пры ўрадзе Кацярыны II пісаў ёй наступнае: "...палякі з усіх суседзяў самыя няверныя і больш за ўсіх адчуваюць да нас моцную і непрымірумую нянавісць". А палякі ж для рускіх і рускія для палякаў

— не даць у будучым стварыцца такой сітуацыі, каб паміж гэтымі славянскімі, суседнімі народамі маглі ўзнікаць непаразумеўня, напружаным дачыненні. Ухіліцца ад іх стане магчымым толькі тады, калі ўсталяецца поўная справядлівасць, ніхто не будзе імкнуцца жыць за кошт другога.

Усё гэта нават у самай мізэрнай ступені адсутнічала ў дачыненні да беларусаў, калі ў выніку трох падзелаў (1772, 1793 і 1795) Рэчы Паспалітай іх уключылі ў склад самай вялікай славянскай дзяржавы — Расіі. Здавалася б, яе палітыкі цяпер павінны былі адчуваць сябе на сёмым небе. Як-нікак імперыя па тэрыторыі перасягнула колішнюю Кіеўскую Русь, не мае сабе роўных не толькі ў Еўропе, але і на ўсёй планеце Зямля. На добры лад трэба было б расейскім палітыкам і вучоным дасканалам вывучыць умовы матэрыяльнага і духоўнага жыцця гэтак моцна спакутанага славянскага народа — беларусаў і зрабіць усё, што толькі было ў сілах, каб дапамагчы ім вярнуць сваю гістарычную памяць, бесперашкодна развіваць родную культуру, нацыянальную адукацыю, зняць усе сацыяльныя абмежаванні ў выкарыстанні матчынай мовы. Зусім не з'яўлялася б парушэннем маралі добрасуседства даць братняму народу і статус хаця б самай мізэрнай дзяржаўна-палітычнай аўтаноміі. Але дзе там беларусам было разлічваць на такую ласку! Паставіліся як да падняволеннага, чужога народа: нацыянальную уніяцкую царкву скасавалі, выдавалі кнігі, вучыць дзяцей на роднай мове забаранялі, айчынную гісторыю ім не выкладалі.

Беларусы, што не страцілі гістарычную памяць, захоўвалі вернасць уласным этнакультурным традыцыям, па-здоровому маглі пазайздросціць палякам, бо стаўленне ўлад царскай Расіі да іх было куды больш паважлівым. Калі ў адлаваднасці з расейцамі Венскага кангрэса 1812—1814 гг. да яе адышлі і карэнныя польскія тэрыторыі, яны атрымалі статус Каралеўства (Царства) Аўстрыя, карысталіся пэўнай палітычнай аўтаноміяй. Прынятая ў 1815 г. за подпісам імператара Аляксандра I Канстытуцыя Каралеўства Польскага дазваляла апошняму мець свой выбарны сейм, урад на чале з намеснікам, армію. Адміністрацыйнае і судовае справядства павінна было абслугоўвацца польскай мовай. Беларусам такога не спілася нават і ў самыя доўгія зімовыя ночы! Зразумела, такое прывілеяванае становішча палякаў тлумачылася не якой-небудзь асаблівай павагай да іх з боку Расіі, а яе жаданнем паказаць Еўропе, што ў гэтай частцы імперыі не праводзіцца палітыка нацыянальнага прыгнёту. Шкада, што ні ў кога ў галаве не ўзнікла думка распаўсюдзіць такую палітыку і на беларускія землі, тады куды меншы ўрон прычыніла б яе насельніцтву русіфікацыя. З цягам часу яна ўсё ж дайшла і да Каралеўства Польскага, але ўраджай тут у яе намнога быў горшы, чым на Беларусі: палякі, асабліва інтэлігенцыя, мелі зусім іншую, больш стойкую ментальнасць. А галоўнае, тут магутным абаронцам усяго нацыянальна-культурнага жыцця была каталіцкая царква.

"тутэйшымі". Аж да пачатку ХХ стагоддзя ў значнай частцы нашага народа захоўвалася гістарычная саманазва — "ліцвіны" ("літвіны"). Сёння гэты тэрмін жыве ў тапаніміі, прозвішчах многіх беларусаў.

4. СПРОБЫ ПАРАЗУМЕЦА

Шкада, што даволі часта зусім далёкімі ад сапраўднага славянскага братэрства былі погляды ў некаторай частцы рускай інтэлігенцыі. Сказанае можна аднесці і да вельмі папулярнага ў Расіі пісьменніка і гісторыка Мікалая Карамзіна (1766—1826). Калі неўзабаве пасля заканчэння Айчынай вайны 1812 г. прагрэсіўная Еўропа ўсё з большай настойлівасцю патрабавала аднаўлення Польшчы (мелася на ўвазе, што ў склад яе павінны ўвайсці і Беларусь, Літва, Вальнія, Падолля), што падтрымлівалі і многія перадавыя людзі Расіі, гэты сьляпны гісторык у лісце ад 17 кастрычніка 1819 г. на імя Аляксандра I пісаў: "...аднаўленне Польшчы будзе заняпадам Расіі, ці сыны нашы пальюць сваё крывёю зямлю польскую і зноў возьмуць штурмам Прагу (што знаходзіцца ў Варшаве. — Л. Л.). Не, Васпан, ніколі палякі не будуць нам ні шчырымі братамі, ні вернымі саюзнікамі..."

Часта без асаблівай патрэбы сярод пэўных славянскіх грамадскіх і культурных дзеячаў узніклі рознага роду нерэальныя, фантастычныя планы аб аб'яднанні гэтай групы народаў, у т.л. і на дзяржаўным узроўні. Звычайна ініцыятыва выходзіла ад найбольш буйных паводле сваёй колькасці народаў, у той час як нешматлікія народы маўчалі. Акурат такую пазіцыю любілі займаць беларусы, даючы падставы іншым вырашаць іх лёс, што ніколі не прыносіла нам карысці.

Адкрыта па-за беларускай нацыянальнай ідэяй працавала створаная ў пачатку 1823 г. у Наваград-Валынску афіцыйнамі братамі Андрэем і Пятром Барысавымі і палітычным сьляпным Ю. Люблінскім "Таварыства з'яднаных славян". Акрамя вайскоўцаў, у яго ўваходзілі прадстаўнікі розных катэгорый дробных чыноўнікаў і службоўцаў. Яно ставіла перад сабой вельмі складаную, далёкую ад рэальнасці палітычную задачу — стварыць рэспубліканскую федэрацыю славянскіх і некаторых суседніх народаў, што жылі ў Расіі, Польшчы, Багеміі, Маравіі, Малдове, Валахіі, Сербіі, Далмацыі, Венгрыі, Трансільваніі, Краацыі. У якасці вярхоўнай улады федэрацыі прызнаваўся сход прадстаўнікоў усіх рэспублік. Кожны народ павінен быў мець сваю канстытуцыю, у якой абавязковым прызнаваўся ўлік нацыянальных асаблівасцяў. Усе гэтыя дэмакратычныя ўстаноўкі абыходзілі наш край, яго карэнны народ. Меркавалася, што ў выпадку ліквідацыі самадзяржаўя ў Расіі права на аднаўленне нацыянальнай незалежнасці атрымае толькі Польшча, а не Вялікае княства Літоўскае ці Беларусь. Ад гэтых пазіцый не адступілі і тады, калі ў верасні 1825 г. "Таварыства з'яднаных славян" аб'ядналася з "Паўднёвым таварыствам дэкабрыстаў".

Бадай, з усіх славянскіх палітычных арганізацый Беларусі заўважыла мо толькі створанае ў 1846 г. Кірыла-Мяфодзіеўскае таварыства. Не выключана, што такую пазіцыю апошняе заняло таму, што было закладзена ў Кіеве, дзе добра ведалі пра ўсе нацыянальныя беды беларусаў, да таго ж у яго дзейнасці браў удзел украінскі кабар Тарас Шаўчэнка, які вызначаўся вялікай павагай да братняга яму беларускага народа. У планы таварыства ўваходзіла стварэнне славянскай дэмакратычнай рэспублікі, аб'яднанай на федэратыўных прынцыпах у адзіны Славянскі Саюз са сталіцай у Кіеве. Меркавалася, што ён будзе мець 14 штатаў, адзін з якіх склаўся Беларусь. Такую ідэю не маглі падзяляць афіцыйная Расія, таму калі яе ўладам удалося выкрыць таварыства, усе кіраўнікі яго былі арыштаваны і панеслі строгу кару, у прыватнасці Тараса Шаўчэнка здалі ў салдаты, а М. Гулака зняволілі ў Шлісельбургскую крэпасць.

Ідэя дзяржаўнага аб'яднання славянскіх народаў мела шмат гарачых прыхільнікаў у грамадска-палітычнай плыні, якая ўвайшла ў гісторыю пад назвай панславізм. Яго ўзнікненню паспрыяла барацьба паўднёвых і заходніх славян за сваю нацыянальную незалежнасць, на што яны вельмі вялікую надзею ўскладвалі на царскую Расію, як самую магутную ў Еўропе дзяржаву. Радзімай панславізму сталі Прага, Загрэб. З усіх славянскіх народаў да яго не далучыліся толькі палякі. Ф. Энгельс заяўляў, што "яны маюць для гэтага дастаткова прычын: іх прыгнятаюць галоўным чынам свае ж уласныя гэтак называемыя славянскія браты, і нянавісць да рускіх і палякаў нават мацней — і з поўным правам, — чым нянавісць да немцаў".

За панславісцкую ідэю адразу ж і вельмі моцна ўхапілася найбольш рэакцыйная частка расійскіх панславістаў, у іх ліку гісторык, выдавец часопісаў "Московский вестник" і "Москвитин" Міхаіл Пагодзін, публіцыст і грамадскі дзеяч Іван Аксакаў, М. Данілеўскі, У. Ламанскі, якія сталі настойліва выступаць за аб'яднанне славян пад уладай самадзяржаўнай Расіі, чым выклікалі на сябе вялікую крытыку з боку прадстаўнікоў прагрэсіўнай грамадскасці, у т.л. Фрыдрых Энгельс, Аляксандра Герцэна, Мікалая Чарнышэўскага, многіх славянафілаў і заходнікаў, а пазней — Уладзіміра Леніна. Ф. Энгельс не верыў у рэальнасць, што неспрэчнай мэтай панславізму можа стаць "стварэнне славянскай дзяржавы пад панаваннем Расіі ад Рудных і Карпацкіх гор да Чорнага, Эгейскага і Адрыяцкага мораў", таму што "ў сапраўднасці ўсе гэтыя народы знаходзяцца на самых розных ступенях цывілізацыі... маюць самыя супрацьлеглыя інтарэсы". Паводле яго меркавання "панславіянскае адзінства — гэта альбо чыстая фантазія, альбо — рускі бізун".

З вышэйназваных рускіх прыхільнікаў панславізму асаблівай вярхоўнасцю да беларускай ідэі вызначаўся І. Аксакаў. Не маючы неабходных ведаў пра спецыфіку нашага краю (нарадзіўся ва Уфе, скончыў Пецярбургскае вучылішча правазнаўства, амаль увесь час жыў і працаваў у Санкт-Пецярбурзе і Маскве), ён тым не менш "падтрымліваў і прапагандаваў канцэпцыю ліберальна-асветніцкай асіміляцыйнай палітыкі царызму адносна беларусаў (стварэнне і ўзмацненне на рускіх пачатках шырокай сістэмы школьнасці, выдавецтваў, прэсы, рэлігійна-праваслаўных інстытутаў і г.д.), пад уздзеяннем якой, на яго думку, беларускае насельніцтва хутчэй усвядоміла б сваю культурна-этнічную непаўнацэннасць, "сапсаваўнасць" польскімі ўплывамі і добраахотна, на "ісцінна" рускай аснове канчаткова злілося б з велікарускім этнасам (пры захаванні некаторых сваіх "мясцовых рыс"). Здзіўляюцца, які гэта толькі атрымлівалася ў І. Аксакава: быць ад нараджэння славянінам і займаць такую негатывную пазіцыю ў дачыненні да славянскага (беларускага) народа?!

Прыхільнікаў такіх далёка не гуманных поглядаў на славянскае пытанне, як у гісторыка М. Карамзіна, многіх панславістаў, няцяжка было адшукаць і сярод тых рускіх палітыкаў і прадстаўнікоў інтэлігенцыі, чыя дзейнасць прыпадала ўжо на пачатак ХХ ст. З крайне шавіністычных пазіцый падыходзіў да славянскай супольнасці А. Савенка. У кнізе "По славянским землям" (1911) ён выказаў такое меркаванне: "Наша (расійская. — Л. Л.) палітыка павінна быць славянскай толькі пастолькі, палюцькі гэтага патрабуюць нашы чыста нацыянальныя інтарэсы.

(...) калі для заключэння пам'яці Расіі і Германіяй цеснага саюза давадзецца ахвяраваць інтарэсамі чхаў і іншага заходняга (але не паўднёвага) славянства, мы, ні на хвіліну не задумваючыся, павінны гэта зрабіць..."

Ахвяроўваць чэшскімі інтарэсамі асабліва не выпала, а васьм беларускімі як у час Першай сусветнай вайны, так і пасля яе

(Працяг на стар. 15)

(Працяг. Пачатак у N 30)

"Душа
дваілася..."

Славутая аповесць М. Гарэцкага "Дзве душы" стваралася спачатку ў Смаленску.

І лагічна, што менавіта ў гэтым старажытным крывіцкім горадзе ў

"Бібліятэцы часопіса "Край

Смоленскі" выйшла сёлета з друку

кніжка М. Ількевіча "Душа дваілася..."

Аповесць, народжаная ў Смаленску. М.

Ількевіч летась прыняты ў Саюз

расійскіх пісьменнікаў, ён аўтар яшчэ

трох кніг, многіх публікацый у

перыядыцы. Даследчык робіць

грунтоўны, дэталёвы разгляд аповесці М.

Гарэцкага, цытуючы шмат якія

фрагменты твора. Як адзначае М.

Ількевіч, "смаленскі й расійскі чытач

мала знаёмы з аповесцю "Дзве

душы..." Відавочна, усведамляючы гэта,

аўтар гэтак падрабязна і аналізуе яе

змест. Разам з тым, цікавым і карысным

выглядае літаратурна-гістарычны

экскурс. Наогул прасочваецца сувязь

тагачаснай рэвалюцыйнай гісторыі

Смаленска з творам беларускага класіка.

Дарэчы, Смаленск, паводле вызначэння

М. Ількевіча, у аповесці — горад N. У

"Заўвагах" робіцца такая выснова: "У

апавесці ў рысах горада N угадваецца не

толькі Смаленск, — ён у большай

ступені, — але й некаторыя гарады

Усходняй Беларусі". Падзеі 1918 года

адбываюцца тут, як адзначае аўтар

брашуры, у Смаленску. Даследчык

назвае адным з ключоў да

расшыфравкі назвы горада N, разам з

біяграфіяй пісьменніка, апавяданне

"Усебеларускі з'езд 1917-га года".

"Чытае" аповесць менавіта смаленец,

што таксама цікава. Можна сказаць,

аўтар спалучае добрае веданне

тагачаснай сітуацыі ў Смаленску,

падабраныя гістарычныя і знойдзеныя ім

архіўныя матэрыялы з уласным

разуменнем твора М. Гарэцкага. Збылося

прароцтва Змітрака Бядулі, і сёння

апавесць "Дзве душы" сама стала

"цікавым гістарычным матэрыялам".

Г. КАЖАМЯКІН

Samaritan —
Самаранін

Якія прычыны абумоўліваюць з'яўленне новых газет і часопісаў? Бадай, самыя розныя. І адны з іх больш звыклыя для нашых умоў, другія — менш.

Напрыклад, двухмоўны, англійска-рускі, часопіс-квартальнік "Samaritan/Samaritan" звыклым не назавеш.

Яго выдае Бюро па справах Усходняй Еўропы Сусветнага Савета Цэркваў, аддзела Міжцаркоўнай дапамогі, што адкрыта з 1994 года ў Беластоку і ўзначальваецца Міраславам Матрэнчыкам.

Названая структура наладзіла сувязі з цэрквамі і рэлігійнымі арганізацыямі шэрагу краін былога сацыялістычнага лагера найперш дзеля таго, каб стымуляваць сацыяльную дзейнасць (дыяканію) цэркваў, шукаць паразумення і збліжэння народаў.

Канкрэтная дзейнасць Бюро накіроўваецца на тое, каб дапамагачь забеспячэнню жыццёвых патрэб людзей, якія апынуліся ў бядзе з прычыны стыхійных бедстваў, канфліктаў, палітычных катаклізмаў, хвароб. Дапамога непасрэдна прыцягваецца з боку дабрачынных фондаў і арганізацый Галандыі, Германіі, Злучаных штатаў Амерыкі, Паўднёвай Карэі, скандынаўскіх краін, Францыі, Швейцарыі, Японіі. А часопіс выступае як бы ў ролі пасрэднага дабрачыннасці, інфарматара пра самыя істотныя патрэбы.

Выйшла ўжо шэсць нумароў "Самараніна". Першы з іх быў цалкам прысвечаны Беларусі, а дакладней — дзіцячаму аддзяленню гематалогіі і-й бальніцы Мінска і Таварыству міласэрнасці св. Сафіі Слуцкай, якое ўжо чатыры гады вяло апеку гэтага аддзялення; прытулку для састарэлых у Смаленскім раёне; стану жыцця ў "збруджаным" Івянцы, наступствам чарнобыльскай катастрофы ўвогуле, Брацтвам св. Віленскіх Мучнікаў, прыходу іконы Маці Божай "Усіх жалобных Радасць" ... Шосты нумар, які толькі што з'явіўся, — таксама беларускі. Змест яго — размова з Мітрапалітам Філарэтам, дыяканічная праца лютэранскай абшчыны, праца святароў у месцах зняволення, будаўніцтва немцамі пасёлка для ахвяр Чарнобыля, пераклад Свяшчэснага Пісання на беларускую мову.

Каго цікавіць праблематыка і самое выданне, звяртацца на адрас: Польшча, 15-399, Беласток, Складова 9, тэл. (4885)-423 217.

КРАЙ

З усіх духоўных і прыродных чалавечых вартасцей родная мова з'яўляецца самай галоўнай рысай нацыянальнай самасвядомасці народа. Мова — найвышэйшы Божы дар. І кожны народ, калі хоча звяртацца да Бога, павінен звяртацца ў той мове, якую яму даў Усявышні. Бо малітвы ў чужой мове да Бога не даходзяць, становяцца незразумелымі, машынальнымі, неасэнсаванымі. Малітвы павінны быць ад шчырай душы чалавека, а такімі яны могуць быць толькі на роднай мове. Але ў нас складваліся такія абставіны, што на працягу стагоддзяў заходнікі і акупанты нашай шматпакутнай Беларусі паслядоўна выпраўлівалі ў нашым народзе пачуццё ўласнай годнасці, самасвядомасці, адвучвалі ад роднай мовы, гісторыі Беларусі.

Вось і не здзіўляемся, што і сёння

Працаваў на ніве
Божай і народнай...

шмат хто з беларусаў думае, што наша Беларусь абавязкова "пад некім" павінна быць. Недаравальна і тое, што і галава нашай Бацькаўшчыны, і яго шматлікія папленнікі схільныя да гэтага, бы не вераць, што Беларусь можа існаваць самастойна. Яна, маўляў, павінна быць у федэрацыі з Расіяй.

Але, думаецца, з часам усё гэта пройдзе, што і да нас прыйдзе прасвятленне, захаваем мы сваю суверэннасць, будзем годна выглядаць сярод нашых суседзяў; захаваем і родную мову, нягледзячы на "існаванне" ў нас двухмоўя, у цяжкі час захаваем сваю годнасць. Людзі не губляюць надзеі, што нашая мова будзе дзяржаўнай, што ў касцёлах і цэрквах будзем маліцца Усявышняму на роднай, матчынай мове. Гэтак, як маліліся і моляцца і сёння святомыя беларусы. Гэтак, як маліліся нашыя выдатныя дзеячы беларускай культуры, славутыя нашы святары — каталіцкія ксяндзы. Дзякаваць Богу, сёння і асобныя праваслаўныя святары праводзяць богаслужэнні на беларускай мове.

Асабліва неабходна згадаць імёны славуных былых святароў-каталікоў, пазтаў-ксяндзоў Кастуся Стаповіча (Казіміра Сважыка), Язэпа Германовіча (Вінцука Аджанга), Янку Семашкевіча (Янку Быліну). Найперш жа неабходна згадаць святара і выдатнага грамадска-палітычнага дзеяча, вучонага, асветніка, публіцыста Адама Вікенцьевіча Станкевіча, які за Беларусь, яе мову, культуру аддаў самае дарагое — жыццё. Летась споўнілася 105 гадоў з дня яго нараджэння.

Нарадзіўся ён 24 снежня 1891 года ў беднай сялянскай сям'і ў вёсцы Арляняты на Смалгоншчыне, недалёка ад былой рэзідэнцыі вялікіх князёў літоўскіх, рускіх і жамойцкіх Крэва. А дакладней, у гістарычнай вобласці беларускай зямлі Гальшаны, што ахоплівае цяперашнія Ашмянскі, Астравецкі і Смалгонскі раёны. Край гэты даў нам не аднаго беларускага святара.

Будучы ксёндз Адам Станкевіч дзіцячы і юначыя гады правёў у Арлянятах. Вучыўся ў Барунскай школе, а затым у гарадскім вучылішчы ў Ашмянах. Яму пашанцавала. У юнага Адама быў добры духоўны настаўнік — айцец Адам Лісоўскі. Пад ягоным уплывам 19-гадовы юнак вырашыў аддаць сябе на службу Богу: у 1910 годзе ён паступіў вучыцца ў Віленскую духоўную семінарыю. Гэта быў перыяд адраджэння. Перыяд "Нашай Нівы", час высокага ўзлёту паззіі Янкі Купалы і Якуба Коласа, Максіма Багдановіча і Алеся Гаруна, час станаўлення таленту Максіма Гарэцкага. Перыяд дзейнасці Івана Луцкевіча, Вацлава Ластоўскага. Беларускае адраджэнне не магло не паўплываць на каталіцкі касцёл, бо амаль усе тадышнія дзеячы культуры былі выхаваны і ўзгадаваны ў каталіцкіх сем'ях і з'яўляліся нашчадкамі уніятаў. Былі сярод іх і дзеячы культуры, выхаваныя ў праваслаўных сем'ях, як, напрыклад, Іван Ануфрыевіч Карскі, дзядзёка заснавальніка беларускага мовазнаўства і філалогіі Яўхіма Фёдаравіча Карскага. І Карскі вучыўся ў духоўнай семінарыі, па стане здароўя не скончыў яе, аддаў сябе духоўнай службе, адначасова быў выдатным фалькларыстам і этнографам. За схільнасць да уніяцтва духоўныя

кіраўнікі часта пераводзілі яго з адной царквы ў другую. У сваіх матэрыялах І. Карскі зазначае, што сяляне, у тым ліку і ён, далучаны да праваслаўнай царквы ў 1839 годзе, да гэтага яны былі уніятамі. Але да 1855 года амаль усе царкоўныя службы праводзіліся на уніяцкі лад. Калі святар прапанаваў спяваць "Госпадзі, памілуй", то сяляне адказвалі: "Мы не маскалі, каб спяваць "Госпадзі, памілуй". З пяці тысяч душ Лашанскага прыходу, усяго чалавек пяць зналі пацеры і малітвы па-руску.

У тыя часы ў духоўных семінарыях вучыліся беларускія хлопцы, для якіх мова бацькоў была бліжэйшаю, чым афіцыйная мова касцёла ці царквы.

У Віленскай духоўнай семінарыі Адам Станкевіч заснаваў беларускі гурток і беларускую бібліятэку. А яшчэ да паступлення ў семінарыю ён стаў актыўным аўтарам "Нашай Нівы". Калі А. Станкевіч, як выдатнага вучня, у 1914 годзе рэкамендавалі для

валася ў Вільні. Газета праіснавала амаль 23 гады, да 12 ліпеня 1940 года — дзякуючы энтузіязму менавіта А. Станкевіча.

У дзейнасці ксяндза А. Станкевіча было некалькі перыядаў. Ён быў беларускім святаром касцёла святога Мікалая ў Вільні, дзе служыў з 1919 года. У касцёл прыходзілі беларусы-каталікі, тут адпраўлялася святая імша для вучняў Віленскай беларускай гімназіі. Апрача таго, А. Станкевіч выкладаў рэлігію каталікам у гімназіі.

Душпастарская дзейнасць А. Станкевіча сустракала супраціўленне з боку польскіх уладаў і польскай касцельнай адміністрацыі. Яшчэ да таго, як у заходняй частцы нашай краіны ўсталявалася польская ўлада, касцельная іерархія, якая складалася амаль цалкам з палякаў, пераводзіла з парафіі ў парафію ксяндза Аляксандра Астравіча (вядомы як паэт

Антаніна Станкевічыча — маці Адама Станкевіча.

Адам Станкевіч — вучань гарадскога вучылішча ў Ашмянах.

вучобы ў С.-Пецяярбургскай каталіцкай духоўнай акадэміі, ён ехаў у сталіцу не толькі з рэкамендацыйнымі пісьмамі семінарскіх настаўнікаў. У сталіцы яго сустракаў Б. Эпімах-Шыпіла, беларускі вучоны і грамадскі дзеяч, які выкладаў у каталіцкай духоўнай акадэміі старажытнагрэцкую мову і лацінскую мову на агульнаадукацыйных курсах Чарняева: вучоны ведаў Адама як свайго карэспандэнта.

Праз 20 гадоў А. Станкевіч прачытаў рэферат на ўрачыстай акадэміі з прычыны смерці свайго настаўніка. У дакладзе ён пералічыў усіх духоўных выхаванцаў прафесара Эпімаха-Шыпілы: Янка Купала, Цішка Гартны, Браніслаў Тарашкевіч, Клаўдзі Дуж-Душэўскі, Тамаш Грыб, Лявон Заяц, Язэп Варонка, айцы Фабіян Абрантовіч, Вінцэнт Гадлеўскі, Андрэй Цікота.

Вось у такім асяроддзі жыў і вучыўся малады ксёндз, слухач каталіцкай духоўнай акадэміі.

Першая сусветная вайна адрэзала яго ад бацькоўскіх гоняў. Петраград напоўніўся бежанцамі з Беларусі. Жыццё беларусаў было абмежаванае. Урад дазволіў дзейнічаць толькі Беларускаму камітэту дапамогі ахвярам вайны. У той час пачалася палітычнае фармаванне беларускіх каталікоў. 25-26 сакавіка 1917 года яны бяруць удзел ў з'ездзе беларускіх нацыянальных арганізацый у Мінску. З дэкларацыяй ад каталіцкай Дэмакратычнай Партыі выступіў ксёндз Вінцэнт Гадлеўскі (падняў асветнай працы культурынае жыццё працоўных, народ павінен мець свае школы, мову, аўтаномію і культуру).

На з'ездзе беларускіх святароў у Мінску 24—25 мая 1917 года была заснавана Беларуска-Хрысціянская злучнасць, у якой ксёндз Адам Станкевіч бярэ ўдзел, становіцца адным з заснавальнікаў партыйнай газеты "Крыніца". Яна пачала выходзіць з 21 кастрычніка 1917 года ў Петраградзе, з 7 верасня 1919 года выда-

Андрэй Зязюля), ксяндза Кастуся Стаповіча, які вядомы таксама як паэт Казімір Сважык. Пасля Рыжскай мірнай дамовы, калі заходняя частка Беларусі аказалася перададзена Польшчы, становіцца беларускіх святароў пагоршылася, асабліва пасля таго, як віленскую катэдру ў 1926 годзе заняў арцыбіскуп Ялбжыкоўскі. Праз яго трапіў у астрог ксёндз Вінцэнт Гадлеўскі, за мяжу вымушаны быў уцячы ксёндз, доктар Ян Тарасевіч, прымушова ў Маньчжурію камандзіравалі ксяндза Язэпа Германовіча. У 1938 годзе з Вільні ў Слонім быў высланы і ксёндз Адам Станкевіч.

У той перыяд каталіцызм быў афіцыйнай рэлігіяй Польскай рэспублікі, але не ўсялякі каталіцызм — толькі польскі. Толькі каталікі мелі права атрымліваць дзяржаўныя пасады, нават самыя нязначныя. Каталіцкі касцёл у Польшчы быў інструментам асіміляцыі. Натуральна, што А. Станкевіч, як беларускі святар, гэтаму супраціўляўся. Першай яго трыбунай быў амбон, кафедра выкладчыка рэлігіі ў гімназіі, але аўдыторыя была абмежаваная. Таму А. Станкевіч вымушаны быў займацца палітыкаю, брацца за піро. Лідэр Беларускай Хрысціянскай Дэмакратыі, яе ідэйны правадыр, А. Станкевіч глядзеў на беларускую справу шырока. Ён стаў вёсці барацьбу за беларускую школу, за правы беларускіх сялян, за беларускае прадстаўніцтва ў органах улады і за аўтаномію Заходняй Беларусі. Ён, каталіцкі святар і прэфект, адстойваў не толькі беларускія песняспевы, беларускія казані ў касцёлах. У аднолькавай меры ён выступаў супраць закрыцця праваслаўных храмаў. Яго ведалі і паважалі ў Польшчы не толькі беларусы, бо ён выступаў за павагу да нацыянальных рэлігійных правоў украінцаў і іншых народаў, якіх таксама прыскаў тагачасны польскі ўрад. Калі ў

Марнатраўства

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 5, 12)

Мы раптам пачалі пісаць "Траецкае прадмесце" замест "Троіцкае". Таму, маўляў, што кабеты з-пад Мінска любілі гандляваць яйкамі менавіта на "Траецкім" базары. Ды і гучыць не па-расійску. Гэта добра. Але, з іншага боку, выразна выглядае расслабленасць артыкуляцыйнага апарату гандляркі з-за ненапружанасці яе розуму. А як жа мова Скарыны? Ён сказаў бы — "Троіцкае". Ізноў жа — зтымалогія, подых Святой Тройцы над беларускім куточкам...

Калі ў сярэдняга маскоўскага школьніка запытацца, каму належыць літаратурны помнік "Слова пра паход Ігаравы", ён рашуча адкажа — Расіі! І будзе мець рацыю. Выдатнік, пагадзіўшыся, пакажа на старажытнарускае паходжанне помніка. І будзе мець рацыю. Сярэднезольны беларус патлумачыць нешта аб калектыўнай маёмасці трох славянскіх народаў. І таксама будзе мець рацыю. Але ж вось якія розныя акцэнты.

Тое, што нацыяналісты самі разбязраваюць нерухомую маёмасць нацыі — парадокс і найвялікшая загадка часу. Яна здаецца тым больш недарэчнай, што найгарачэйшыя і найшчырэйшыя сыны нацыі бываюць не супраць далучыцца да сваёй спадчыны нават Міцкевіча, нават Дастаеўскага. Такія ашчаднасць у дробязях, аж да схільнасці "прыхапіць" не сваё, і марнатраўства ў вялікім — "сіндром Плюшкіна" — здольныя давесці да заняпаду ўсялякую гаспадарку.

Дзівакаватасць наогул упрыгожвае беларуска-расійскія адносіны на нацыянальна-інтэлігенцкім узроўні. Зразумела, чаму беларускія нацыяналісты заўсёды гатовы падкрэсліць сваё гістарычнае, культурнае, канфесійнае этнічна-племяннае (добра б — расавае!) адрозненне ад расійцаў. Наяўнасць адрознення надае слушнасці самой нацыянальнай ідэі. Рознасць канфесійных патэнцыялаў, напрыклад, стабільна сілкуе тлеючы разрад міжэтнічнага супрацьстаяння. (Чым бы жывілася столькі гадоў англа-ірландскае "непараўменне", калі б не гэта?).

Але ж і вялікадзяржаўнікі-расійцы, не зацікаўлены ў беларускім нацыяналізме, ігнаруючы іншыя адрозненні, асабліва вылучаючы этнічна-канфесійны бок справы, г.зн., скіроўваючы перабольшаную ўвагу ў бок нібыта польска-каталіцкага паходжання беларускага нацыяналізму. Такім чынам яны нібыта прысвойваюць сабе галоўны козыр — праваслаўе — у беларуска-расійскай спрэчцы. (Тым больш, што беларускія нацыяналісты за гэты козыр і не спрачаюцца). Пахлаўшы руку на сэрца, расіец-вялікадзяржаўнік разумее: як бы ўдала ні складалася ягонае сяброўства з братам-беларусам — пагроза беларускай культуры і беларускай, колькаска меншай, нацыі была, ёсць і будзе. На гэта нельга заплішчыць вочы, але можна добра прыжмурыцца. Тады беларускі нацыянальна-культурны клопат лёгка атаясаміць з клопатам веравызнаўчым, маўляў, беларускаму праваслаўю ў стасунках з намі нічога не пагражае, значыць няма і праблемы. Але праблема, вядома, ёсць.

IV

Мы згубілі набыткі Вялікага княства

Выжыць і жыць!

(Працяг. Пачатак на стар. 13)

даволі часта даводзілася. Каб пераканацца ў гэтым, дастаткова будзе глянуць у дакументы Брэсцкага (1918) і Рыжскага (1921) мірных дагавораў. Паводле першага дагавора Германіі, а паводле другога — Польшчы перадавалася значная частка тэрыторыі Беларусі. Такага магло б і не быць, каб у гэтых перамовах і ёй далі права ўдзелнічаць. А на той час Беларусі ўжо было каго паслаць для вырашэння такога лёсавызначальнага для яе пытання.

Многія не пазаўленыя цвярозага розуму дзяржаўныя дзеячы, прагрэсіўныя прадстаўнікі інтэлігенцыі пачыналі ўсё больш і больш бачыць недахопаў і хібаў у правядзенні славянскай палітыкі ўнутры самой Расійскай імперыі. Асабліва шмат яскравага матэрыялу для глыбокага роздуму давалі палякі. Ніводзім з нехрысціянскіх, неславянскіх народаў так не расхістаў падмурак гэтай у аснове сваёй славянскай казармы — царскай Расіі, як палякі-славяне. На мой погляд, у яе разбурэнні мы трохі перабольшваем ролю большавікоў і недаацэньваем ролю палякаў, як самабытнага этнасу, які добра зразумеўшы, што жыццё ў гэтай шматнацыянальнай краіне рана ці позна прывядзе яго да асіміляцыі, пачаў з усёй сілы вырывацца з яе жалезных абдымаў і самым сур'ёзным чынам напалохаў гарачых прыхільнікаў адзінай і непадзель-

Літоўскага. Наша дзяржаўнасць прывідная. Наша войска "унутранае". Наша Пагона заблукала ў прасторы і часе. Ды больш старажытныя парасткі прараслі ў сённяшні дзень. Наша прагісторыя, вера, фальклор, тапаніміка і яшчэ процьма розных няўлоўных знакаў сёвай мінуўшчыны ляжаць у падмурку ментальнай будовы нашых душ і... пераклікаюцца з расійскімі. Гэта ўзмацняе пачуццё сваяцтва, але мала спрыяе высвятленню ўласнай тоеснасці. Ды і не дзіва, калі ўсё "наша" ёсць у родзічаў, ды ў лепшым стане, ды ў большай пашане.

Але вось жа, расійцы! Мала, што іх не абрабавала пазнейшая гісторыя, дык яны і ранейшай не цураюцца. Іх генеалагічнае дрэва расце з Сусвету. Крома іх культуры адкрыта той пароды, што і карані. Мы, сапраўды, не такія. Нашы гістарычныя стылісты вядуць наш пачатак з моманту, калі ўласна-беларускае каліва адгалі навалася ад славянскага дрэва. Чаму ж тады нас абурала феномен "старэйшага брата"? Прышчэпак заўсёды будзе "братам малодшым" у адносінах да суседняй галіны, якая сілкуецца з першавытокаў. Таму і ходзяць, часам, расійцы па нашай хаце, не здымаючы ботаў, што столь і падлога, і сцены ў ёй расійскія, а наша толькі аздоба, толькі ручнікі на сценах ды поцілкі на палацях...

Калі б не гэтыя акцэнты! Калі б не аддадзеныя думкі, гістарычныя, культурныя, геаграфічныя, моўныя ды іншыя прырытэты, калі б не бязглуздае блуканне ў трох славянскіх соснах! Мы шмат што б зразумелі. Аднойчы б мы прачнуліся, абзоранія нечуванай думкай: "Мы — першародныя!". Мы б акрыліліся, адчуўшы, што нашае выратаванне — нешта большае, чым захаванне ўласнага этнічнага статусу. Што ад нашага адраджэння залежыць, ці выканае сваю гістарычную звышзадачу і сама Вялікая Расія, бо ніколі яна не будзе духоўна паўнацэннай і гістарычна-слухнай без нашага беларускага на яе ўплыву. Магчыма, гэта зразумелі б нават расійцы, а хатнія ворагі засаромеліся б, дзеля карысці панславянскіх ідэалаў, знішчаць славянскі этнас.

Траба, каб так было. Але так ці будзе? Журавель зляцеў з нашага неба, і сініца не далася ў рукі. Знак Чарнобыля стаў апошнім знакам прыпынку на шляху нашых спадзяванняў. Нам наканавана. Жыве Беларусь! — ах, якія мы байскауты...

А можа, не толькі русіфікацыя ды паланізацыя, ды гісторыя-мачыха? А можа, мы сапраўды на сваім шляху згубілі нешта няўлоўнае ды істотнае, і не заўважылі, а зараз разлічваемся за згубу "па заслугах"? Тады, тым больш, варта пільным сэрцам, генетычнай памяццю духу агледзецца, пашукаць тое згубленае на ўсім шляху, аж да дасяжнага яго пачатку.

Нам няма за што сябе вінаваціць ні на сто, ні на дзвесце, ні на трыста гадоў назад вярнуўшыся. А можа, ёсць, ды мы згубілі свой зрок, свой "помысл ісповедання" яшчэ раней, чым сагралі? І марнае будзе наша пакутна-адвечнае пытанне "за што?", пакуль не сямгнем туды, у першапачатак, да вытокаў і — не знойдзем, і не пазнаем саміх сябе ў тых далёкіх і праісных, і першагрэшных продках. І не асудзім сябе мінулым судом сённяшнім. І не ачысцімся. Амінь.

(Працяг будзе)

Адам Станкевіч — пасол польскага сойма.

1922 годзе былі прызначаны выбары ў сойм і сенат Польскай рэспублікі, Беларуска-Хрысціянская Дэмакратыя разам з Беларускай сацыял-дэмакратычнай партыяй незалежных сацыялістаў і іншымі палітычнымі згуртаваннямі ўвайшла ў Беларускі Цэнтральны Выбарчы камітэт, а ксёндз А. Станкевіч стаў скарбнікам гэтага камітэта. Беларусы ішлі на выбары з іншымі нацыянальнымі меншасцямі. Сярод беларускіх паслоў у Сойм былі выбраны і А. Станкевіч. Соймавая трыбуна дала яму магчымасць прамаўляць да ўсяго народа Заходняй Беларусі, да ўсіх народаў Польшчы.

У тыя часы дзейнасць А. Станкевіч і БХД выклікала асаблівае супраціўленне польскіх уладаў і каталіцкага касцёла. Арцыбіскуп Ялбжыкоўскі называў БХД агентурай бальшавізму. У 1928 годзе ён забараніў сваім каталікам, асабліва каталікам-ксяндзам, уступаць у гэту партыю і чытаць газету "Крыніца".

Пасольскі мандат дапамог А. Станкевічу заснаваць Беларускае друкарню імя Францішка Скарыны і Беларускае каталіцкае выдавецтва. БХД мела і сваю навуковую ўстанову — Беларускае інстытут гаспадаркі і культуры, які быў зачынены польскімі ўладамі ў 1936 годзе. А. Станкевіч быў таксама ў ліку заснавальнікаў і фундатараў часопіса "Хрысціянская Думка", які выдаваў сваю бібліятэчку, а таксама часопісаў "Шлях моладзі", "Самапомач" і "Калоссе". У апошніх трох друкаваліся аўтары розных поглядаў: сацыял-дэмакрат Антон Луцкевіч, камуністы Максім Танк і Міхась Васілёк, беспартыйныя Наталля Арсеннева і юны Янка Брыль. Дзякуючы гэтым выданням беларускае слова жыло і не паміралася. І сам А. Станкевіч быў актыўным аўтарам. Пачаўшы з допісаў у "Нашу Ніву", ён напісаў каля дзвюх тысяч артыкулаў і выдаў 18 кніг.

Высланы ў 1938 годзе польскімі ўладамі з Вільні ў Слонім, А. Станкевіч пражыў там да часу падзення Польскай рэспублікі. Увосень 1939 года ён вяртаецца ў Вільню. Тым часам Сталін перадаў Вільню Літоўскай Рэспубліцы, атрымаўшы за гэта права ўвесці часткі Чырвонай Арміі на яе тэрыторыю. А. Станкевіч стаў гуртаваць беларускіх дзеячаў, якіх не паспела арыштаваць НКВД, і стварае "Беларускі Цэнтр у Літве". Спрабуе адрадыць беларускую гімназію, якая была ператворана ў філію польскай гімназіі. З дазволу літоўскіх уладаў адчыняецца беларуская прагімназія, А. Станкевіч становіцца яе дырэктарам.

Улетку 1940 года ў Літве адбываецца так званая рэвалюцыя. Пад уцёскам сталінскіх акупантаў урад Літвы вымушаны быў адмовіцца ад улады. Праводзяцца "вольныя" выбары, на якіх "перамагаюць" камуністы, і Літва далучаецца да СССР. Калі ў 1941 годзе ў Вільню прыйшла савецкая ўлада, А. Станкевіч быў у касцёле. Бачым яго ў адноўленай беларускай гімназіі, дзе ён па-ранейшаму выкладае рэлігію.

У ліпені 1944 года ў Вільню зноў прыйшла Чырвоная Армія. У снежні А. Станкевіча арыштавалі. Менавіта ён у тым снежні напісаў мемарандум Савецкаму ўраду, у якім выклаў план арганізацыі каталіцкага касцёла на Беларусі. Пасля гэтага яго і арыштоўваюць. Пратрымаўшы непрацягла час у турме, органы яго выпускаюць. У той час у Вільні ўжо не было ні беларускіх выдавецтваў, ні гімназіі, ні газет. Таму А. Станкевіч вёў толькі душпастарскую дзейнасць. Але яго хвалюе пытанне: што будзе з каталіцкім касцёлам на Беларусі? Ці будзе ён беларускім? І ў 1947 годзе ён піша другі ліст Савецкаму ўраду. У 1949 годзе А. Станкевіча зноў арыштавалі. Яму прыйшлі ішпінскую дзейнасць на карысць Японіі. Абвінавачванне было настолькі дзікае, беспадстаўнае, што

Партрэт Адама Станкевіча работы П. Сергіевіча.

судзіць яго не адважыліся. 31 жніўня 1944 года Асобая нарада пры Міністэрстве дзяржаўнай бяспекі СССР пазбавіла А. Станкевіча волі на 25 гадоў. З Вільні па этапе ён быў адпраўлены ў Азёрлаг, дзе праз тры месяцы пасля незаконнага прысуду 4 снежня 1949 года памёр.

У 1990 годзе супрацоўніца Беларускага музея гісторыі рэлігіі ў Гародні Н. Ляшчонак атрымала з МУС СССР паведамленне наступнага зместу:

"Сообщаю, что по учётам ИЦ УВД есть Станкевич Адам Викентьевич 1891 г. рождения, осужден Особым Советом МГБ СССР 31/VIII 1949 года по ст. 58 УК РСФСР на 25 лет лишения свободы. Умер 4/XII-1949 г. от ожирения сердца (?). Похоронен на кладбище Озерлага вблизи дер. Шевченко Тайшетского района Иркутской области. Могила N 3-43. Начальник отдела В. В. Пятница".

Так скончыў свой жыццёвы шлях наш славетны нацыянальна-рэлігійны і культурны асветнік, беларускі дзеяч Адам Вікенцьевіч Станкевіч. Жыццё яго прайшло ў няспынай барацьбе за шматпакутную Беларусь, за яе мову, культуру, гісторыю. Лёс яго трагічны. Сваю канчыну ён адчуваў даўно. Гэта відаць з яго ліста ад 7 ліпеня 1944 года, названага "Мая апошняя воля": "На выпадак прымусовага майго выезду з Вільні, або на выпадак смерці мяёй, усю рухомую маёмасць (бібліятэчку, адзежу, хусце, пішучую машынку і ўсё іншае) перадаць Мар'яне і Ганне Шута-вічанкам (Вільня, Полацкага вуліца, 9/4) на іх поўную ўласнасць. Гэта мая ім скромная падзяка (асабліва Мар'яне Ш.) за іх доўгалецкую працу і апеку. Адносіны нашы заўсёды былі самыя чыстыя і шчыра прыязныя. У майёй даўгалетняй працы на ніве Божай і беларускай народнай мае слёзы і мая радасць былі таксама іх слёзамі і іх радасцю. Сэрца маё да іх поўнае ўдзячнасці і прыязні. Паручаю іх Боскай апецы і сам паручаюся іх малітвам і іх мілай памяці. Паручаю таксама іх памяці сваю дарагую старушку-матку і дачушку майёй нябожчыцы сястры Ганны — малалетнюю Вальцю. Святар Адам Станкевіч уласнаручна".

Без хвалявання і без слёз ліст гэты нельга чытаць. З яго відаць, што А. Станкевіч душой адчуваў трагічнае, блізкае сваю канчыну. Відаць, як сціпла ён жыў, як адносіўся да сваіх служачых, як любіў старэнкую матулю, якая дала яму жыццё, беларускае слова, якому застаўся верным да апошніх дзён свайго шматпакутнага жыцця. Перажываў за дачушку сваёй нябожчыцы сястры.

А. Станкевіч спачывае далёка ад сваёй роднай вёскі, ад сваіх родных, блізкіх, землякоў, на чужыне, сярод магілаў ахвяр, рэпрэсаваных тэрорам "отца всех народов" — Сталіным. У наш цяжкі і складаны час ніхто з беларусаў, з яго родных і блізкіх не наведвае яго магілу, у знак удзячнасці не пакладзе на яе кветкі з родных палёў. Ды памяць аб ім будзе вечна жыць у душах і ў сэрцах шчырых і сапраўдных сыноў нашай шматпакутнай Беларусі.

Святар Адам Станкевіч усім сваім жыццём, змаганнем за шчасце і волю беларускага народа, за яго родную мову, культуру, гісторыю заслужыў, каб яго імя было ўвечна вечана гэтак, як і іншых славетных дачок і сыноў Беларусі.

Добра было б аб жыцці і дзейнасці выдаць гісторыка-біяграфічны нарыс, кніжачку яго творчасці. Пажадана было б, каб адна са школ і адна з вуліц горада Ашмянны насіла яго імя.

Апанас ЦЫХУН, заслужаны настаўнік Рэспублікі Беларусь, член рады Гарадзенскай краязнаўчай асацыяцыі

Завінуў у дом рэдкі госць Валодзя Ягоўдзік, без смаку прыгубіў чарку, без увагі паслухаў новыя вершы. Перагарнуў адзін з нататнікаў, пашамацеў абарванымі лісткамі ад яго, што раскідаліся па стала, і спыніўся на лірычна-настальгічным запісе пра маленства: "...няйкакш, гэта матэрыялізавалася памяць і, як мара, збыўся ўспамін".

"Ну, во, — сказаў, — так і пішы, а то..." Што — а то? А то пішу ўсялякую лухту ў вершах? Не ведаю, чаго ў ягонай парадзе больш: узвелічэння прозы ці смутку пра той час, калі і сам займаўся паэзіяй?

Як бы ні было, а — карыстаюся з парады і прапаную тузін-другі запісаў "ЛіМу". Аднак не лірычнай прозы, яе ў мяне мала, а проста думак і назіранняў, што тычацца творчасці ды саміх творцаў.

душа тая так вогненна-журботна пазірала ягонымі вачыма. Яна жыла, пакутавала тым, чаго не паспела зрабіць, хоць і зрабіла ўга колькі! Нейкі дакор і наказ быў мне, нам, каму ён пасабляў жыць духам, не даваў апусціцца ў спраты аб'якавасці, ленасці, адчаю ці звычайнага п'янства.

Не сілю сябе пісаць, калі не пішацца, сілю — жыць, калі жыць не хочацца. Галоўнае — духоўна выжыць. А што не пішацца — гэта проста вынік.

ці то ў яго дома, ці то дзе ў дарозе: "Пішаце вершаваную публіцыстыку на трыбуне, а інтымную лірыку — у ложку, побач з каханкаю. А сапраўдная паэзія ствараецца толькі сам-насам..."

Запазычваць у паэзіях далёкіх і блізкіх можна парознаму: а) цалкам, механічна, нічога не даючы ўзамен і нічога, па сутнасці, не беручы сабе, апрача як "дзіковіну" ў нацыянальную калекцыю (так сёння, напрыклад, асвойваюцца ў нас танка ды хоку); б) муд-

Алесь КАСКО

Назіранні за белымі воблакамі

З ЛІТАРАТУРНЫХ НАТАТНІКАЎ

Пасля добрай кніжкі вершаў — як пасля ліпеньскай навальніцы: дыхаецца лёгка і глыбока.

Зарэжуся, а не прыгадаю, пасля якой добрай кніжкі гэтак падумалася. Пасля "Палявання ў райскай даліне"? "Акропаля"? "Стодзіваў"? "Прошчы"? "Правінцыйных фантазіяў"? Істотна тое, што ёсць у нас Паэзія, ёсць! А калі, магчыма, яе недастаткова, дык што зробіш: не паэзія стварае нацыю, а нацыя — паэзію.

Боязь сказаць праўду — як боязь выпусціць з сябе спёртае паветра: у абодвух выпадках пачынаецца гніенне.

Калі паэт пачынае іранізаваць? Калі ў гневе і смутку ад дурноты людское разрываецца на часткі і не можа разарвацца, не можа супрацьстаяць ёй папроста, без насмешкі? Або тады, калі пакутуе ад дурноты ў самім сабе (самаіронія)?

Памятаю, неяк да сябе на халасцьякоўскую кватэру запрасіў Міхась Рудкоўскі. Смота — звычайная нагода для яго, а мне з ім заўсёды было добра. Ён тады быў у гуморы. Дзве пляшкі таннага віна на стала, машынка і на ёй — аркушыкі з вершамі. "Глыні, а потым, калі ласка, паслухай: закончыў перакладаць украінцаў". Прычасціліся. "Ну, чытаю, а ты, стары, ацэнвай двама словамі: добра або ерунда". Я абрадаваўся такой просценькай задачы і з чыстым сумленнем "добры" і "ерундзіў". Міхась, калі закончылі, зарагатаў. "Чаго ты?" — уставіўся я, нічога не разумеючы. "Дык жа пераклады я межаваў са сваімі новымі вершамі. Чытаю пераклад, ты — "добра", свой верш — "ерунда". Вот! Не крыўдуй, стары, праўду хачеў пачуць".

З доўгага выраю вяртаюцца нашы пазты: Арсенева, Гарун, Жылка, Хадыка... Такія птахі, размах крылаў якіх не адразу і вымераеш, адно адчуваеш

пруткую, шырокую хвалю паветра, што рассякаецца імі. Ці не з таго, на жаль, мы такія нясмелыя ў іх ацэнках, у адданні ім належнай павагі і любові, уласнага гонару за іх?

Максім Багдановіч — зорка першай велічыні. Не таму, бадай, што самая яркая, а таму, што зыходная, крынічная, самая шчодрая. Яна дасюль іскрыцца промнямі, а мы, каму які промень прыдаўся, збіраем іх: хто — каб запаліць паходню, хто — каб асвятліць гарышчы і скляпенні, убачыць красу пылу, змроку, павуціння, ценяў ды зданяў.

*Дзесь у хмарах жывуць павукі,
Што снуюць павуціну дажджа.
Кожны тлусты і мяккі такі,
Скура слізкая,
як у вужа.
У целе стыгне халодная кроў,
Злосць бяспэўная ў крулых вачах..
Чу! Чуваць шорах ног павукоў,
Аплятаючых сцены і дах.*

Хутка і такой красы ў беларускай паэзіі стане дастаткова, як дастаткова ў ёй цяпер паходняў і пагоняў. Тады з'явіцца новыя "авангардысты", што зноў будуць маліцца на зорку Максіма Багдановіча, стануць збіраць прыдатныя толькі для іх промні.

Адзінка не нуль, а ўсё, не драбніца, а цэласнасць: у ёй — уся прырода, увесь вопыт пакаленняў і ўся будучыня. Найбольшае праўленне цэлага ў адзінцы і ёсць геній. Геній закліканы выказаць, адлюстравач уся вечнасць. І толькі нявечнасць існавання яго самога не дазваляе яму гэтага зрабіць.

Другі год пачынаецца без Уладзіміра Андрэвіча Калесніка... Горка і няўцешна было пачуць у адзін з апошніх ягоных дзён: "Нікуды не падзецца. Што зробіш? Не хоча цела трымаць душы, не ў сілах..." І

"Стукаець плошадзь о подошвы ног..." Між тым у хлопца даволі вабная муза, над якою — так бывае ў адносінах паміж закаханымі — ён спрабуе ўзяць верх. І міжволі даходзіць да знявагі: змушае музу стаяць на галаве. Нязручна, непрыгожа, няёмка. Гэта я назваў бы пазтычным згаізмам.

Ніцшэ, Шаленгаўэр... Без карысці, нават і небяспечна чытаць іх звінхутаму да параной самалюбу. Але пазту, які ў нас амаль скрозь бязвольны, бездапаможны і наўны, як дзіця, — чытаць абавязкова! Як Біблію верніку — штодзень.

Звычайны стан Алесь Разанава — "уесь у сабе", з-за чаго ён выдае не толькі на нелюдзімага, але і на "потустороннега". Муціць, увесь фокус у тым, што ён у натхненні, у рабоце душы — паўсядзённа, а большасць з нас — па святах. Але як жа ён мяняецца, калі трапляе ў нашу паўсядзённасць! Нібы скідае з сябе цяжар, з якім жыць пастаянна. Нават чакае і хоча скідаць яго, што ўжо не раз для мяне было відавочным, у 1995 годзе на кангрэсе ў "Іслачы". Сядзелі доўга ў ягоным нумары, а раптам сярод ночы Алесь паддымае ўсю "кумпанію" (былі там і сур'ёзныя замежныя калегі) ды вядзе да Ніны Мацяш, каб да ранку піць шампанскае і гаварыць зусім пра зямное... Але, кажуць, бываюць у яго і сапраўдныя зрывы — ад жадання скінуць той самы цяжар, ад невыноснасці яго. Думаю, залежыць гэта ад моманту, ад "кумпаніі" іншага ладу і складу.

У новай "Крыніцы-3" чытаў падборку дужа мне сімпатычнага Лёні Дранько-Майсюка. "Ізяццю"! Але — крыху прывторна і прытарна. Ад лішку "ізяццёнасці".

На абарваным лістку ледзь-ледзь прачытаўся запіс вусных слоў У. Калесніка, зроблены мною ці то на пасяджэнні літсэбрыны,

ра, з узаемным абагачэннем, вяртаючы пазыку.

Праілюстравач пункт "б" няцяжка. Не начытаюся адкрытым для сябе нядаўна вершам У. Жылкі "Развітанне" (1928). Чужое пагрозлівае мора. Яно і наша, бо гэта — рамантычнае ўяўленне беларуса-выгнанніка. Як бераг вадою, размываецца падоўжанымі, напеўнымі "нашымі" радкамі застыла французская форма "ле" (lai). Пры гэтым якія родныя хвалі-рыфмы: гамонка — гонка — пярэцёнка — палонка — старонка... Нарэшце, выбух-канцоўка:

*Затым, што мужны буду, жонка,
Вярнуся я, а ты ў ваконка
Цікуй і цноту ткліва дбай,
З далёкіх падарож.,
мая сасонка,
Я прывязу суровых вод звычай,
І сэрца вернае,
і ў тронках
Вось гэтых — гэты нож... Бывай!*

Ці ж не ўзор гэта еўрапейскай лірыкі? І ці ж не ўзор лірыкі нацыянальнай?

Славуная "беларуская шчырасць" у паэзіі без глыбокай думкі, праломленай праз дакладную, арыгінальную і трапяткую метафару, зноў і зноў ператвараецца ў традыцыйную "беларускую шэрасць".

Пачатак апавядання беларасцейца Аляксея Філатава: "Былы паліцай, які ніколі не праміне пахваліцца сваім партызанскім мінулым..." Здаецца, больш і пісаць няма чаго: тут і тэма, і сюжэт, і вобраз, і адлюстраванне эпохі, усё.

Шчырыя віншаванні з памятнымі датамі і падзеямі ў сваім жыцці ні разу не пакінулі без увагі Іван Аляксеевіч Скрыган, Іван Антонавіч Брыль, Ніл Сымонавіч Глевіч, Уладзімір Андрэвіч Паўлаў, Ніна Восілаўна Мацяш... Адгукаліся хоць радком у лісце, хоць словам па тэлефоне, дзякавалі. Мо і ў гэтым працягваецца інтэлігентнасць?

Па дарозе ў Мінск чытаў упершыню прозу Мікалая Гумілёва. Чытаў і жахаўся "Запискам кавалериста", прама супрацьлеглым запіскам нашага Максіма Гарэцкага, хоць і тыя і другія — пра першую сусветную. У Гумілёва — гэта алафеоз вайны, існы выток якога не ў адданасці манархізму і не ў асабістай храбрасці, а ў адкрытым, махровым шавінізме:

"Мы были в Германии... И так близки показались мне мечты Ермака, Перовского и других представителей России, завоевывающей и торжествующей";
"Есть люди, рожденные только для войны, и в России таких людей не меньше, чем где бы то ни было. И если им нечего делать "в гражданстве северной державы", то они незаменимы "в ее воинственной судьбе", а поэт знал, что это — одно и то же".

І так мала ў "Записках кавалериста" агульначалавечага, гуманістычнага. І з тым большаю павагаю і цэплынёю думаў я пра запіскі "На імперыялістычнай вайне".

З нейкай насцярогаю, прынамсі, без вялікага даверу стаўлюся да тых маладых "эксперыментаў", якія не напісалі ніводнага талковага верша традыцыйнага, рэалістычнага. Пабла Пікаса ў жывалісе, Алесь Разанаў у паэзіі ішлі ад рэалізму да авангарда паступова, пазтапна. Ёсць і прыклады ад адваротнага. З літаратуры найперш згадаюцца эгафутурыст Ігар Севяранін, які недзе на другім дзесятку свайго пазтычнага веку напісаў:

*Величье мира — в самом малом.
Величье песни — в простоте.
Душа того не понимала,
Не распятая на кресте.*

У тым і недавер да сучасных стваральнікаў "паэз", што не адчуваеш у іх душы: эксперыментаўства ўспрымаецца найчасцей як эпатаж, самалюбанне, і толькі ў апошняю чаргу — як імкненне абнавіць літаратуру.

Гэта ж трэба: я, паводле крытыка-пачаткоўца Наталлі Кузьміч, дагаварыўся да таго, што яе равеснікі-паэты ніколі не дасягнуць узроўню Разанава, Някляева, Галубовіча, Рублеўскай і г. д. Не дай Бог, каб чытачы "Маладосці" павярлі. У адказе на "лімаўскую" анкету я сказаў, аднак жа, асцярожней пра тых, хто па-маладому "сваволіць" у літаратуры: "...пакуль не дасягнуць ці зраўнеюць, што ніколі не дасягнуць узроўню" пералічаных паэтаў. Істотная розніца. Між тым "пералічанымі" таксама перапала ад крытыка: у невялікім накладзе "ЛіМа" якраз вінаватыя яны, ягоныя асноўныя аўтары!

Хоць вазьмі ды перахрысціся: міжволі "падставіў" таленты. А падумаць, дык ці не дзякуючы ім тыднёвік захоўвае ў гэтыя глухія часы хоць які наклад, застаецца папулярным сярод пісьменнікаў, ды і не толькі сярод іх? Зрэшты, газета дае слова ўсім, а што было б, калі б запанавалі ў ёй "вольныя", "бум-бамуцкі" ці якія-небудзь "трах-бахуцкі"??

Рызыкаўна усё ж чапаць крыклівае пакаленне: кідаюцца ў контратаку з загнушанымі вачыма, не ўдумваюцца, не ўчытваюцца.